

दोस्रो आवधिक योजना

(आ. व. २०८१/८२—२०८५/८६)

दुप्वेश्वर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

समुन्द्रटार, नुवाकोट
बागमती प्रदेश, नेपाल

दोस्रो आवधिक योजना

(आ. व. २०८१/८२—२०८५/८६)

दुप्वेश्वर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

समुन्द्रटार, नुवाकोट
बागमती प्रदेश, नेपाल

दुप्वेश्वर गाउँपालिका

समुन्द्रटार, नुवाकोट

गाउँपालिका अध्यक्ष

मन्तव्य

नेपालको संविधानले नेपाल संघिय गणतान्त्रीक मुलुकमा परिणत भएको व्यवस्था गरे अनुरुप संविधानको अनुसूचि ८ मा उल्लेखित २२ वटा अधिकारको प्रयोगको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ जारी भई स्थानीय सरकारलाई मुर्तरुप दिएको छ । उक्त ऐनको परिच्छेद ६ दफा २४ मा योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था भए अनुरुप गाउँपालिकाको विकासलाई योजनाबद्ध रूपमा अगाडि बढाउने हेतुले दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना (२०८१/८२—२०८५/८६) तर्जुमा गरिएको छ । यसलाई गाउँकार्यपालिकाको बैठक तथा गाउँसभाबाट स्वीकृत गरी गाउँ विकासको मार्गदर्शक र महत्वपूर्ण दस्तावेजको रूपमा ग्रहण गरिएको छ । स्थानीय तहमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू नै स्थानीय विकासका अगुवा तथा नेतृत्वकर्ता भएको हुँदा यस आवधिक विकास योजना तर्जुमाका सम्पूर्ण प्रक्रियामा शूरुदेखिकै मार्गदर्शन तथा पहलकदमी रहेको सन्दर्भमा आगामी दिनमा यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा पनि सबै क्षेत्रको अपनत्व र प्रतिबद्धता निरन्तर रहने विश्वास लिइएको छ ।

गाउँपालिकाका विषयगत क्षेत्रका विज्ञहरू भनेको यहाँ स्थित विषयगत शाखाका कर्मचारीहरू नै हुन् । यी विषयगत शाखाहरूको सहयोग र सहभागिताविना प्रस्तुत आवधिक विकास योजनाले पूर्णता पाउन सक्दैनथ्यो । अन्त्यमा, यस दस्तावेजलाई तर्जुमा गर्न प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष योगदान गर्नुहुने निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, सम्पूर्ण राजनैतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत शाखाका कर्मचारीहरू, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू, स्थानीय बुद्धिजिविहरू, पत्रकारहरू र यस कार्यमा प्रत्यक्ष, परोक्षरूपमा सहयोग पुर्याउनुहुने सम्पूर्ण संघ संस्था तथा महानुभावहरू प्रति धन्यवाद प्रकट गर्न चान्हछु । योजना तर्जुमाका क्रममा जिल्ला, प्रदेश र संघिय सरकारका प्रतिनिधिहरूको सहयोग र समन्वयका लागि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यस आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्यमा सहजीकरण गरी प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने विज्ञहरूको टोलीलाई समेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यस आवधिक योजनाको पुर्ण कार्यान्वयनमा सरोकारवाला सबैको साथ सहयोगको अपेक्षा गर्दछु । धन्यवाद ।

शंकर बहादुर थापा

गा.पा. अध्यक्ष

२०८१।०४।०९

गाउँपालिका उपाध्यक्ष

दुप्चेश्वर गाउँपालिका

समुन्द्रटार, नुवाकोट

मन्तव्य

नेपाली जनताको लामो समय देखिको त्याग, बलिदानीपूर्ण पटक—पटकको आन्दोलन र संघर्षबाट जारी भएको नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था कायम भएको छ । नेपालमा पुरानो राज्य संरचनाको विघटन भई नयाँ संरचनाको ढाँचामा प्रवेश गरेको छ । संघीय संरचना अनुसार नै स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न गरी सबै स्थानीय तहमा जन निर्वाचित जन प्रतिनिधिहरूले नेतृत्व गरिरहेका छन् । नेपालमा नयाँ संविधान बमोजिम संघीय ढाँचाको राज्य संरचना कार्यन्वयन गर्ने पहिलो चरणमा हामीलाई जनताले निर्वाचित गरेर पठाएका छन् । हाम्रो संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई संस्थागत गरी स्वाधिन, समुन्नत तथा समाजवादउन्मुख अर्थ व्यवस्था मार्फत समृद्ध नेपालको निर्माण गर्ने परिकल्पना गरेको छ । यसैगरी संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा, सन् २०१६ देखि २०३० सम्मकालागि विश्वव्यापी विकास एजेण्डाको रूपमा विभिन्न १७ वटा दीगो विकासका लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

यसै सन्दर्भमा संविधानले निर्देश गरेअनुसारको नीतिसंग समायोजन हुने गरी दुप्चेश्वर गाउँपालिकाले पनि आफ्नो दीगो विकासका लक्ष्य हाँसिल गर्न आफ्नो योजनाबद्ध आवधिक योजना तर्जुमा गर्न वान्छनीय भएको ठानेको थियो । त्यस अनुसार करिब ३/४ महिनाको अवधि लगाएर प्रारम्भिक तथ्यांक संकलन सहित सम्पूर्ण विषयवस्तु र क्षेत्र समेटिने गरी विभिन्न चरणमा जनस्तरबाट र विज्ञहरूबाट सुझावहरू संकलन गरी आगामी ५ वर्षको आवधिक योजना निर्माण गरिएको छ । जैविक विविधताले भरिपूर्ण प्रचुर प्राकृतिक सम्पदा र साँस्कृतिक विशेषताहरू भएको दुप्चेश्वर गाउँपालिकामा जनताको सामाजिक न्याय सहितको समृद्धिको तीव्र चाहनाअनुसार योजनाबद्ध विकास गर्ने यो प्रतिवेदन एउटा मार्गदर्शक मार्गचित्र हुनेछ । यो योजना तयार गर्नको लागि प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान गर्नु हुने सम्पूर्ण हाम्रा शुभचिन्तक विज्ञ विद्वानहरू, आम जनसमुदाय तथा यसमा आ—आफ्नो भूमिकामा रहेर योगदान दिनु भएका बिज्ञ समुह समेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

माकुरी तामाङ

उपाध्यक्ष

२०८१।०४।०९

दुप्चेश्वर गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

समुन्द्रटार, नुवाकोट
बागमती प्रदेश नेपाल

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको मन्तव्य

नेपालको संविधानले सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था मार्फत दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आँकाक्षा पुरा गर्ने लक्ष्य राखेको छ । शासन, विकास र सेवा प्रवाहमा आम जनताको प्रतिनिधित्व र सहभागीता गर्ने परिकल्पना स्वरूप राज्य शक्तिको विभाजन गरिएको छ । जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारको रूपमा रहेको स्थानिय तह आफुले सोच, लक्ष्य, उद्देश्य निर्दिष्ट गर्ने र उक्त सोच, लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्तिमा लागी संवैधानिक तथा कानुनी अधिकारको उपयोग गरी योजनाबद्ध रूपमा क्रियाकलापहरु समेत सञ्चालन गर्ने गरी आवधिक योजनाको अवधारणा विकास भएको छ र यहि अवधारणामा आधारित दुप्चेश्वर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना तयार गरिएको छ ।

यस आवधिक योजनाले यस गाउँपालिकाको सर्वाङ्गिक विकासका निमित्त महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने अपेक्षा लिइएको छ । स्थानीय विकासको लागी स्थानिय रुपमै उपलब्ध परम्परागत सीप, ज्ञान र प्रविधिको मौलिकपनको जगमा टेकेर परिमार्जन गर्दै आधुनिक विकासको थालनी गर्ने अभिप्राय यस आवधिक योजनामा रहेको छ । सरकार बाहेकका क्षेत्रबाट हुने सहयोग र लगानीको प्रवेश स्थानीय विकासका हितमा निष्कपट रूपमा उपलब्ध हुनु पर्दछ जसले आम जनताको जीवनस्तर उकास्न भरोसालागदो र भरपर्दो भुमिका खेल्न सकोस भन्ने हाम्रो मान्यता स्वरूप आवधिक योजना प्रतिवेदन विकास भएको छ ।

दुप्चेश्वरबासी आम जनता र जनताद्वारा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको वर्तमान नेतृत्व अत्यन्त सचेत, जागरुक र गतिशील छ । उहाँहरुकै सक्रिय सहभागितामा यो आवधिक योजना स्थानिय माग र आवश्यकतामा आधारित भएर माथिबाट तल (Top To Bottom Approach) नभएर तलदेखि माथि (Bottom To Top Approach) को नमूनामा तयार गरिएको छ ।

दुप्चेश्वर गाउँपालिकाको यो आवधिक योजना तयार गर्ने क्रममा प्रत्यक्ष-परोक्ष रूपमा सहयोग गर्ने जनप्रतिनिधीज्यूहरु, विज्ञ समुह, कर्मचारी साथिहरु सबै प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै यो प्रतिवेदन तयार गर्दा महत्वपूर्ण सुझाव प्रदान गर्ने स्थानीय नागरिक समाज, राजनैतिक पार्टीका सम्बद्ध व्यक्तित्वहरु सम्पूर्ण लगायत यो प्रतिवेदन तयारीको शिलशिलामा आआफ्नो क्षेत्रबाट सल्लाह सुझाव दिएर सहयोग गर्नुहुने दुप्चेश्वरबासी आमा, बुवा, दाजु, भाई तथा दिदिबहिनिहरु सबैमा धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै यस आवधिक योजनाको पुर्ण रूपमा कार्यान्वयन गरी "कृषि, संस्कृति, पर्यटन र पुर्वाधार: सन्तुलित विकास दुप्चेश्वरको आधार" को सोचलाई साकार पार्न सम्पुर्ण सरोकारवालाहरुको थप रचनात्मक सहयोगको अपेक्षा समेत गर्दछु । धन्यवाद

दिपेश रिजाल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२०८१।०४।०९

आवधिक योजना तर्जुमा निर्देशक समिति

श्री शंकर बहादुर थापा, गाउँपालिका अध्यक्ष

श्री माकुरी तामाङ, गाउँपालिका उपाध्यक्ष

श्री दिपेश रिजाल, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

श्री सिताराम तामाङ, १ नं. वडा अध्यक्ष

श्री बिरबल तामाङ, २ नं. वडा अध्यक्ष, संयोजक, सामाजिक विकास समिति

श्री ध्रुबकर के.सी., ३ नं. वडा अध्यक्ष, संयोजक, लेखा समिति, बिधायन समिति

श्री ज्ञान बहादुर तामाङ, ४ नं. वडा अध्यक्ष, संयोजक, पुर्वाधार विकास समिति

श्री मईत बहादुर तामाङ, ५ नं. वडा अध्यक्ष, संयोजक, बन, बाताबरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति

श्री किशोर आचार्य, ६ नं. वडा अध्यक्ष, संयोजक, आर्थिक विकास समिति

श्री बुद्धिमान तामाङ, ७ नं. वडा अध्यक्ष, संयोजक, सुशासन तथा संस्थागत विकास समिति समिति

श्री सुन्तली बि.क., कार्यपालिका सदस्य

श्री सुनमाया तामाङ, कार्यपालिका सदस्य

श्री सकुन्तला तामाङ, कार्यपालिका सदस्य

श्री राजु नेपाली, कार्यपालिका सदस्य

श्री देव कुमार गिरी, लेखा अधिकृत

श्री अञ्जली भण्डारी, प्रशासकीय अधिकृत

श्री सितादेबी शर्मा, शिक्षा अधिकृत

श्री बासुदेब श्रेष्ठ, जनस्वास्थ्य निरिक्षक

श्री सुवास श्रेष्ठ, ईन्जीनियर

श्री सुदेश सुवेदी, कृषि स्नातक प्राविधिक छैठौँ

श्री निरज खतिवडा, सूचना प्रविधी अधिकृत

श्री मन्जु श्रेष्ठ, रोजगार संयोजक

श्री पुष्पा पनेरु देवकोटा, योजना शाखा

संक्षिप्त रूप

आ.व.	अर्थिक वर्ष
गा.पा.	गाउँपालिका
मे.टन	मेट्रिक टन
रु.	रुपैया
कृ.आ.यो.	कृषि आवधिक योजना
कि.मि.	किलोमिटर
के त. वि.	केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग
GESI	Gender and Social Inclusion
IEE	Initial Environmental Examination
HDI	Human development Index
NHDR	Nepal Human Development Report
HMIS	Health Information Management System
EIMS	Education Information Management System

विषयसूची

परिच्छेद १: परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ प्रथम आवधिक योजनाको अवधारणा तथा समिक्षा.....	२
१.२ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू	७
१.३ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू	७
१.४ योजना तर्जुमाका आधारहरू.....	९
१.५ सीमाहरू.....	१०
परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विद्यमान स्थिति.....	११
२.१ गाउँपालिकाको परिचय.....	११
२.२ आर्थिक विकासको अवस्था.....	१७
२.३ सामाजिक विकासको अवस्था	२२
२.४ पूर्वाधार विकासको अवस्था.....	२८
२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन.....	३१
परिच्छेद ३ समष्टिगत दीर्घकालीन सोच तथा योजनाको अवधारणा.....	१
३.१ पृष्ठभूमि.....	१
३.२ आवधिक योजनाको अवधारणा.....	२
३.३ योजना खाका	२
३.३.१ दीर्घकालीन सोच	२
३.३.२ लक्ष्य	२
३.३.३ उद्देश्य.....	३
३.३.४ रणनीति तथा कार्यनीति.....	३
३.४ समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू.....	७
३.५ वित्तीय व्यवस्थापन	९
३.५.१ सार्वजनिक स्रोत परिचालनको आधार.....	९
३.५.२ कुल वित्तीय लगानी	९
३.५.३ लगानीका क्षेत्रहरू.....	१०
३.६ सार्वजनिक खर्च र खर्च बेहोर्ने श्रोतहरू	१०

३.७ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट	१२
३.८ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट	१३
३.८.१ योजनाहरूको प्राथमिकीकरणका आधार	१३
३.९ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण	१६
३.९.१ कानुनी आधार	१६
३.९.२ स्रोत अनुमानका क्षेत्रहरू	१७
३.९.३ वृद्धिदर अनुमानको आधार	१७
परिच्छेद ४ दुधेश्वर गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक नीति	२१
४.१ सार्वजनिक खर्च	२१
४.२ राजस्व सुधार	२४
परिच्छेद ५ आर्थिक विकास क्षेत्र	२८
५.१ कृषि र पशुपंक्षी	२८
५.२ सिंचाई	३३
५.३ पर्यटन, सँस्कृती तथा सम्पदा	३७
५.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ती	४०
५.५ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	४२
५.६ वित्तिय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन	४४
परिच्छेद ६ सामाजिक विकास क्षेत्र	४८
६.१ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	४८
६.२ स्वास्थ्य तथा पोषण	५२
६.३ खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता	५५
६.४ महिला, बालबालिका, तथा लक्षित वर्ग	५७
६.५ युवा तथा खेलकुद	६२
६.६ सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण	६५
परिच्छेद ७ पूर्वाधार विकास क्षेत्र	६८
७.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	६८
७.२ सडक, पुल तथा यातायात पूर्वाधार	७०
७.३ जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा	७४

७.४ सुचना, सञ्चार तथा प्रविधि.....	७७
परिच्छेद ८ वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन.....	८१
८.१ वन तथा जैविक विवधता	८१
८.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	८४
८.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	८६
८.४ विपद्, जोखिम न्यूनिकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता.....	८८
परिच्छेद ९ संस्थागत विकास.....	९३
९.१ सेवा प्रवाह तथा सुशासन.....	९३
९.२ मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास.....	९८
९.५ प्रशासकीय सुशासन	१०६
९.६ वित्तीय सुशासन	१०८
९.७ भ्रष्टाचार निवारण	११०
परिच्छेद १० अन्तरसम्बन्धित विषय.....	११३
१०.१ सुरक्षा	११३
१०.२ मानव अधिकार.....	११५
१०.३ संघीय शासन प्रणाली.....	११८
१०.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास	१२०
परिच्छेद ११ योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	१२३
११.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन.....	१२३
११.३ योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वय	१२९
११.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	१३१
११.५ अनुसन्धान तथा विकास.....	१३३
अनुसूची -१	१३६
अनुसूची -२ नतिजा खाका	१३७

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रस्ताव गरेका मौलिक हकहरूको प्रत्याभुत गर्न, प्रवर्द्धन गर्न र उपभोग गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने दायित्व नेपालका तिनै तहका सरकारहरूको हो । सामाजिक न्याय र समाजवादको सैद्धान्तिक आधारमा राज्यका संयन्त्र, सेवा तथा कार्यक्रमहरू निर्माण गर्न बान्छुनिय भएकोले तिनै तहका सरकारहरूले योजनाबद्ध गरिरहेका छन् । आर्थिक अधिकारलाई सबै अधिकारहरूको चालकको रूपमा ग्रहण गर्ने अन्तराष्ट्रिय मान्यता रहिआएको छ । सरकारले आर्थिक विकासलाई आमनागरिकको लगानी र उत्पादनको उपभोग तथा वितरणमा सामाजिक न्यायको सिद्धान्तलाई अवलम्बन गर्नुका साथै वातावरणमैत्री दिगो विकासलाई आधार मानेको छ । योजनाका अन्तर्निहित सार वस्तु स्वरूप दिगो विकास, न्यायपूर्ण र समानतामा आधारित विकासको प्रतिफल वितरण, नीजि, सामाजिक सुरक्षा र आर्थिक विकासका लागि सार्वजनिक, नीजि र सहकारी क्षेत्रको साझेदारी सहभागिता र स्वतन्त्र विकास मार्फत राष्ट्रिय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्ने नीति केन्द्रिय सरकारले लिएको छ । आर्थिक समृद्धसंगै राष्ट्रले सामाजिक सुरक्षा बहनको क्षेत्र व्यापक बनाउने र त्यसका आधारमा विपन्न, गरिब, असहाय, जेष्ठ नागरिक, बालबालिका, पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र लिङ्ग, लोपन्मुख जातजाती आदिमा राज्यले सामाजिक सुरक्षा सुविधामा वृद्धि गर्ने सोच राखेको छ । राज्यले उद्यमीहरूलाई लगानीको अवसर सिर्जना गर्ने, वित्तीय स्रोत जुटाइदिने र सबै प्रकारका सेवा, उत्पादन र व्यापार क्षेत्र परिचालन गरी सामाजिक रूपान्तरण गर्न खोजेको अवस्था छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अन्तर्गत गाउँ तथा नगरको आवधिक योजना निर्माण गरी नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने, उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार बढ्ने, स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता जुट्ने, स्वयं सेवा परिचालन गर्न सकिने तथा लागत कम लाग्ने, स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम प्रयोग हुने र दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न सघाउ पुऱ्याउने गरी एकीकृत विकासको योजना तयार गर्न निर्देशन गरेको छ । आवधिक योजना निर्माण गर्दा सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिन अनुरोध गरेको छ । गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा योजनाको सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा स्रोत साधनको पूर्वानुमान, आयोजनाको प्रमाणिकरण, योजना कार्यन्वयन तालिका र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना समेत तयार गर्न, संयुक्त लगानी वा सार्वजनिक, नीजि र सहकारी कोषको साझेदारीमा योजना सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने

विषयमा प्रेरित गर्दछ । योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय बुद्धिजिवी, विषय विज्ञ, अनुभवी, पेशाविद्, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित युवा, अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतका अन्य सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागितामा र गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले सङ्घीय र प्रदेशस्तरको आयोजना कार्यान्वयनमा समन्वय, सहजिकरण र सहयोग गर्न आग्रह गरेको छ ।

जनउत्तरदायित्व, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, विधिको शासन, समावेशीकरण, सहज र शीघ्र सार्वजनिक कार्य शैलीबाट सुशासन सेवा प्रवाह गरी सुशासन कायम गर्न सम्भव छ । हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका यी विषयहरूलाई आफ्ना काम कारवाही र सेवाप्रवाहमा अवलम्बन गर्ने र त्यसको उपयुक्त अनुगमनको व्यवस्था गरिनु पर्दछ । हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका तत्वहरूलाई आफ्ना दैनिक काम कारवाही र योजनामा अवलम्बन गर्न त्यसको उपयुक्त अनुगमनको प्रणाली तयार पारी लागु गर्ने गरी बागमती प्रदेशले पहिलो आवधिक योजना निर्माण गरि स्थानीय तहहरूलाई विभिन्न स्थानीय कार्यसूचीहरू प्रदान गरेको छ । संविधानमा उल्लेखित अधिकार क्षेत्रहरूको बाँडफाँड र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तर सरकारी वित्तिय व्यवस्थापन ऐन, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तिय आयोग ऐन र स्थानीय तहको योजना तर्जुमा कार्यविधि एवं दिग्दर्शनलाई यस आवधिक योजना भित्र अवलम्बन गर्न खोजिएको छ । पन्ध्रौँ पञ्चवर्षिय योजना र बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनामा प्रस्तुत भएका मार्ग चित्र तथा सूचकहरूलाई यस आवधिक योजनाले पछ्याउनु दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको दायित्व हुन आउछ ।

सङ्घीयताको सारभुत अवधारणाका रूपमा रहेको सन्निकटताको अवधारणा अनुरूप स्थानीय तहलाई एकल र साझा अधिकारहरूका सूचीहरूले राज्य सेवालाई स्पष्ट गरेको छ । संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका ऐन, नियम, नीति, कार्यक्रम, मापदण्ड, कार्यविधि र योजनाहरूले स्थानीय, प्रदेश, र संघ सरकारहरूको समन्वय, सहकार्य र साझा तथा एकल अधिकारहरूको कार्यान्वयनमा स्पष्ट गरेको छ । संघिय स्थानीय शासन पद्धतीलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्ने अधिकार तथा कर्तव्यहरूको प्रस्ताव संवैधानिक र कानुनी रूपमा गरेको छ । तीनवटा तहहरूको बिच हुने सहकारीता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्ने र स्थानीय तहबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता, पारदर्शिता, उत्तरदायित्व र जनसहभागिता सुनिश्चित गर्नु रहेको छ ।

१.२ प्रथम आवधिक योजनाको अवधारणा तथा समिक्षा

दीर्घकालिन सोच	➤ “सुन्दर, समृद्ध दुप्वेश्वरको सार कृषि, पर्यटन, सम्पदा र जलाधार”
ध्येय	➤ गाउँपालिका बासीको आम्दानीस्तर उच्च र जीवनस्तर गुणस्तरीय बनाउनु

मार्गदर्शक सिद्धान्त	<ul style="list-style-type: none"> ➤ जनकेन्द्रित विकास तथा विकास प्रक्रियामा समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता ➤ संस्थागत क्षमता विकास तथा जवाफदेहिता अभिवृद्धि ➤ समन्वय, सहकार्य तथा साझेदारी वातावरणमैत्री शासन तथा विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार ➤ सामाजिक समावेशीकरण तथा अवसरमा समता ➤ व्यवस्थित भू-उपयोग ➤ परिणाममुखी दीगो विकास
लक्ष्य	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सुशासन, स्वच्छता, उत्पादनशीलता तथा उत्थानशीलता वृद्धि गरी स्थानीयस्तरमा रोजगारीका दीगो अवसरहरू सिर्जना गर्नु
उद्देश्यहरू	<ul style="list-style-type: none"> ➤ स्थानीय स्तरमा आयतया रोजगारीका अवसरहरूमा वृद्धि गर्नु ➤ स्थानीय मौलिक संस्कृतिको संरक्षण, प्रवर्द्धन गरी पर्यटन व्यवसायलाई रोजगारीको स्रोतका रूपमा विकास गर्नु ➤ स्वस्थ, दक्ष तथा समयानुकूल प्रतिस्पर्धी मानव संसाधनको विकास गर्नु ➤ नियमित (वर्षेभरि चल्ने), भरपर्दो र सुरक्षित यातायात सेवा विस्तार गर्नु ➤ सबै घरपरिवार र उत्पादनशील क्षेत्रमा ऊर्जाको पहुँचमा सहजता र आपूर्तिमा पर्याप्तता सुनिश्चित गर्नु ➤ बनको सन्वितीका साथसाथै वनमा आधारित जीविको पार्जनका अवसरमा बुद्धि गर्नु ➤ विपदजन्य घटनाहरूबाट हुने क्षति नोक्सानी न्यूनीकरण गर्नु ➤ सेवाप्रवाहको गुणस्तर, विकास व्यवस्थापन तथा सुशासनको स्तरमा अभिवृद्धि गर्नु
समष्टिगत रणनीति	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कृषि तथा पशुपालनको क्षेत्रमा संलग्न ठूलो हिस्साको जनसख्यालाई घटाइ धारे जनसख्याबाट व्यावसायिकरण मार्फत् कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रको समग्र उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउने र बाँकी जनसख्यालाई पर्यटन लगायत अन्य आयआर्जनका क्षेत्रमा संलग्न गराई समग्र गाउँपालिकाको उत्पादन र आय बुद्धिमा जोड दिने ➤ बन तथा जलाधार संरक्षणमा सहभागितामूलक तथा वैज्ञानिक पद्धति अवलम्बन गरी बनको सन्विती, उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि मार्फत् वन क्षेत्रलाई जीविकोपार्जन तथा आयआर्जन सँग आवद्ध गर्ने

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ बातावरण, वन, जैविकविविधता संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् जोखिम व्यवस्थापनकालाई स्थानीय शासन तथा विकास प्रक्रियामा एकीकृत गरी विकासका प्रतिफलमा दिगोपन सुनिश्चित गर्ने। विकासका प्रक्रियालाई वातावरणमैत्री तथा नतिजालाई उत्थानशील र दीगो बनाउने। ➤ शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाई सुविधामा गुणस्तर वृद्धि गरी स्वस्थ, सभ्य र सक्रिय जनशक्ति तयार गर्ने ➤ विकासका प्रक्रिया र प्रतिफलमा कोही नछुट्टुन (leave no one behind) भन्ने विषयलाई व्यवहारिक कार्यान्वयन गरी योजनाको प्रतिफल गुणस्तरीय र सहजरूपमा सम्बन्धित सबै लाभग्राहीले प्राप्त गर्ने कुराको सुनिश्चिता गर्ने ➤ नियम, पद्धति, प्रविधि तथा अधिकारमा आधारित सेवा प्रवाह प्रणाली स्थापना गरी नागरिकले प्राप्त गर्ने सेवा सुविधा तथा गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने ➤ समन्वय, सहकार्य, साझेदारी तथा विकास व्यवस्थापनको साझा विषयका रूपमा स्थापित गरी विपद् जोखिम व्यवस्थापनका अवधारणाहरूलाई समग्र विकास प्रक्रियामा मूल प्रवाहीकरण गर्ने ➤ ऊर्जाको सहज र पर्याप्त पहुंच सुनिश्चित गरी स्थानीय स्रोतको परिचालनलाई गति दिने
<p>उद्देश्य १ (आर्थिक विकास क्षेत्र) सँग सम्बन्धित प्रतिफलहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कृषि प्रणाली व्यवसायिक तथा कृषिउत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि भएको हुने ➤ अनुपालन व्यवसायिक तथा उत्पादनमा वृद्धि भएको हुने खेतीयोग्य जमीनमा सिचाई सुविधा विस्तार भएको हुने ➤ स्थानीय उद्योग, व्यापार, व्यवसायमा संख्यात्मक तथा गुणात्मक वृद्धि भएको हुने बैंक तथा वित्तीय सेवामा सबै नागरिकको पहुंच कायम भएको हुने
<p>उद्देश्य २ (संस्कृति तथा पर्यटन क्षेत्र) सँग सम्बन्धित प्रतिफलहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ स्थानीय मौनिक कला, संस्कृति, भाषाको मरक्षण, सम्बर्द्धन भएको हुने ➤ व्यवस्थित पूर्वाधार सहितको आकर्षक पर्यटकीय स्थलहरूको विकास भएको हुनेछ।

<p>उद्देश्य ३ (सामाजिकविकास क्षेत्र) सँग सम्बन्धित प्रतिफलहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ प्राविधिक, बालमैत्री र गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ। ➤ गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ। स्वच्छ खानेपानीमा पहुँच वृद्धि तथा सरसफाईको स्तरमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ। ➤ लक्षित वर्गको क्षमता तथा स्वरोजगारीका अवसरमा वृद्धि भएको हुनेछ। युवावर्गमा सिर्जनशीलता, उद्यमशीलता एवं उत्पादनशीलतामा वृद्धि भएका हुनेछ।
<p>उद्देश्य ४ (पूर्वाधार विकास क्षेत्र) सँग सम्बन्धित प्रतिफलहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सडकको गुणस्तर, सम्जानीकरण तथा अन्य यातायात पूर्वाधारमा वृद्धि भएको हुने। एकीकृत बस्ती, सुरक्षित आवास, व्यवस्थितबजार तथा सार्वजनिक सुविधामा अभिवृद्धि भएकी हन। ➤ सूचनातथा संचार प्रविधिको पहुँचमावृद्धि भएको हुने
<p>उद्देश्य ५। ऊर्जा क्षेत्रा सँग सम्बन्धित प्रतिफलहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ विद्युत् सेवाको उपलब्धता र नियमितातामा वृद्धि भएको हुने ➤ स्वच्छ ऊर्जाको उपलब्धता र उपयोगमाविस्तार भएको हुने उद्देश्य
<p>६। वन तथा बातावरण क्षेत्र) सँग सम्बन्धित प्रतिफलहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ वनको गुणस्तरमा सुधार, जैविकविविधताको सरक्षण तथा वनबाट हुने आयआर्जनका अवसरमा बुद्धि भएको हुने ➤ जनाधार क्षेत्रको गुणस्तर वृद्धि भई भूक्षय नियन्त्रण भएको हुने पयांवरणीय स्वच्छता तथा सुन्दरतामा अभिवृद्धि भएको हुने
<p>उद्देश्य ७ (वन तथा बातावरण क्षेत्र) सँग सम्बन्धित प्रतिफलहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ विपद् पूर्वतयारी तथा न्यूनीकरण अभ्यासमा वृद्धि भएको हुने। ➤ समुदायमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनमा अभ्यासमा वृद्धि भएको हुने
<p>उद्देश्य ८ (संस्थागत क्षमता विकास तथा सुशासन) सँग</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सेवा प्रवाह तथा कार्य सम्पादन प्रक्रिया सरल, स्पष्ट महज र पारदर्शी भएको हुने ➤ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता, मानव संशाधन र कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि भएको हुने ➤ आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत परिचालन क्षमतामा अभिवृद्धि भएको हुने

सम्बन्धित प्रतिफलहरू	> विकास प्रक्रिया व्यवस्थित सूचना तथा प्रविधिमा आधारित सहभागितामूलक तथा नतिजा मूनक भएको हुने
----------------------	--

सुन्दर, समृद्ध दुप्चेध्वरको सारः कृषि,पर्यटन, सम्पदा र जलाधारको दीर्घकालिन सोच तथा गाउँपालिका बासिको आम्दानीस्तर उच्च र जीवनस्तर गुणस्तरीय बनाउने मुख्य ध्ययेका साथ दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकास प्रक्रियाको रूपमा दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजना (२०७६।७७-२०८०।८१) तर्जुमा गरि कार्यान्वयनमा ल्याईएको थियो । आर्थिक विकास क्षेत्र, संस्कृती तथा पर्यटन क्षेत्र, सामाजिक विकास क्षेत्र, पुर्वाधार विकास क्षेत्र, उर्जा क्षेत्र, बन तथा बाताबरण क्षेत्र, विपद व्यवस्थापन र संस्थागत क्षमता विकास तथा सुशासन लगायतका क्षेत्रहरूको अपेक्षित प्रतिफल सहित करिब ३ अर्ब ४१ करोड ५७ लाख २९ हजार रुपैया अनुमानित लागत स्रोतको रूपमा तर्जुमा गरिएको पहिलो आवधिक योजनाको नतिजा मिश्रित रह्यो ।

आवधिक योजनाको पहिलो बर्षमा नै कोभिड १९, महामारीले देशको आर्थिक सामाजिक अवस्थामा गम्भिर असर पारेको कारण त्यसको प्रत्यक्ष प्रभाव स्थानिय तहमा पनि पर्यो जसका कारण गाउँपालिका लगायत समग्र देशको नै अर्थतन्त्र खुम्चिन पुग्यो । सङ्क्रमण नियन्त्रणका लागी गरिएको बन्दाबन्दी र सामाजिक दुरी कायम गर्नुपर्ने व्यवस्थाले अर्थतन्त्रका सबै क्षैत्रको उत्पादन र रोजगारी प्रभावित भई आर्थिक गतिविधी उल्लेख्य रूपमा घट्न पुग्यो आपुर्ति श्रृङ्खला अवरुद्ध भयो र मुलुकको समग्र विकास प्रयास र उपलब्धीमा अपुरणीय क्षति पुग्यो जसको मारबाट दुप्चेध्वर गाउँपालिका पनि अछुतो रहन सकेन ।

कोभिड-१९ सङ्क्रमणका कारण योजनाले तय गरेका मुख्य उद्देश्य तथा प्राथमिकताहरू फेरिए। उपलब्ध स्रोत पुर्ण रूपमा कोभिड १९ को जोखिम न्युनिकरण र महामारी नियन्त्रणमा एवं स्वास्थ्य पूर्वाधारमा उल्लेखनीय लगानी बढाउँदा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको क्षमता वृद्धि हुन सक्यो। तर कोभिड-१९ कै कारण पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरू रोकिए, स्थानिय उत्पादन तथा प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूको निर्माण रोकिन पुग्यो, शिक्षा क्षेत्रको सेवा प्रभावित भयो, जसले गर्दा यी क्षेत्रमा उल्लेख्य सङ्ख्यामा रोजगारी गुम्न पुग्यो। अर्कोतर्फ कोभिड-१९ ले सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा एउटा महत्त्वपूर्ण अवसर सिर्जना गन्यो। इन्टरनेट सुविधामा विस्तार भई सरकारी, निजी सबै प्रकारका कारोबारमा पूर्ण वा आंशिक रूपमा विद्युतीय माध्यमको प्रयोग वृद्धि हुन पुग्यो। समग्रमा, दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजनाले तय गरेका नीति, रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन अपेक्षित रूपमा

अघि बढ्न नसके पनि विपद व्यवस्थापन तथा नबप्रर्द्धनको प्रयोगमा नयाँ नयाँ धारणा तथा प्रयोगहरू विकास भए ।

१.२ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू

स्थानीय तहको योजनाबद्ध विकास प्रयास र प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । आवधिक योजना तर्जुमाका विशिष्ट उद्देश्यहरू देहायअनुसार रहेका छन्:

- दीर्घकालीन सोच उन्मुख रही समष्टिगत लक्ष्य, रणनीतिक कार्यक्रम तथा बजेट अनुमान सहितको विकासको रणनीतिक दस्तावेज तयार गर्ने,
- गाउँपालिकाका विकासका साझेदार तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा गाउँपालिकाको एकीकृत, नतिजामुलक र योजनाबद्ध विकासको मार्गचित्र तयार गर्ने,
- विषय क्षेत्रगत रणनीतिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी कार्यलाई निर्देशित गर्ने,
- आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि वार्षिक कार्यान्वयन योजना, अनुगमन र समीक्षा सूचकहरूको खाका तयार पार्ने,
- अन्य तहको सरकार, विकास साझेदार, समुदाय, सहकारी तथा नीजि क्षेत्रको लगानी प्रवर्द्धनका लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने ।

१.३ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू

दुप्लेश्वर गाउँपालिकाको गाउँपरिषद्द्वारा पारित तिन आर्थिक वर्षका वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेटले गाउँपालिकाको विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता र रणनीतिक तवरबाट सञ्चालन गर्न कार्यपालिकालाई निर्देशित गरेको पृष्ठभूमिबाट योजना निर्माणको प्रक्रिया सुरु भएको छ । प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र प्रदेश सुशासन केन्द्रबाट प्राप्त सुझाव र सिफारिशलाई समेत ग्रहण गर्दै योजना निर्माण विधिलाई अवलम्बन गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियमावलि, कार्यविधि, स्थानीय आर्थिक कार्यप्रणाली, संघ प्रदेश र स्थानीय तहबीच अन्तरसम्बन्ध तथा संवैधानिक अधिकार बाँडफाँडका व्यवस्थाहरूलाई ध्यान दिँदै आवधिक योजना तर्जुमाको लागि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा सरकारी निकाय, कार्यालयबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित तथ्य, अभिलेख, तथ्याङ्क र अन्य सन्दर्भ सामाग्रीहरूको उपयोग गरिएको छ । यो आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा निम्न लिखित विधिहरू अवलम्बन गरिएको छ ।

क. सन्दर्भ ग्रन्थहरूको अध्ययन

आवधिक योजना निर्माण कार्यको प्रारम्भमा स्थानीय सरकार सञ्चालनसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, कानून, गत आ.व. को नीति, कार्यक्रम तथा योजना, प्रगति प्रतिवेदन आदिको अध्ययन गरियो । देशका स्थानीय तहहरूका कार्यान्वयन भइरहेका आवधिक योजना, नेपालको पन्ध्रौँ पञ्चवर्षिय योजना, सोहीँ आवधिक योजनाको अवधारणा पत्र, बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना, प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजनाको अवधारणापत्र, दिगो विकास लक्ष्य, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना पनि विस्तृत रूपमा अध्ययन गरिएको थियो । त्यसैगरी गाउँपालिकाद्वारा तयार पारिएको आधारभूत तथ्याङ्क तथा घरघुरी सर्भेक्षणको प्रतिवेदनले यस गाउँपालिकाको अवस्था र तथ्यहरू बुझ्न सहयोग पुऱ्याएको थियो ।

ख. गाउँपालिका स्तरीय गोष्ठी

सबै निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, राजनीतिक पार्टीका प्रतिनिधिहरू, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत लगायत विषयगत कर्मचारीहरू, कार्यपालिका सदस्य, कार्यपालिकाका विषयगत समितिहरूका सदस्यहरूका सहभागितामा गाउँपालिकाको कार्यालयमा कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरी पालिकाको सामाजिक तथा प्राकृतिक श्रोतहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन विधि तथा तौरतरिकाहरू र योजनाले समेट्नु पर्ने मुख्य विषयहरू उपर छलफल गरी खाका तयार गरियो । विभिन्न तीन चरणमा गरिएका यी छलफल अत्यन्तै उपयोगी रहेको थियो ।

ग. वडा प्रतिनिधिहरूसँग छलफल

निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको सहभागितामा सबै वडाका प्रतिनिधिहरूसँग छुट्टाछुट्टै बैठक गरी चेकलिस्टका आधारमा वडाबासीहरूले भोगिरहेको अवस्था, विकासको चाहना र सम्भावनाहरूको बारेमा छलफल गरी सूचनाहरू सङ्कलन गरियो । यसैगरी गाउँपालिकाको सामाजिक तथा प्राकृतिक अवस्थाको वस्तुस्थिती पहिचान गर्न सक्ने केहि प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा लक्षित समूहसँग छलफल गरेर गाउँपालिकाबासीहरूका भावना र चाहनाहरू प्रतिनिधिमुलक रूपमा सूचना सङ्कलन गरियो ।

घ. योजना तथा आधारपत्रहरूको पुनरावलोकन

आवधिक योजना निर्माण गर्ने क्रममा सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, दिगो विकास लक्ष्यहरू तथा स्थानीय निकायका विगतका विकास योजनाहरूको अध्ययन गरियो । नेपालको पन्ध्रौँ योजना तथा सोहीँ आवधिक योजनाको अवधारणा पत्र, प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना तथा दोस्रो आवधिक योजनाको अवधारणापत्र नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना, राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय मापदण्डलाई कायम गर्न सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन र प्रयोग शुरु देखि अन्तिम चरणसम्म गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले निर्देश गरेका कार्यक्षेत्र र कार्यदिशको अधिनमा रहेर सोको मापदण्ड कायम गर्दै, राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेका आधारपत्र, योजना

तर्जुमा निर्देशिका, योजना तथा कार्यक्रम अनुगमन निर्देशिका र मापदण्डहरूको पुनरावलोकन गरिएको छ ।

ड. तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको विश्लेषण

यस आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको शुरुदेखि नै गुणस्तर कायम गर्नको लागि विज्ञ टोलीद्वारा निरन्तर रूपमा अनुगमन गर्ने काम भएको छ । सूचना सङ्कलनको लागि तयार पारिएका फारम, यसको लागि प्रयोग भएका सन्दर्भ समग्री, कार्यलयबाट संकलित तथ्य र तथ्याङ्कहरूको प्रमाणिकरण, शुद्धिकरण र विश्लेषणका कार्य आवश्यकता अनुसार गरिएको छ । प्रदेश सरकार नीति तथा योजना आयोगबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरूलाई जस्ताका तस्तै अनुकूलता हेरि राखिएको छ ।

१.४ योजना तर्जुमाका आधारहरू

आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा निम्न बमोजिम कानुनी तथा नीतिगत आधार लिइएको छ ।

- ✓ नेपालको संविधानमा उल्लेखित मौलिक हक, अधिकारका बाँडफाँड अनुसूची, निर्देशक सिद्धान्त
- ✓ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियमवली र कार्यविधि
- ✓ नेपालको पन्ध्रौँ आवधिक योजना र राष्ट्रिय लक्ष्यहरू
- ✓ नेपालको सोह्रौँ आवधिक योजनाको अवधारणापत्र
- ✓ दिगो विकास लक्ष्य र नेपाल सरकारले स्वीकार गरेका सूचकहरू
- ✓ बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना र विकासका प्रमुख चालकहरू
- ✓ बागमती प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजनाको अवधारणापत्र
- ✓ नेपाल सरकारबाट जारी क्षेत्रगत रणनीति, कार्यविधि र नीतिहरू
- ✓ विपद् व्यवस्थापन राष्ट्रिय कार्ययोजना र कार्यविधि
- ✓ संघिय र प्रदेश सरकारबाट जारी नीति तथा कार्यक्रम
- ✓ गाउँपालिकाबाट जारी वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम
- ✓ गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना
- ✓ गाउँपालिका पार्श्वचित्र
- ✓ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका प्रतिवेदनहरू
- ✓ दिगो विकासका लक्ष्यहरू, बागमती प्रदेशको अवस्था तथा मार्ग चित्र
- ✓ स्थानिय मानव विकास प्रतिवेदन, बागमती प्रदेश
- ✓ बागमती प्रदेश आर्थिक सर्भेक्षण प्रतिवेदन
- ✓ नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन , २०१४

- ✓ स्थानीय तहमा सहभागी राजनीतिक दलका घोषणा पत्र र प्रतिवद्धताहरू
- ✓ सं.रा.संघका विषयगत समिति महासन्धीहरू उपर सदस्य राष्ट्रको हैसियतमा प्राप्त सिफारिसहरू
- ✓ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन र अनुगमन एवं मुल्यांकन दिग्दर्शन
- ✓ स्थानीय नागरिक समाज, अगुवा तथा जनसहभागिताबाट प्राप्त राय, परामर्श र सुझावहरू
- ✓ विज्ञहरूबाट प्रकाशित कृति, अनुभव र ज्ञानहरू

१.५ सीमाहरू

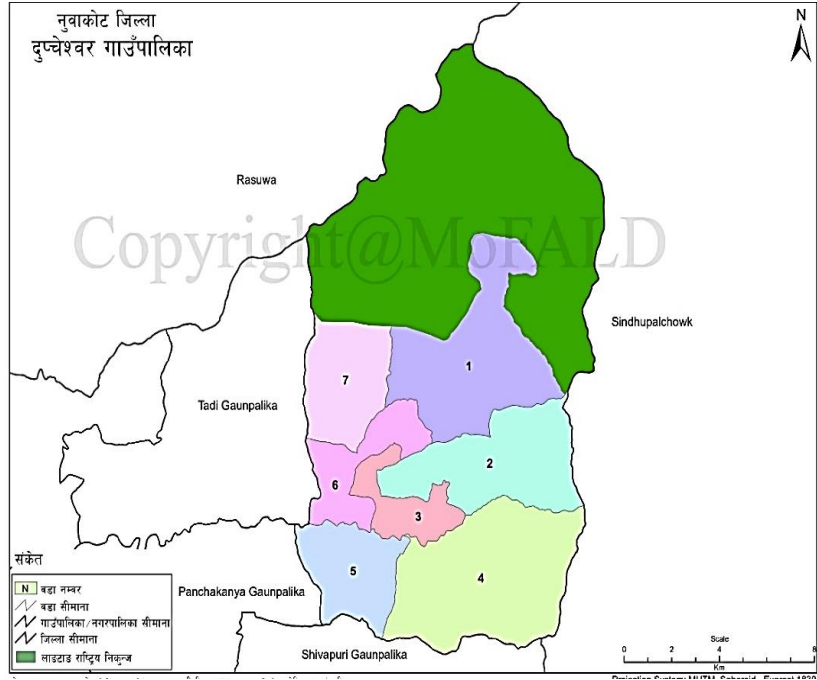
यस आवधिक योजनामा प्रयोग गरिने तथ्याङ्कहरू सरकारी निकायबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित स्रोतबाट लिइएको छ भने आधार वर्षका तथ्याङ्कका रूपमा उपलब्ध तथ्याङ्कलाई ग्रहण गरि सांकेतिक प्रतिनिधित्वका रूपमा प्रक्षेपण गर्ने कोसिस गरिएको छ । विशेष गरि बागमती प्रदेशबाट उपलब्ध पालिकाहरूको विवरणलाई तथ्याङ्कको स्रोतमा प्रयोग गरिएको छ भने संघिय सरकारका विषयगत मन्त्रालयबाट प्रकाशित सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूलाई विषयगत सूचनाका रूपमा पेश गरिएको छ । यसका साथै कतिपय अप्राप्त सूचनाहरूलाई समुदायका मुख्य सूचनादाताहरूसँगका छलफलका आधारमा अनुमान गरिएको छ । कतिपय तथ्याङ्कहरूको गुणस्तरिय बनाउन समुह छलफल विधिबाट परीक्षण गरिएको छ भने गाउँपालिका कार्यालयका अभिलेखहरूलाई तथ्याङ्कका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विद्यमान स्थिति

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

दुप्वेश्वर गाउँपालिका नुवाकोट जिल्लाको पूर्वीभेग तर्फ, लाङटाङ हिमालय शृंखलाको दक्षिणी काखमा अवस्थित उच्च पहाडी र तल्लो हिमाली क्षेत्र समेटेर सात वटा वडाहरू भएको एक रमणीय गाउँपालिका हो। यस क्षेत्रका बासिन्दाहरूको आस्थाको केन्द्र रहेको दुप्वेश्वर महादेव मन्दिरको नामबाट यस गाउँपालिकाको नाम दुप्वेश्वर राखिएको हो। दुप्वेश्वर महादेव मन्दिरको उत्पतिको सन्दर्भमा पनि विभिन्न प्रकारका

पौराणिक जनश्रुतिहरू रहेको पाईन्छ। पौराणिक कथन अनुसार करिब चारसय वर्षअघि एक स्थानीय तामाङ्को दुहुनो गाई गोठालोमा हराएपछि सपनामा उनलाई गाई रहेको स्थानबारे एक जोगीले जानकारी गराएका र त्यसपश्चात गाउँलेहरू ठाडो पहरोमा रहेको उक्त स्थानमा लट्टामा चढी हेर्न जाँदा उक्त गाईले स्वः उत्पति भएका महादेवको मन्दिरमा आफ्नो चारवटै थुनबाट दुध चढाईरहेको भेटेपछि “दुधेश्वर” को नाम रहेको र कालान्तरमा दुधेश्वरबाट अपभ्रंश हुँदै “दुप्वेश्वर” नामकरण हुन गएको भनाई छ। त्यसैगरि, अर्को एक जनश्रुति अनुसार समुन्द्र मन्थनपछि निस्किएको कालकुट बिष सेवनले रन्थनिएका महादेव गोसाईकुण्ड जाँदा दुप्वेश्वरमा आएको भनाई रहेको पाईन्छ।

यस गाउँपालिकाको कूल १३१.६२ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल मध्य ५४.५५ वर्ग कि.मि खेतियोग्य जमिन रहेको छ भने ३१.२१ वर्ग कि.मि. वन क्षेत्र तथा १८.२१ वर्ग कि.मि. घाँसे भूमी झाडी चट्टान ईत्यादीले ओगटेको छ। साल, ऊत्तिस, चिलाउने, काफल, सल्लो, सिरिश, कटुस, पैयुँ, लालीगुराँस, बकाईनो, अँगेर, बडहर, खनियो जस्ता १५ भन्दा बढी काष्ठ प्रजातिका वनस्पति यहाँ पाईन्छन भने तीतेपाती, चिराईतो, पाखनवेद, सिलाजित, तिनऔले, सतुवा, रुदिलो, कुरिलो, हरोबरो, अमला, आकासबेली, वनलसुनजस्ता अनेकन बहुमुल्य जडिबुटी पाईन्छन्।

यहाँ प्रशस्त मात्रामा पानीको उपलब्धता भएको हुँदा कृषिको व्यवसायीकरणका लागि उपयुक्त हावापानी रहेको छ । विशेषगरि समुन्द्रटार, राउतबेसी, गाउँखर्क, बेतिनी र घ्याङफेदी, गोल्लु भन्ज्याङ आदि ठाउँहरूमा खेतियोग्य जमिन छ । समुन्द्रसतहबाट ८४७ सय मिटरदेखि ५१४५ मिटरसम्मको उचाईमा रहेको पहाडको उकाली ओरालीहरूमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा खेतियोग्य क्षेत्र भने न्युन छ ।

राजनीतिक एवम् प्रशासनिक विभाजन:

प्रदेश	बागमती
जिल्ला	नुवाकोट
जिल्ला सदरमुकाम	बिदुर
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय	समुन्द्रटार
वडा संख्या	७

भौगोलिक अवस्थिति:

यस गाउँपालिकाको वडागत क्षेत्रफल भौगोलिक अवस्थिति देहायअनुसार रहेको छ । क्षेत्रफलको हिसाबले यस गाउँपालिकाको सबैभन्दा ठुलो वडा नं.४ हो भने सबैभन्दा सानो वडा नं. ३ हो । यस गाउँपालिकाको वडा नं १ मा पर्ने घ्याङफेदी क्षेत्र गाउँपालिकाकै सबैभन्दा उच्चतम स्थान हो । यस गाउँपालिकाको कुल भू-भागको ७०.३८ प्रतिशत भूभाग ३० डिग्रीभन्दा बढी भिरालो छ भने ५ डिग्रीदेखि कम भिरालो रहेको भू-भाग जम्मा ०.९२ प्रतिशत रहेको छ ।

वडा नं.	वडा कार्यालय रहेको स्थान	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि)	जनसंख्या	अधिकतम उचाई (मिटर)	न्युनतम उचाई (मिटर)	कैफियत
१	घ्याङफेदी	२८.८५	२६७४	५१४५	११९०	
२	खेलडाँडा	२२.४१	२९२८	३३४६	१२२०	
३	राउतबेसी	७.७३	२४७९	१७५२	९५०	
४	सानोगोल्लु	३४.०३	४३२७	२५६०	१०६३	
५	कामचोक	१३.२३	२४०२	२१३५	८४७	
६	रामती	१०.७०	२९७२	१८८०	८४७	
७	कोटबारी	१४.६७	३२२३	४५९१	१०५०	
जम्मा		१३१.६२	२१००५			

गाउँपालिकाको सिमाना:

नुवाकोट जिल्लाका साविकको ईलाका नं १२ का केहि र १३ का सबै साविक गा. वि. स हरुलाई मिलाएर यो गाउँपालिका बनाईएको हो । दुप्वेश्वर गाउँपालिका अन्तर्गतका साविक गाविसहरुमा शिखरवेसि, समुन्द्रटार, राउतबेसी, गाउँखर्क, बालकुमारी, बेतिनी र घ्याडफेदी हुन् । नुवाकोट जिल्लाको सदरमुकाम विदुरदेखि ३० कि.मि. को पुर्वतर्फ अवस्थित यस गाउँपालिकाको उत्तरमा लाडटाड राष्ट्रिय निकुन्ज, पूर्वमा सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको हेलम्बु गाउँपालिका, पश्चिममा तादि गाउँपालिका, पञ्चकन्या गाउँपालिका तथा रसुवा जिल्ला रहेको छ भने दक्षिणमा शिवपुरी गाउँपालिका रहेको छ ।

पूर्व	हेलम्बु गाउँपालिका (सिन्धुपाल्चोक जिल्ला)
पश्चिम	तादि गाउँपालिका तथा पन्चकन्या गाउँपालिका
उत्तर	लाडटाड राष्ट्रिय निकुञ्ज
दक्षिण	शिवपुरि गाउँपालिका

२.१.२ जनसांख्यिक अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार दुप्वेश्वर गाउँपालिकामा कूल ५१४१ घर परिवारमा २१,००५ जनाको बसोबास रहेको छ । कूल जनसंख्याको ५०.१% जनसंख्या महिलाको छ भने ४९.९% जनसंख्या पुरुषको रहेको छ । गाउँपालिकाको लैङ्गिक अनुपात ९९.४६ पुरुष प्रति १०० महिला रहेकोमा जनघनत्व १६० रहेको छ । गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्या वितरण हेर्दा वडा नं. ४ मा सबैभन्दा बढी जनसंख्या २०.६० प्रतिशत रहेको छ भने वडा नं. ५ को जनसंख्या सबैभन्दा न्यून ११.४४ प्रतिशत रहेको । यस गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

वडा नं.	पुरुष	महिला	जम्मा	वडागत प्रतिशत	कैफियत
१	१४२१	१२५३	२६७४	१२.७३	
२	१४४६	१४८२	२९२८	१३.९४	
३	१२३०	१२४९	२४७९	११.८०	

४	२१९२	२१३५	४३२७	२०.६०	
५	११९२	१२१०	२४०२	११.४४	
६	१४४९	१५२३	२९७२	१४.१५	
७	१५४४	१६७९	३२२३	१५.३४	
जम्मा	१०४७४	१०५३१	२१००५	१००	

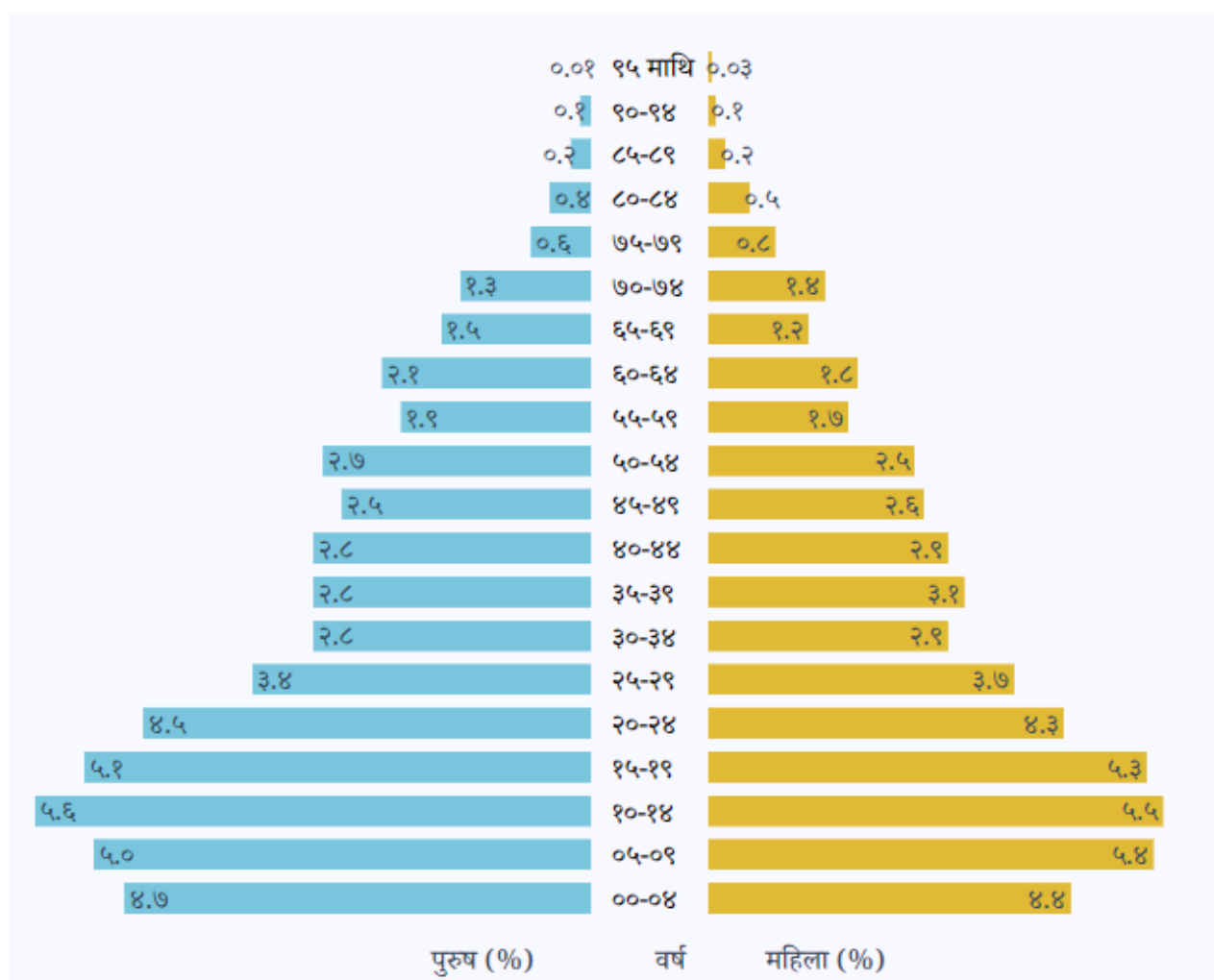
२.१.३ उमेर अनुसारको जनसंख्या वितरण

यस गाउँपालिकामा उमेर अनुसारको जनसंख्या विवरण तलको चित्रमा दिईएको छ । जसमा १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या सबै भन्दा धेरै रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा छिट्टै युवावस्थामा प्रवेश गर्न लागेको जनसंख्यालाई गाउँपालिकाको अर्थ दैनिकिमा जोड्न सकिने अवसर रहेको छ । त्यस्तै १५ देखि ५९ वर्ष सम्मको जनसंख्यालाई सक्रिय जनसंख्याको रूपमा हेर्दा सो जनसंख्या १२०४० जना (५७.३२ प्रतिशत) रहेको छ भने आश्रित जनसंख्या ० देखि १० वर्ष सम्म र ६० वर्ष भन्दा माथिका उमेर समूहलाई हेर्दा जम्मा ८९६५ जना (४२.६८ प्रतिशत) रहेको छ । यसरी दुप्लेश्वर गाउँपालिकामा सक्रिय जनसंख्या अधिक रहेकोले यसलाई गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक विकासको मार्गमा अवसरको रूपमा लिइएको छ । उमेर अनुसारको जनसंख्या वितरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

क्र.सं.	उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	कैफियत
१	९५ माथि	२	५	७	
२	९०-९४	१४	१३	२७	
३	८५-८९	४५	३४	७९	
४	८०-८४	८४	१०२	१८६	
५	७५-७९	१२३	१६७	२९०	
६	७०-७४	२७३	२९३	५६६	
७	६५-६९	३१४	२५९	५७३	
८	६०-६४	४३६	३७१	८०७	
९	५५-५९	४०९	३५०	७५९	
१०	५०-५४	५६१	५३२	१०९३	

दुधेश्वर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)

११	४५-४९	५२२	५४५	१०६७	
१२	४०-४४	५८४	६११	११९५	
१३	३५-३९	५८२	६५६	१२३८	
१४	३०-३४	५७८	५९९	११७७	
१५	२५-२९	७१५	७७२	१४८७	
१६	२०-२४	९३९	८९७	१८३६	
१७	१५-१९	१०७७	११११	२१८८	
१८	१०-१४	११७७	११६२	२३३९	
१९	०५-०९	१०५८	११३५	२१९३	
२०	००-०४	९८१	९१७	१८९८	
	जम्मा	१०४७४	१०५३१	२१००५	

२.१.४ जातजाति अनुसार जनसंख्या

दुप्लेश्वर गाउँपालिकामा जात जातिको हिसाबले तामाङको बाहुल्यता रहेको देखिन्छ । कुल जनसंख्या मध्ये ८२.२ प्रतिशत जनसंख्या तामाङ छन् भने ९.४ प्रतिशत जनसंख्या क्षेत्री छन् । साथै गाउँपालिकाको प्रमुख जातजातिहरू तामाङ, क्षेत्री, शेर्पा, ब्राम्हण, विश्वकर्मा, परियार, नेवार, ह्योल्मो, ठकुरी आदि रहेका छन् । जातजाति अनुसारको जनसंख्या विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

क्र.सं.	जातजाति	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	कैफियत
१	तामाङ	८६२४	८६३८	१७२६२	८२.२	
२	क्षेत्री	९५३	१०११	१९६४	९.४	
३	नेवा: (नेवार)	७९	८९	१६८	०.८	
४	विश्वकर्मा	१७५	१९५	३७०	१.८	
५	शेर्पा	२४६	२४१	४८७	२.३	
६	ह्योल्मो/योल्मोपा	४४	४२	८६	०.४	
७	ब्राह्मण - पहाड	१२३	१२२	२४५	१.२	
८	परियार	९९	१०८	२०७	१.०	
९	ठकुरी	१९	११	३०	०.१	
१०	अन्य			१८६	०.९	
	जम्मा			२१००५	१००.०	

२.१.५ धर्म अनुसार जनसंख्या

दुप्लेश्वर गाउँपालिकामा प्रमुख धर्महरूको रूपमा बौद्ध, हिन्दु, क्रिश्चियन, किरात आदि रहेका छन् । जसमध्ये ८३.७८ प्रतिशत जनसंख्या बौद्ध धर्मावलम्बीहरू छन् भने करिब १६ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दु धर्म मान्ने गरेको देखिन्छ । धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

क्र.सं.	धर्म	कुल	प्रतिशत	कैफियत
१	हिन्दु	३३५९	१६	
२	बौद्ध	१७५९७	८३.७८	
३	इस्लाम	१	०.००५	
४	क्रिश्चियन	४७	०.२२	
५	अन्य	११७	०.५५७	

	जम्मा	२१००५	१००	
--	-------	-------	-----	--

२.१.६ मातृभाषा अनुसार जनसंख्या

दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको ८१.९ प्रतिशत जनसंख्याको मातृभाषा तामाङ रहेको छ भने १४.६ प्रतिशतको मातृभाषा नेपाली रहेको छ । मातृभाषा अनुसार जनसंख्या विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

क्र.सं.	मातृभाषा	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	कैफियत
१	नेपाली	१४८५	१५७६	३०६१	१४.५७	
२	तामाङ	८५९९	८६०९	१७२०८	८१.९२	
३	नेपालभाषा (नेवारी)	३०	३४	६४	०.३०५	
४	शेर्पा	२०१	१९५	३९६	१.८८५	
५	अन्य			२७६	१.३१४	
	जम्मा	१०३१५	१०४१४	२१००५	१००	

२.२ आर्थिक विकासको अवस्था

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

दुप्चेध्वर गाउँपालिकाका नागरिकहरूको मुख्य पेशा नै कृषि हो । कृषि तथा पशुपालन नै यहाँको जीविको पार्जनको मुख्य आधार हो । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकाको ८५ प्रतिशत जनसंख्याको मुख्य पेशा नै कृषि क्षेत्रमा आधारित रहेको छ । यस गाउँपालिकाको कूल जमिन मध्ये ४५ प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ । यहाँ प्रशस्त मात्रामा पानीको उपलब्धता भएको हुँदा कृषिको व्यवसायीकरणका लागि उपयुक्त हावापानी रहेको छ । विशेषगरि समुन्द्रटार, राउतबेसी, गाउँखर्क, बेतिनी र घ्याङफेदी, गोलफु भन्ज्याङ आदि ठाउँहरूमा खेतीयोग्य जमिन छ । समुन्द्रसतहबाट ८४७ सय मिटरदेखि ५१४५ मिटरसम्मको उचाईमा रहेको पहाडको उकाली ओंरालिहरूमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा खेतीयोग्य क्षेत्र भने न्यून छ ।

खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा उल्लेखीय परिवर्तन हुन नसके पनि केही प्रयासहरू भएका छन् । गाउँपालिकाले तयार गरेको वस्तुगत विवरणको अनुसार कूल घरपरिवार मध्ये ३४.८ प्रतिशत घरपरिवारलाई आफ्नो उत्पादनबाट ३ महिनाभन्दा कम खान पुग्छ । त्यस्तै २२.७ प्रतिशत घरपरिवारलाई १० देखि १२ महिना सम्म खान पुग्ने देखिएको छ । खाद्यान्न उपलब्धता सम्बन्धी थप विवरण तलको तालिकामा राखिएको छ ।

क्र.स.	खाद्यान्न उपलब्धताको आधारमा परिवार संख्याको विवरण	संख्या	प्रतिशत
१	३ महिना भन्दा कम खान पुग्ने परिवार	१९७५	३४.८
२	४ देखि ६ महिना खान पुग्ने परिवार	१०६६	१८.८
३	७ देखि ९ महिना खान पुग्ने परिवार	१२४२	२१.९
४	१० देखि १२ महिना खान पुग्ने परिवार	१२९१	२२.७
५	आफ्नै खेतवारीको उत्पादनले खान पुगेर बेचबिखन गर्ने परिवार	८५	१.५
६	धाहा नभएको	२४	०.४
	कुल	५६८३	१००

स्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण, २०७६

२.२.२ पशुपंक्षी पालन

यस गाउँपालिकाको आमदानीको मुख्य स्रोतका दृष्टिकोणले हेर्दा कृषि सँगसँगै पशुपालन समेत प्रधान देखिन्छ । किसानहरुले पाल्ने प्रमुख पशु चौपायाहरुमा बाखा, खसी, बोका, भेडा, चौरा धेरै रहेका छन् भने भैंसी, गोरु र गाईहरु समेत पाल्ने गरेको देखिन्छ । त्यस्तै पंक्षीहरु तर्फ कुखुरा/हाँस पाल्ने गरिएको देखिन्छ ।

२.२.३ सिँचाई सुविधा

यस गाउँपालिकामा रहेका सिँचाई आयोजनाहरुमा जिम्नाड सिँचाई योजना,तादी खोला सिँचाई,मेगेबगर सिँचाई,राउतवेशी सिँचाई, शिखरबेसी सिँचाई योजना मुख्य रहेका छन् । यी सिँचाई योजनाहरुबाट करिब १००० हेक्टर जमिनमा सिँचाई सुविधा उपलब्ध छ । यस बाहेक गाउँपालिकामा करिब ५० वटा सिँचाई आयोजनाहरु सञ्चालित रहेका छन् । यसरी सञ्चालनमा रहेका सिँचाई आयोजनाहरुलाई आवश्यक मर्मत सम्भार गर्दै थप सिँचाई आयोजना निर्माण गर्न सके दुप्लेश्वर गाउँपालिकाको कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि हुन सक्ने अवसर रहेको छ ।

२.२.४ पर्यटन तथा संस्कृति

यस गाउँपालिका प्राकृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक महत्व बोकेको गाउँपालिका हो । बौद्ध तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरुको पवित्र तिर्थका रूपमा रहेको दोस्रो पशुपतिनाथ भनेर चिनिने दुप्लेश्वर महादेव क्षेत्र रहेको यस स्थानमा मंसिरको धान्य पुर्णिमामा ठुलो मेला लाग्ने तथा वर्षभरिमा करिब ३ लाख ५० हजार बढी भक्तजनहरुको भ्रमण गर्ने गरेको छ । यस बाहेक सुर्योदयको दृश्यावलोकनका लागि रमणीय स्थल कुटुंगसाड, रातो पाण्डाका लागि प्रख्यात मुर्थाला भङ्ग्याडलगायत १५ बढी

एतिहासिक, धार्मिक तथा पर्यटकीय महत्वका स्थलहरू रहेका छन्, यस गाउँपालिकाका प्रमुख स्थलहरूको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

क्र.सं.	पर्यटकीय स्थलहरूको नाम	वडा नं.	साविकको गाविस	प्रमुख आकर्षण
१	दुप्चेध्वर महादेव मन्दिर	३	समुन्द्रटार	पशुपतिनाथको पर्यायका रूपमा परिचित रहेको बुझाई मनले चिताएको पुने, लामो समयसम्म नबोल्ने बाल बच्चा बोल्ने, पवित्र धार्मिक स्थल
२	कुटुडसाङ्ग	२	गाउँखर्क	सूर्योदय हेर्ने
३	गोल्फुभन्ज्याङ्ग	४	बेतिनी	गोसाईकुण्ड जाने बाटो तथा रमणीय विश्राम स्थल
४	मुलथला भन्ज्याङ्ग	७	घ्याङफेदी	रेड पाण्डुको लागि प्रख्यात स्थल
५	सागर कुण्ड	७	शिखरवेसी	कुण्डको दर्शन तथा घुम्नको लागि प्रख्यात स्थल
६	सूर्य कुण्ड	१	घ्याङफेदी	कुण्डको दर्शन तथा घुम्नको लागि प्रख्यात स्थल
७	नाटाङग डाँडा	३	राउतवेसी	बनभोज तथा उच्च ठाउँबाट दृश्यावलोकनको लागि प्रख्यात
९	थामडाँडा	३	समुन्द्रटार	प्राकृतिक रूपले रमणीय मनोरन्जनात्मक स्थल
१०	पोखरी	३	समुन्द्रटार	टाँका प्वाल (पैसा राख्ने ढुंगाको प्वाल)
११	माला डाँडा	३, ७	समुन्द्रटार शिखरवेसी बीचको डाँडा	असिना नपरोस् भनेर हरेक वर्ष गरिने पुजा
१३	रुक्मणी मन्दिर	६	समुन्द्रटार	देवी मन्दिर
१४	राम्चे डाँडा	५	बालकुमारी	माघे संक्रान्तीमा मेला लाग्ने र प्राकृतिक रूपले मनोरम पर्यटकीय स्थल
१५	कृताबक्यापा	४	सानो गोल्फु	गोसाईकुण्ड जाने बाटो तथा रमणीय विश्राम स्थल
१६	दुप्चेध्वर शिशिपु तालु फेदी सूर्यकुण्ड गोसाईकुण्ड पदमार्ग	१, ६	घ्याङफेदी र समुन्द्रटार	» सूर्यकुण्ड हुँदै गोसाईकुण्ड पुग्ने छोटो बाटो » प्राकृतिक रूपले रमणीय पदमार्ग » Dark Tourism ले परिचित घोप्टेभिर (सन १९९२ मा थाई एयरवेजको विमान दुर्घटना हुँदा ११३ जनाको निधन भएको स्थल)
१७	कडेनी	२	गाउँखर्क	» प्राकृतिक रूपले रमणीय ठाँउ » किबि तथा आलु उत्पादमा प्रख्यात

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ तथा दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण, २०७६, गाउँपालिकाको कार्यालय, दुप्चेध्वर

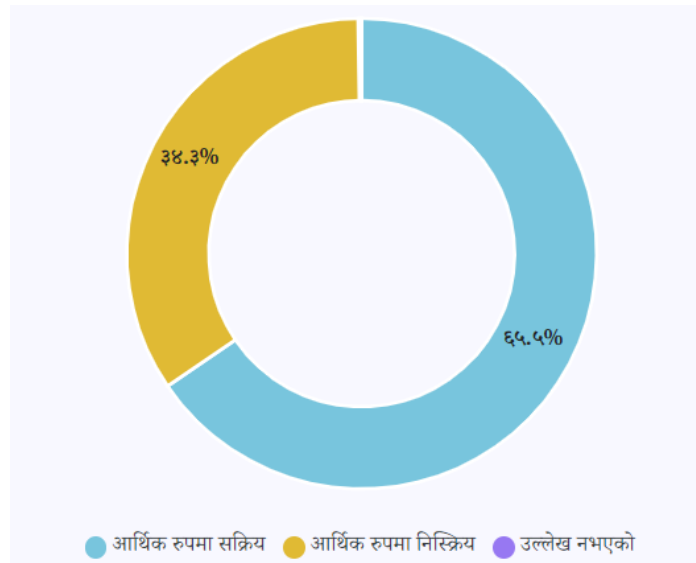
२.२.५ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

गाउँपालिकामा प्रायः लघु, घरेलु र साना उद्योग रहेका छन् । घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिमा दर्ता भएको तथ्यांक अनुसार यस गाउँपालिकामा कुल २५ वटा उद्योग रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा संचालनमा रहेका व्यापार व्यवसाय १७ वटा रहेका छन् । यसको अतिरिक्त थोक किराना पसल, भाँडा पसल, उद्योग, ढुवानी साधन, यातायात साधन, मेडिकल पसल, भेटनरी पसल, स्टेशनरी पसल, फोटो स्टूडियो, फेन्सी पसल, सिलाई कटाई पसल, दाना पसल, सुनचाँदी पसल, खाजा पसल, मेसिन औजार पसल, इलेक्ट्रोनिक्स पसल, दुध डेरी, तरकारी तथा बीउ बिक्री पसल आदि रहेका छन् ।

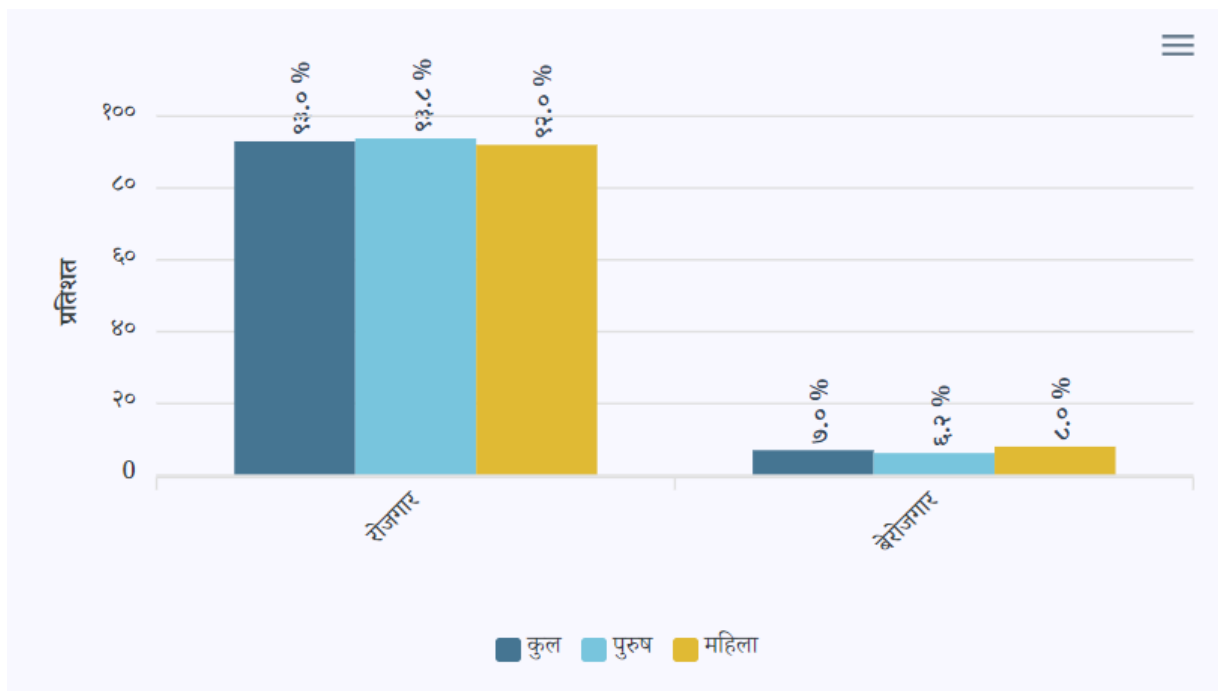
२.२.६ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको प्रत्याभूति गर्न संविधानमा रोजगारीको हकलाई मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरिएको छ । यसका साथै नागरिकले स्वदेश वा वैदेशिक रोजगारीको छनोट गर्न पाउने अधिकारको पनि संविधानमा सुनिश्चितता गरिएको छ । देशकै अर्थतन्त्र विप्रेषणमा निर्भर भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा दुप्चेश्वर गाउँपालिका समेत यसबाट अछुतो छैन । वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, व्यवस्थित एवम् उपलब्धिमूलक बनाउन र वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त ज्ञान, सीप, पूँजी तथा अनुभवलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि प्रोत्साहन गर्न सुरक्षित वैदेशिक रोजगारीको सवाललाई गाउँपालिकाले समेत आफ्नो योजनामा समेट्न आवश्यक रहेको छ ।

दुप्चेश्वर गाउँपालिकाको १० वर्ष र सो भन्दा माथिका व्यक्तिको आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्नता अनुसारको जनसंख्या ६५.५ प्रतिशत आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या रहेको छ भने ३४.३ प्रतिशत आर्थिक रूपमा निस्क्रिय जनसंख्या छन् ।

त्यस्तै १० वर्ष र सो भन्दा माथिका अक्सर आर्थिक रूपमा सक्रिय व्यक्तिहरूको रोजगारीको अवस्था अनुसारको जनसंख्या तल दिइएको छ ।

तलको तालिकामा आर्थिक क्रियाकलापको औद्योगिक क्षेत्र अनुसारको १० वर्ष र सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको जनसंख्या प्रतिशतमा दिइएको छ ।

क्र.सं.	प्रकार	पुरुष (%)	महिला (%)	कुल (%)	कैफियत
१	कृषि	८१.७	८८.३	८५	
२	खानी	०.१	०.०२	०.०५	
३	निर्माण	१.४	०.४	०.९	
४	बिजुली	०.१	०.०३	०.०५	
५	पानी	०.१	०.०३	०.०५	
६	निर्माण	६.४	१.६	४	
७	थोक व्यापार	४.६	४.६	४.६	
८	यातायात	०.८	०.०२	०.४	
९	आवास	०.८	०.६	०.७	
१०	जानकारी	०.१	०.०२	०.०५	
११	वित्त	०.२	०.१	०.१	
१२	घरजग्गा व्यापार	०.०२	०	०.०१	
१३	पेशाविद्हरू	०.१	०.०२	०.०५	

१४	व्यवस्थापक	०.१	०	०.०४	
१५	सार्वजनिक प्रशासन	०.६	०.२	०.४	
१६	शिक्षा	१.५	२	१.७	
१७	मानवस्वास्थ्य	०.२	०.५	०.४	
१८	कला	०.०२	०.०२	०.०२	
१९	अन्य सेवा	१.४	१.३	१.३	
२०	घरायसी क्रियाकलाप	०.१	०.२	०.१	
२१	बाह्य संघसंस्था एवं यसका अङ्गहरूका क्रियाकलापहरू	०.०५	०.०२	०.०३	
२२	उल्लेख नभएको	०.०२	०	०.०१	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.२.७ सहकारी तथा वित्तीय संस्था

दुप्लेश्वर गाउँपालिकामा कुल २ वटा बैंक तथा २० वटा सहकारी संस्थाहरू सञ्चालित रहेका छन् । सहकारीहरूमा पर्याप्त पूँजीको अभाव एवम् ऋण व्यवस्था हुन नसकेको कारणबाट सीपयुक्त जनशक्तिहरूले उद्योग व्यवसाय स्थापना गर्न र पूँजी भएकाहरूले व्यापार व्यवसाय विस्तार गर्न सहज अवस्था छैन । सहकारी संस्थाहरूमा सदस्यको हैसियतबाट तुलनात्मक रूपमा धितो बिना पनि ऋण सुविधा सहज भएतापनि आवश्यकता अनुसार ऋण प्रदान गर्न सक्नेगरि सहकारीहरूको क्षमता भएको देखिँदैन ।

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३५ मा स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरी प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिनेछैन भन्ने कुरा उल्लेख भएको छ भने उक्त संविधान प्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारलाई सबै नागरिकले उपभोग गर्न पाउने अवसर सिर्जना गर्न राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७६ जारी भएको छ । संविधानको मर्म अनुसार अनुसूची ८ मा भएको स्थानीय तहको अधिकारको प्रयोग गरी आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाईको क्षेत्रमा दुप्लेश्वर गाउँपालिकाले

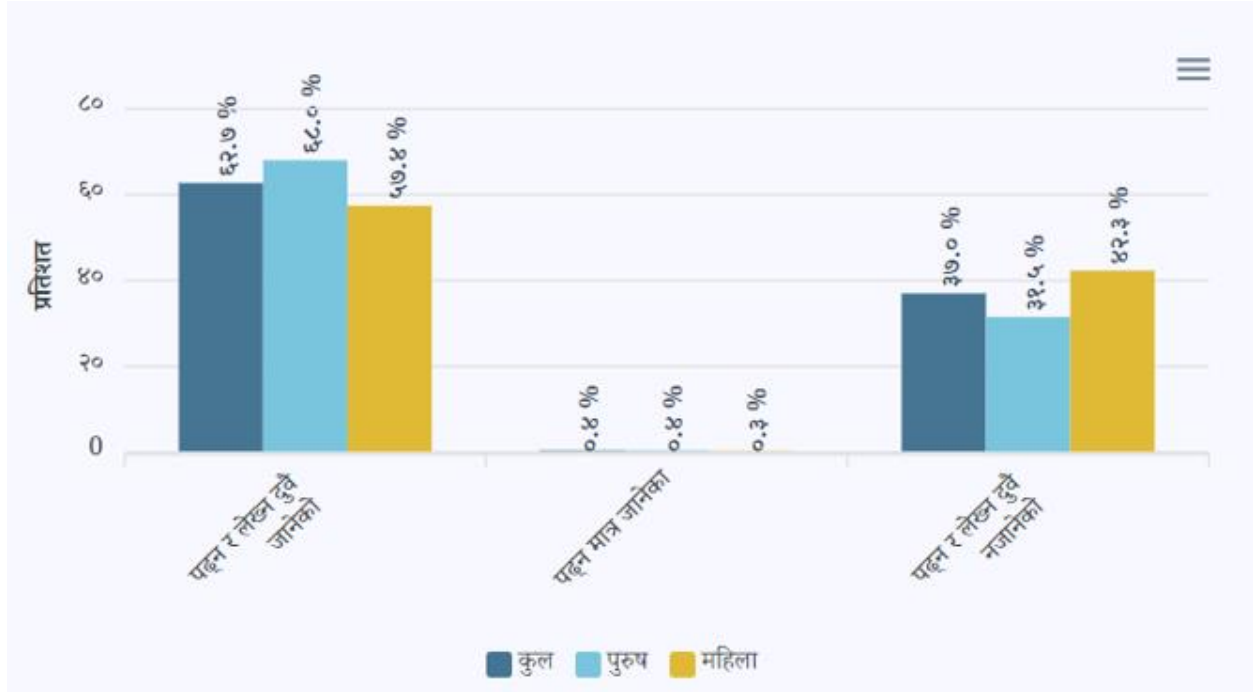
समेत अपेक्षित प्रतिफल तथा उपलब्धिहरू हाँसिल गर्दै आएको छ । तलको तालिकामा दुप्लेश्वर गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्र सम्बन्धी विवरणहरू राखिएको छ ।

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	स्वास्थ्य चौकी (सबै वडामा)	७	
२	आफ्नै जग्गामा भएका स्वास्थ्य संख्या	७	
३	स्वास्थ्य संस्थाको आफ्नै भवन भएका स्वास्थ्य संस्था	७	
४	बर्थिङ्ग सेन्टर भएको स्वास्थ्य संस्था	८	
५	सुरक्षित खानेपानीको उपलब्धता भएका स्वास्थ्य संस्था	७	
६	विद्युत उपलब्धता भएका स्वास्थ्य संस्था संख्या	७	
७	सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ	५	
८	गाँउघर क्लिनिक	२१ प्रति महिना	
९	खोप क्लिनिक	२४ प्रति महिना	
१०	OTC केन्द्र (IMAM)	१	
११	महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविका	९१	
१२	आवश्यक उपकरणको उपलब्धता	भएको	
१३	आवश्यक औषधीको उपलब्धता	भएको	

स्रोत: स्वास्थ्य शाखा प्रतिवेदन आ.व. २०७९/०८०

२.३.२ शैक्षिक विकास

यस गाउँपालिका २ वटा क्याम्पस तथा कुल ५० वटा विद्यालयहरू संचालनमा रहेका छन् जसमध्ये आधारभूत ३९ वटा, मा. वि. ११ वटा रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को अनुसार यस गाउँपालिकाको कूल साक्षरता दर ६२.७ प्रतिशत रहेको छ । जसमा पुरुष साक्षरता दर ६८ प्रतिशत छ भने महिला साक्षरता दर ५७.४ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेरका व्यक्तिहरूको साक्षरताको अवस्था अनुसारको जनसंख्या स्तम्भ चित्रमा दिइएको छ ।

त्यस्तै ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिका व्यक्तिले उत्तीर्ण गरेका शैक्षिक तह अनुसार जनसंख्या तलको तालिकामा दिइएको छ:

क्र.सं.	शैक्षिक तह	संख्या	प्रतिशत	कैफियत
१	पूर्व बालबिकास	६१३	५.१५	
२	प्राथमिक तह	५११०	४२.९२	
३	निम्न माध्यमिक तह	२५४४	२१.३७	
४	उच्च माध्यमिक तह	१३३७	११.२३	
५	एसएलसी	५७५	४.८३	
६	प्रविणता	६५८	५.५३	
७	स्नातक तह	११२	०.९४	

८	स्नाकोत्तर सरह वा सोभन्दा बढी	७१	०.६०	
९	अन्य	८८६	७.४४	
	जम्मा	११९०६	१००	

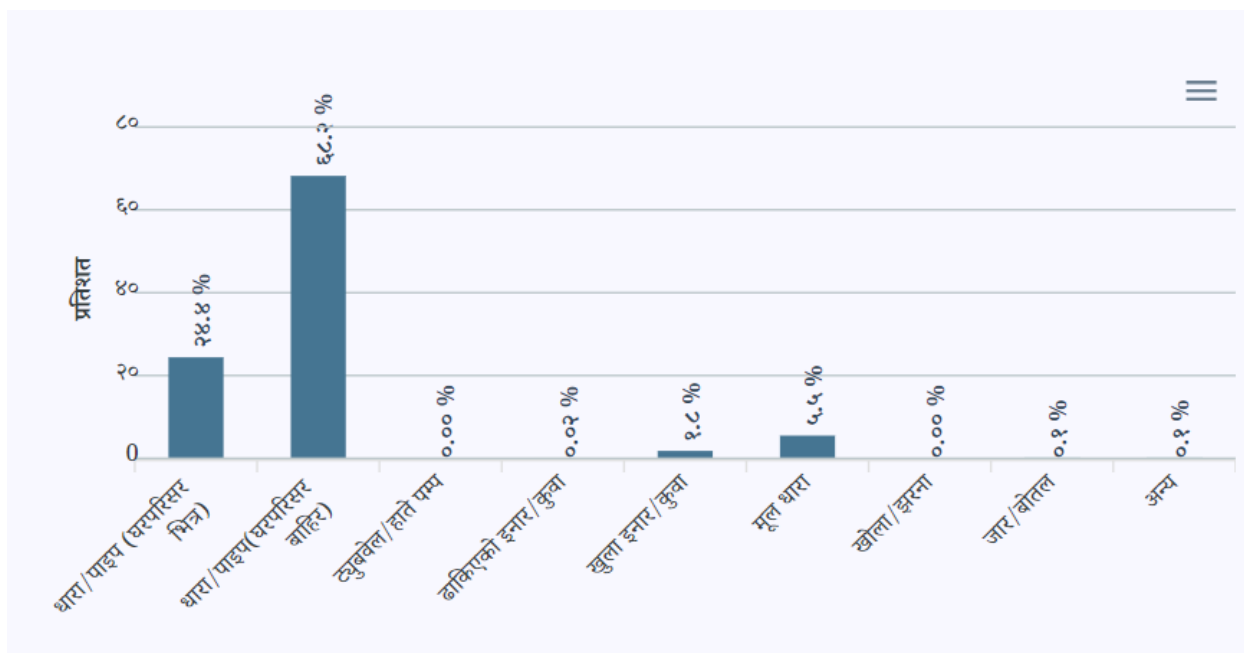
स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाई

यस गाउँ पालिकाको ९२.५३ प्रतिशत घरधुरीको खानेपानीको स्रोत पाइपबाट वितरित पानी रहेको छ भने करिब २४.४ प्रतिशत घरधुरीको पानीको स्रोत कम्पाउण्ड भित्रैको पाइपधारा छ । त्यस्तै ५.५ प्रतिशत मूलको पानी उपभोग गरिरहेका छन् । १.८ प्रतिशत घरधुरीले ढाकिएको इनार वा कुवा बाट खानेपानी उपभोग गरिरहेका छन् ।

क्र.सं.	प्रकार	घरधुरी	प्रतिशत	कैफियत
१	धारा/पाइप (घरपरिसर भित्र)	१२५३	२४.३७	
२	धारा/पाइप (घरपरिसर बाहिर)	३५०४	६८.१६	
३	ट्युबवेल/हाते पम्प		०	
४	ढाकिएको इनार/कुवा	६	०.११७	
५	खुला इनार/कुवा	९१	१.७७	
६	मूल धारा	२८१	५.४६६	
७	खोला/झरना	०	०	
८	जार/बोतल	३	०.०५८	
९	अन्य	३	०.०५८	
	जम्मा	५१४१	१००	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

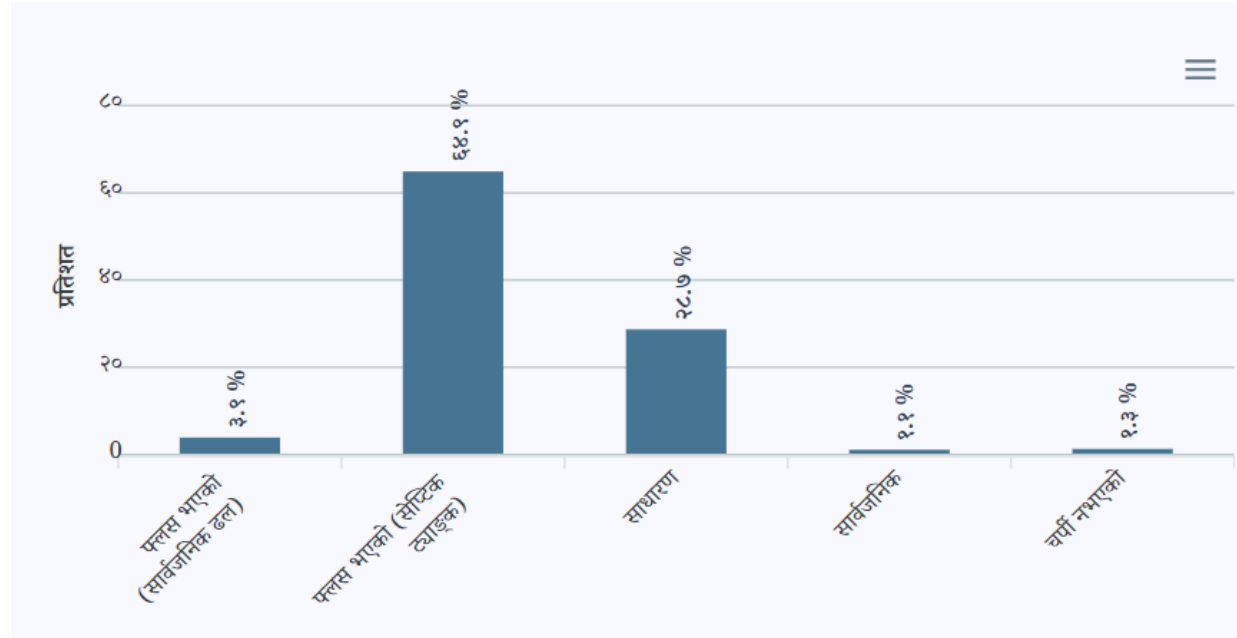
दुप्लेश्वर गाउँपालिकाको सरसफाईको अवस्था हेर्न राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को घरधुरी अनुसार शौचालयको विवरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

क्र.सं.	शौचालय प्रकार	घरधुरी	प्रतिशत	कैफियत
१	फलस भएको (सार्वजनिक ढल)	२००	३.८९	
२	फलस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	३३३५	६४.८७	
३	साधारण	१४७८	२८.७५	
४	सार्वजनिक	५९	१.१४८	
५	चर्पी नभएको	६९	१.३४२	
	जम्मा	५१४१	१००	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा ६४.८७ प्रतिशत घरधुरीमा फलस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क) सहितको शौचालय प्रयोगमा भएको देखिन्छ । त्यस्तै २८.७५ प्रतिशत घरधुरीमा साधारण शौचालय प्रयोगमा रहेको छ । अझै पनि १.३४ प्रतिशत घरपरिवारमा चर्पी नभएको अवस्था देखिन्छ । यस गाउँपालिका खुला दिशामुक्त घोषणा भईसकेको छ । गाउँपालिकाको वडा

नं. ४ को जिन्दाङ्गमा डम्पिङ्ग साईट रहेको छ भने सरसफाई सम्बन्धी सचेतना क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको छ ।

२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

दुप्लेश्वर गाउँपालिका शिक्षा र कृषिको उर्वरभूमिको रूपमा रहे पनि केही सामाजिक असमानता तथा विभेदका अझै देखिन्छ । यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडी परेका छन् । सबै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानव अधिकार सहित सर्वाङ्गिक विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई पालिकास्तरीय योजनाले समेट्दै लैजानु पर्दछ । यसका लागि गाउँपालिकाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति, २०७६ तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरेको छ ।

गाउँपालिकामा महिला दलित जनप्रतिनिधिको उपस्थिती, महिलामैत्री कानून, महिला शिक्षक दरबन्दी, महिला संजाल विकास एवम् महिलाहरुले नेतृत्व गरिरहनुभएको व्यापार व्यवसायहरु सञ्चालनमा छन् जसलाई राम्रो पक्षको रूपमा हेरिएको छ ।

२.३.५ युवा तथा खेलकुद

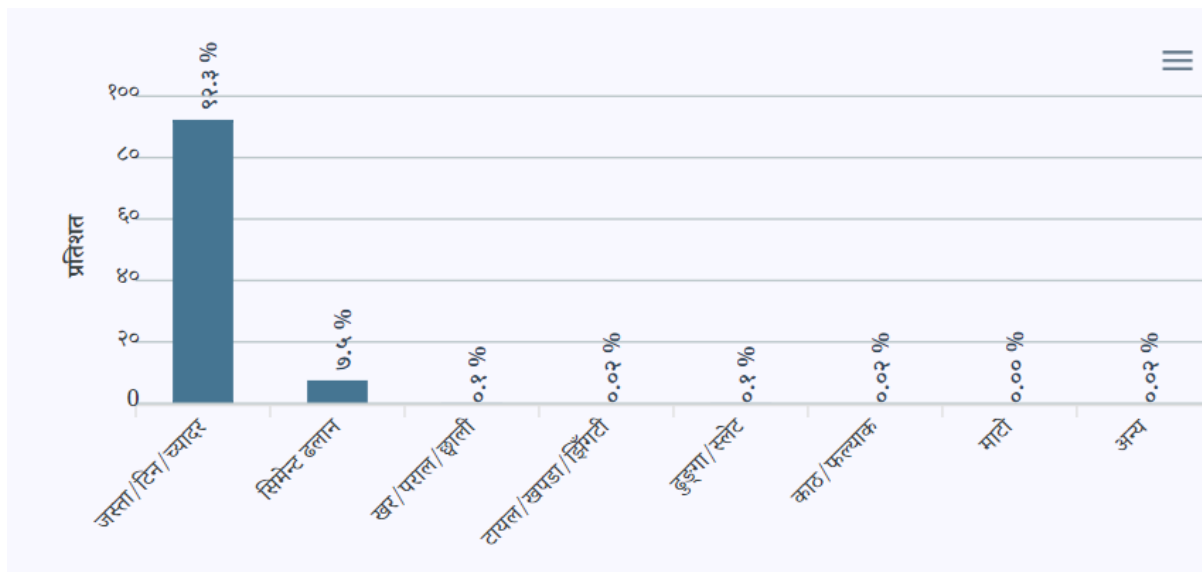
व्यक्तिको शारिरिक तन्दरुस्ती, सामाजिक र मानसिक पक्षको सन्तुलित विकासका लागि खेलकुदले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । नागरिकलाई रोजगारको अवसर सिर्जना गर्न, खेल पर्यटनको

माध्यमबाट दिगो विकासका शिक्षा, स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता तथा आर्थिक वृद्धि लगायतका लक्ष्यहरु हाँसिल गर्न गाउँपालिकास्तरमा खेलकुदको संस्थागत विकास एवम् पूर्वाधार निर्माण गरी व्यवहारमा उतार्न जरुरी छ ।

२.४ पूर्वाधार विकासको अवस्था

२.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

नेपालको संविधानले अव्यवस्थित बसोबासलाई योजनाबद्ध, पूर्ण पूर्वाधार, वातावरणमैत्री तथा नागरिकको सुरक्षित आवासको हकलाई प्रत्याभुति गरेको छ । दुप्चेधर गाउँपालिकामा ९२.३ प्रतिशत घरको छानोको बनोट जस्ता/टिनको रहेको छ । सिमेन्ट ढलान छानो भएको घर ७.५ प्रतिशत छ भने ढुङ्गा/स्लेट छानोको रूपमा प्रयोग गरिएको घर ०.१ प्रतिशत रहेको छ ।

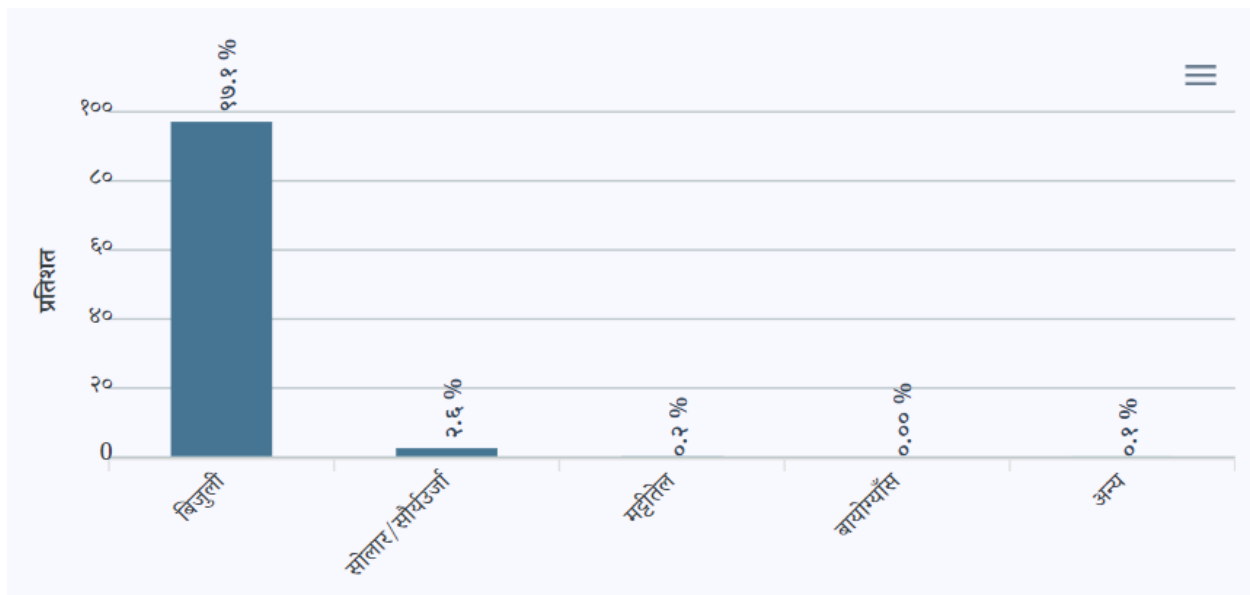
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

गाउँपालिकामा करिब ८ कि.मि पक्की सडक, ११.५ कि.मि ग्रावेल सडक, २७० कि.मि कच्ची सडक रहेको छ र ७ वटा पक्की पुल रहेको छ । ७ वटै वडा सडकले छोएको छ । १२ कि.मि सडकमा नालाको व्यवस्था रहेको छ । कुल ३९ वटा झोलुंगे पुल रहेको छन् । सडक निर्माणमा खस गरि कच्ची सडक निर्माणको गति उल्लेख्य भए पनि ग्रावेल तथा पक्की सडक निर्माणको गति सुस्त हुन जाँदा पहुँचमा नियमितता आउन सकेको छैन ।

२.४.३ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको घरधुरीहरूमा उज्यालोको प्रमुख स्रोत विद्युत नै हो । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार ९७.१ प्रतिशत घरधुरीमा बिजुलीको पहुँच रहेको देखिन्छ । त्यस्तै सोलार उर्जा २.६ % घरधुरीमा बत्ति बाल्न प्रयोग गरिन्छ ।

क्र.सं.	बत्ती बाल्ने ईन्धन	घरधुरी	प्रतिशत	कैफियत
१	बिजुली	४९९२	९७.१०	
२	सोलार/सौर्यउर्जा	१३४	२.६१	
३	मट्टीतेल	९	०.१८	
४	बायोग्याँस	०	०.००	
५	अन्य	६	०.१२	
	जम्मा	५१४१	१००	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

नागरिकको संविधान प्रदत्त मौलिक हकको रूपमा रहेको सूचनाको हकको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने आम सञ्चारलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, जिम्मेवार र व्यवसायिक बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने राज्यको नीति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । सूचना प्रविधिको युगमा प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट

कानून शासन, भ्रष्टाचारमूक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनुपर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्न सकिन्छ ।

दुप्वेश्वर गाउँपालिका भित्र नेपाल टेलिकम र एनसेलको नेटवर्क सुविधा रहेको देखिन्छ । कतै कतै नेटवर्कको समस्या रहेपनि समग्रमा राम्रो स्थिति रहेको छ ।

क्र.सं.	साधनको प्रकार	घरधुरी	प्रतिशत	कैफियत
१	कुनै पनि सुविधा नभएको घरपरिवार	८३४	१६.२	
२	कम्तिमा एउटा सुविधा भएको घरपरिवार	४३०७	८३.८	
३	रेडियो सुविधा	१३५६	२६.४	
४	टेलिभिजन	९६६	१८.८	
५	ल्याण्डलाइन टेलिफोन	३६	०.७	
६	मोबाइल फोन (साधारण)	३७९३	७३.८	
७	स्मार्ट मोबाइल फोन	२५९८	५०.५	
८	कम्प्युटर/ल्यापटप	१३४	२.६	
१०	इन्टरनेट सुविधा	१२६९	२४.७	
११	कार/जीप/भ्यान	५५	१.१	
१२	मोटरसाइकल/स्कुटर	२१०	४.१	
१३	साइकल	३७	०.७	
१४	विद्युतीय पंखा	१६१	३.१	
१५	रेफ्रिजरेटर	१३१	२.५	
१६	वाशिङ्ग मशिन	१२	०.२	
१७	एयर कन्डिसनर	३	०.१	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन

२.५.१ वन तथा जैविक विविधता

२.५.१.१ वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरू

दुप्लेश्वर गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्ये ६६।२३ वर्ग कि.मि क्षेत्रफल वनक्षेत्रले ओगटेको छ। यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका जङ्गली जनावर तथा चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्। मुख्य रूपमा पाइने जङ्गली जनावरहरूमा चितुवा, बाँदर, स्याल, फ्याउरो, भ्याल्से, मृग, खरायो, दुम्सी, खुदेकीरो, वनबिरालो, मलसाप्रो, पाण्डा रहेका छन् भने चराचुरुङ्गीमा कालिज, लामपुच्छे, धोबिनी, भंगेरा, सारौं, काग, कोइली, कल्चौडो चिल, ढुकुर, बौडाई, फिस्टेचरा, न्याउली, जुरेली, काफलपाक्यो, बीउकुह्यो, गौथली, लाटोकोसेरो, चमेरो, हुकीचील, चरीबाघ, कोटेरो, बाज, चित्रो, टकटके (काठफोरुवा), लगायतका चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्। यहाँका वनमा ३० भन्दा बढी प्रजातिका वनस्पति पाइन्छन्। यस्तै, यहाँको वनमा २० भन्दा बढी प्रजातिका वन्यजन्तु, २१ भन्दा बढी प्रजातिका चराचुरुङ्गी, १५ भन्दा बढी प्रजातिका जडिबुटी पाइन्छ। गाउँपालिका क्षेत्रमा कुल ३० वटा सामुदायिक वनहरू रहेका छन्।

२.५.२ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

२.५.२.१ हावापानी तथा वातावरण

गर्मी याममा यहाँको मौसम तातो र सुख्खा हुन्छ। तापक्रम २५° C देखि ३५° C सम्म पुग्न सक्छ। यस समयमा धुलो र हावा चल्ने सम्भावना बढी हुन्छ। मनसुन याममा यहाँ धेरै वर्षा हुन्छ। यस समयमा तापक्रम २०° C देखि ३०° C सम्म रहन्छ। वर्षा को मात्रा उच्च हुने भएकाले बाढी र पहिरोको सम्भावना पनि हुन्छ। शरद ऋतुमा मौसम सुखद र सुख्खा हुन्छ। तापक्रम १५° C देखि २५° C सम्म रहन्छ। यस समयमा आकाश सफा र स्पष्ट देखिन्छ। जाडो याममा यहाँको मौसम चिसो हुन्छ। तापक्रम ५° C देखि १५° C सम्म रहन्छ। कतिपय उच्च स्थानमा तापक्रम ०° C भन्दा तल जान सक्छ र हिउँ पर्न पनि सक्छ।

२.५.२.२ नदी, खोला तथा कुण्डहरू

दुप्लेश्वर गाउँपालिकामा जलश्रोतको हिसाबले ठूला नदी देखि स-साना खोला खोल्सीहरू रहेका छन्। यहाँको प्रमुख नदीहरू सुर्यमती/तादी नदी र चन्द्रमती नदी हुन्। यसबाहेक सहायक खोलाहरूमा होम्जुङ खोला, कुतुङ खोला, माङ्गेन खोला, उब्रा खोला, ह्याङ्बेन खोला, कसेरी खोला, होङ्गु खोला, क्षेराडराङ खोला, नागी खोला, डुडे खोला, बन्छार खोला, ठाडो खोला, भुत खोला, सिम्ले खोला, गोल्लु खोला, हाँडी

खोला र खहरे खोला आदि हुन् । यस बाहेक प्रमुख कुण्ड तथा पोखरीहरूमा दुप्चेश्वर गाउँपालिकाको सबैभन्दा उच्च स्थानमा लाडटाड राष्ट्रिय निकुञ्ज भित्र रहेको सुर्यकुण्ड, सागर कुण्ड, झ्याकुम कुण्ड लगायत अन्य स-साना कुण्ड तथा पोखरीहरू रहेका छन् ।

२.५.३ विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

गाउँपालिका क्षेत्रमा अक्सर पहिरो, बाढी, चट्याङ्ग, हुरीबतास, असिना, हिमपात जस्ता प्रकोपहरू देखा पर्ने गरेको छ । जलवायु परिवर्तनको असरले मौसमी प्रकोपहरूबाट धेरै घरधुरीहरू प्रभावित एवम् विस्थापित हुने गरेका छन् । वर्षौंदेखि प्रवाहित हुँदै आएका पानीका मुहानहरू सुकेका छन् । वर्षाको नियमित क्रममा अनियमितता आएको छ र यस कारण कृषि प्रणाली समेत प्रभावित हुने गरेको छ ।

परिच्छेद ३ समष्टिगत दीर्घकालीन सोच तथा योजनाको अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

दुप्चेध्वर गाउँपालिकाले नेपाल सरकार र बागमती प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेको समष्टिगत आर्थिक नीति, दिगो विकास लक्ष्य र दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य सँग तादम्यता हुने गरी यस आवधिक योजना तर्जुमा गरेको छ । गाउँपालिकाले यस आवधिक योजना पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच सहकार्य, समन्वय र सहअस्तित्वको सिद्धान्तलाई आत्मसात् गर्ने गरी तयार गरेको छ । यसको अतिरिक्त गाउँपालिकाले यो आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्नका लागि गाउँपालिकास्तरीय राजनीतिक दलहरू, नागरिक समाज, नीजि क्षेत्र, गैरसरकारी संघ संस्थाहरूसँग साझेदारी र सहकारी गर्ने छ । गाउँपालिका निर्वाचित पदाधिकारीहरू र कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गरी उनीहरूको इमान्दारिता र कार्यदक्षता अभिवृद्धि गरी छिटो, छरितो, पारदर्शी र उत्तरदायीपूर्ण तरिकाले कार्यान्वयन गर्न आवश्यक हुन्छ । कार्यक्रमबाट फाइदा लिन लक्षित वर्गहरू जस्तै महिला, बालबालिका, युवा, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, दलित, जनजाति, विपन्न, जेष्ठ नागरिक आदिको सक्रिय सहभागितालाई सुनिश्चित गरी उनीहरूको अपनत्व अभिवृद्धि गरिएको छ ।

योजना तयार गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग तादम्यता हुने गरी सुशासन, वातावरणमैत्री, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण, जस्ता अन्तर सम्बन्धित विषयवस्तुलाई ध्यान दिई तयार गर्नु पर्ने भनिएको छ । आवधिक योजनाले स्थानीय आवश्यकता सम्बोधन गर्दै नागरिकको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार गर्न स्थानीय सम्भावना तथा समस्या पहिचान गर्दछ । त्यस्तै स्रोत विश्लेषण, उपयुक्त रणनीति तथा कार्यनीति तयार गरी रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना पहिचान गर्ने र त्यसलाई कार्यान्वयन एवम् अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको स्पष्ट खाका समेत तयार गर्दछ । मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक योजना तर्जुमाको मूल आधारका रूपमा रहेको आवधिक योजनाले योजना अनुशासन कायम राख्न समेत महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछ । दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा दीर्घकालीन सोचका साथै तत्काल कार्यान्वयन गर्न सकिने गरी कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने प्रयास गरिएको छ । दीर्घकालीन सोचलाई गाउँपालिकाको एउटा मार्गदर्शन र रणनीति बाहेक आदर्श अवस्थाको रूपमा समेत लिन सकिन्छ । दीर्घकालीन सोचले गाउँपालिका पुग्न चाहेको र प्राप्त गर्न खोजेको एउटा आदर्श अवस्थालाई जनाउँछ । नेपालको संविधानको व्यवस्था र भावनालाई हृदयङ्गम गरी नेपाल सरकारले योजनाबद्ध रूपमा **समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली** को राष्ट्रिय लक्ष्य हाँसिल गर्न वि.सं. २०७५ मा दीर्घकालीन सोच २१०० तय गरेको छ । अर्को तर्फ वि.सं. २०८३ (सन् २०२६) मा नेपाललाई अतिक्रम विकसितबाट विकासशील मुलुकमा स्तरोन्नति गर्ने र वि.सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा दिगो

विकासका लक्ष्यहरू हाँसिल गर्दै मध्यम आय भएको मुलुकमा पुग्ने लक्ष्य तय गरिएको छ । त्यस्तै बागमती प्रदेशले पनि प्रदेशको दीर्घकालीन सोचको आधारको रूपमा आएको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको अभ्यास, उपलब्धि र सिकाइलाई मध्यनजर गर्दै दोस्रो पञ्चवर्षीय योजनाको सोच "सुशासन, सामाजिक न्याय र आर्थिक समृद्धि" तय गरेको छ । यसरी संघ र प्रदेश सरकारको लक्ष्यमा योगदान पुर्याउने गरी दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच तय गरिएको छ । स्थानीय अवसर र सम्भावना तथा विशेषताको आधारमा दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच तयार पारिएको छ । र सोहि सोचका साथ लक्ष्य, नतिजा, रणनीति तथा प्राथमिकताहरू सहित कार्यक्रमहरू तय गरेको छ । यस आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय भूगोल, आर्थिक र सामाजिक परिवेश, इतिहास, मूल्य मान्यता तथा संस्कृतिको पर्याप्त विश्लेषणका आधारमा गरिएको छ ।

३.२ आवधिक योजनाको अवधारणा

दुप्वेश्वर गाउँपालिकामा सञ्चालन हुने सबै प्रकारका विकास कार्यक्रमहरूलाई साझा सोच र लक्ष्यतर्फ उन्मुख गर्न गाउँको समग्र विकासको लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गरी सो प्राप्त गर्नका लागि आवश्यक नीति, रणनीति, प्राथमिकता पहिचान तथा परिभाषित गरि गाउँ विकासको भविष्यको स्पष्ट मार्गचित्र तयार गर्नु यस आवधिक योजनाका मूलभूत अवधारणा हो । अर्को शब्दमा विकास प्रक्रियालाई योजनाबद्ध, व्यवस्थित बनाउन स्पष्ट सोच र तोकिएका लक्ष्य उन्मुख बनाउन तथा समग्र विकासको गतिलाई तीब्रता दिन दीर्घकालीन सोच तथा आवधिक लक्ष्य, उद्देश्य सहित आवधिक विकास योजना मूलतः स्थानगत विशेषताहरूमा आधारित रहेर समग्र विषयगत क्षेत्रहरू समेट्ने गरी एकीकृत रूपमा तयार गरिएको छ । यसले स्थानीय विकासका साझेदार एवम् सरोकारवालाको पहिचान गरी प्रभावकारी परिचालनको वातावरण तयार गर्न सघाउ पुर्याउँदछ । यसमा गाउँपालिकाका सेवा प्रदायक निकाय, सेवाग्राही र सहयोगी निकायसहित सबै सरोकारवालाको सहभागितामा संयुक्त चिन्तन, मनन, मूल्यांकन, विश्लेषण र परामर्श कायम गरिएको छ ।

३.३ योजना खाका

३.३.१ दीर्घकालीन सोच

“कृषि, संस्कृति, पर्यटन र पूर्वाधार सन्तुलित विकास दुप्वेश्वरको आधार”

३.३.२ लक्ष्य

कृषि, पर्यटन, संस्कृति तथा पूर्वाधारको माध्यमबाट सन्तुलित विकास सहितको समृद्ध दुप्वेश्वरको मार्ग तय गर्ने ।

३.३.३ उद्देश्य

१. स्थानीय उत्पादन, रोजगारी र आयमा दिगो वृद्धि गर्नु,
२. सुशिक्षित, स्वस्थ र आत्मनिर्भर जनशक्ति तयार गर्नु,
३. सुविधायुक्त, व्यवस्थित, विपद् उत्थानशिल एवम् दिगो पूर्वाधार निर्माण गर्नु,
४. जल, जमिन र जंगलको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु,
५. पहुँचयोग्य, प्रविधिमैत्री, पारदर्शी र जवाफदेही सेवा प्रवाह सुनिश्चित गरी सुशासन कायम गर्नु,

३.३.४ रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १: दुष्चेखर गाउँपालिकाका आगामी पाँच वर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
१. स्थानीय उत्पादन, रोजगारी र आयमा दिगो वृद्धि गर्नु ।	
१.१: कृषि, बागवानी र पशुपंक्षी पालन पेशालाई व्यवसायिक एवं मर्यादित बनाई रोजगारका अवसरहरू सिर्जना गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. कृषिक्षेत्रलाई विकास गर्न आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण गरी रोजगारी र आय आर्जन वृद्धि गरिनेछ । २. कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरिनेछ । ३. "एक वडा, एक मुख्य उत्पादन" कार्यक्रम प्रवर्द्धन गरिनेछ । ४. स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग स्थापनाका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ५. व्यवसायिक बजार व्यवस्थापन गरी कृषि क्षेत्रलाई निर्वाहमुखी विमुख बनाईनेछ ।
१.२: पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. संस्कृतिको संरक्षण गरी धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन गरिनेछ । २. पर्यटकीय गुरुयोजना निर्माण गरी पर्यटन विकासलाई प्राथमिकता दिइनेछ ३. स्थानीय उत्पादन, कृषि उपज, मौलिक कला तथा संस्कृतिमा आधारित पर्यटन लाई व्यवसायीकरण गरी आयआर्जन वृद्धि गरिनेछ । ४. पर्यटकीय पूर्वाधारहरू क्रमशः मर्मत, पुनः निर्माण र विकास गरी भौतिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.३: लघु उद्यमशिलता र स्वरोजगार निर्माण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. कृषि तथा पर्यटनमा आधारित उद्यमशीलताका माध्यमबाट रोजगारी सिर्जना गरिनेछ । २. लघु उद्यमशिलताको विकास गरिनेछ ।

<p>१.४: सुरक्षित श्रम तथा रोजगारको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>१. श्रम बैङ्कको स्थापना गरी सोबाट श्रम शक्तिको उच्चतम प्रयोग गरिनेछ । २. आवश्यकतामा आधारित व्यवसायिक तालिमको प्रबन्ध मिलाईनेछ । ३. सुरक्षित श्रम तथा रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्थानीय श्रोत, साधन र सीपमा आधारित रोजगारीको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।</p>
<p>१.५: वित्तीय संस्था र सहकारीको परिचालन व्यवस्थित गर्ने ।</p>	<p>१. वित्तीय साक्षरता अभियान सहित सहकारीहरूको प्रभावकारी परिचालन गरिनेछ । २. सहकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।</p>
<p>२. सुशिक्षित, स्वस्थ र आत्मनिर्भर जनशक्ति तयार गर्नु ।</p>	
<p>२.१: सर्वसुलभ गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>१. आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा सबै नागरिकहरूको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ । २. निदानात्मक, उपचारात्मक, प्रवर्धनात्मक र प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. बहूक्षेत्रीय पोषण प्रवर्द्धन गर्न पोषण नीति लागु गरिनेछ । ४. सुत्केरी सँग गाउँपालिका कार्यक्रम लागु गरी मातृ शिशु स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गरिनेछ । ५. विपन्न, सिमान्तकृत, पिछडिएका, जेष्ठ नागरिक, लक्षित वर्ग आदिको स्वास्थ्य पहुँच विस्तार गर्न लक्षित वर्ग स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>
<p>२.२: सबैका लागि गुणस्तरिय र अनिवार्य माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने ।</p>	<p>१. नतिजामा केन्द्रित शिक्षण विधि र जीवन उपयोगी शिक्षा लागू गरिनेछ । २. प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबैका लागी गुणस्तरिय शिक्षाका अवसर सुनिश्चित गरिनेछ । ४. स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरिनेछ । ५. प्राविधिमैत्री शिक्षा प्रणालीको विकास गरिनेछ ।</p>
<p>२.३: सबैका लागी स्वच्छताको अवसर र सफा पिउने पानी सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>१. सबैलाई खानेपानी र सरसफाईको अवसर सुनिश्चित गरिनेछ । २. स्वच्छताको वातावरण र रोग संक्रमणको जोखिमबाट सुरक्षाको अनुभूति गराइनेछ ।</p>

	३. खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना तयार गरिनेछ ।
२.४: विशेष र खास समुहका नागरिकहरू (अपाङ्गता, जोखिम अवस्थाका बालबालिका, हिंसा प्रभावित, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक र सिमान्त अवस्थाका नागरिक) को संरक्षण र सुरक्षामा प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।	१. सबै क्षेत्रमा लैंगिक समानता सुनिश्चित गरिनेछ । २. महिलामाथी हुने सबै प्रकारका हिंसालाई निरुत्साहित गरिनेछ । ३. जातिय समावेशिकरणको सहज पहुँच स्थापित गरिनेछ । ४. विशेष समुह, वर्ग र समुदायको विशेष संरक्षण, सहभागीता र सुरक्षालाई विकास योजनामा प्राथमिकता दिइनेछ । ५. लैंगिक समानता, राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक जीवनमा सबै नागरिकद्वारा सार्वभौम समानता र सुरक्षाको अनुभूति गराइनेछ ।
३. सुविधायुक्त, व्यवस्थित, विपद्	उत्थानशिल एवम् दिगो पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
३.१: बस्तीस्तर सम्मका सडक सञ्जालहरूको विस्तार गरी सर्वयाम दिगो सडक निर्माण गर्ने ।	१. सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वय तथा साझेदारिता गरिनेछ । २. गाउँपालिका भित्र निर्माण हुने सडकहरूलाई मापदण्डका आधारमा निर्माण गरिनेछ । ३. सडकका स्तरोन्नती र सुरक्षित यातायात प्रबन्ध मिलाइनेछ । ४. सबै बस्तीहरू सम्म ट्रयाक खोलिनेछ ।
३.२: विद्युत र सञ्चार संजालमा पहुँच विस्तार गर्ने ।	१. सबै घरधुरीमा सुरक्षित र व्यवस्थित विद्युत उर्जा विस्तार गरिनेछ । २. वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. सबै सरकारी कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा ईन्टरनेट सेवाको विस्तार गरिनेछ ।
३.३: सुरक्षित आवास र बस्ती विकास गर्ने ।	१. भवन निर्माण मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ र दुप्लेश्वर गाउँपालिका भित्र बन्ने नयाँ संरचनाहरूलाई भूकम्प प्रतिरोधी, सुरक्षित र विपद् उत्थानशिल बनाइनेछ । २. जोखिमयुक्त बस्तीहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी स्थानान्तरण गर्न एकिकृत बस्ती विकासको अवधारणा अगाडी बढाइनेछ ।
४. जल, जमिन र जंगलको दिगो	व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु ।
४.१: वातावरणीय सन्तुलन एवम् जल, जमिन, जङ्गल, जैविक विविधता आदि प्राकृतिक स्रोत	१. वन जङ्गल तथा जैविक विविधता संरक्षणको लागि आवश्यक नीति बनाई वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरिनेछ ।

<p>र सम्पदाको संरक्षण तथा विकास गर्ने ।</p>	<p>२. वन जङ्गलहरूमा पानी पुनः भरण पोखरीहरूको निर्माण गरिनेछ । ३. खाली ठाउँमा वृक्षारोपण तथा नदि कटान भएको क्षेत्रमा बाँस, निँगालो जस्ता विरुवा रोपण गरि बायो ईन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ । ४. वन्यजन्तु आक्रमण कम गर्न वनजङ्गलमा फलफूलजन्य विरुवा रोपण गरिनेछ । ५. सम्भावित जडिबुटीहरूको पहिचान गरी वनजंगलमा जडिबुटी गरिनेछ ।</p>
<p>४.२: जलवायु अनुकूलन विधिद्वारा विपद व्यवस्थापन गर्ने ।</p>	<p>१. जलवायु अनुकूलन कार्य योजना तर्जुमा गरिनेछ । २. परम्परागत रूपमा अभ्यास गर्दै आएका वर्षे पानी सङ्कलन पोखरीहरूको सुधार र संरक्षण गरिनेछ ।</p>
<p>४.३: विपद् व्यवस्थापन र प्रतिकार्य क्षमताको विकास गर्ने ।</p>	<p>१. विपद पूर्वतयारी योजना निर्माण गरिनेछ । २. विपद्का समयमा गर्नु पर्ने उद्धार तथा खोज कार्यका लागि विपद व्यवस्थापन समितिको संस्थागत क्षमता विकास गरिनेछ ।</p>
<p>५. संस्थागत विकास र सुशासनका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवालार्ई जनउत्तरदायी बनाउनु ।</p>	
<p>५.१: कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था अध्यावधिक गर्ने ।</p>	<p>१. आवश्यक ऐनहरूको निर्माण र संशोधन गरिनेछ । २. नियमावली र निर्देशिकाहरू निर्माण गरिनेछ । ३. नीतिहरूको निर्माण र अध्यावधिक गरिनेछ । ४. कार्यकारिणी समिति अन्तर्गतका उप-समितिको कार्यसम्पादन निर्देशिका तयार गरिनेछ ।</p>
<p>५.२: सेवाप्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सुधार गर्ने ।</p>	<p>१. गाउँपालिकाको सेवाहरू चुस्त र दुरुस्त बनाइनेछ । २. डिजिटल तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गरिनेछ । ३. कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>
<p>५.३: सुशासन, जवाफदेहिता र पारदर्शिताको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>१. सबै सरकारी कार्यालयहरूमा नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गरिनेछ । २. मासिक कार्य सम्पादन र खर्चको अवस्थालार्ई ड्यास बोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ ।</p>

	३. सार्वजनिक लेखा परीक्षण, सामाजिक परीक्षण सार्वजनिक सुनुवाई तथा GESI परीक्षण नियमित रूपमा गरिनेछ ।
६. सामाजिक न्यायका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।	
६.१: सामाजिक न्यायका आधारमा लैङ्गिक, धार्मिक, साँस्कृतिक रूपमा सारभूत समानता कायम गर्ने ।	<p>१. जातिय छुवाछुत तथा भेदभाव प्रति शून्य सहनशिलता कायम गरि भेदभाव विरुद्धका नीति, ऐन र सामाजिक जागरणका कार्यक्रम तय गरिनेछ ।</p> <p>२. जनजाति र दलितको सशक्तिकरणका लागि अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>३. बाल संरक्षण समितिको सबलीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>४. विद्यालयमा आधारित बालक्लव परिचालन गरिनेछ ।</p> <p>५. सङ्घीय सरकारबाट उपलब्ध सामाजिक सुरक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको अनुगमन गरी वितरण प्रणाली जवाफदेही बनाई थप व्यवस्थाको आवश्यकता ठहर भएका नागरिकका लागि थप भत्ताको व्यवस्थापन गरिनेछ ।</p> <p>६. बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरू माथि हुने उपेक्षा, हिंसा, दुर्व्यवहार र शोषण प्रति शून्य सहनशिलता नीति अपनाइनेछ ।</p> <p>७. जेष्ठ नागरिकको हेरचाह, स्याहार सुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिनेछ ।</p> <p>८. सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्थापन र विमा योजना सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

३.४ समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू

नेपालको संविधानले तोकेका मौलिक हक, निर्देशक सिद्धान्त, दिगो राष्ट्रिय लक्ष्य, बागमती प्रदेश सरकारले प्रस्तावित विकासका चालकहरू र दिगो विकास लक्ष्यहरूले निदृष्ट गरेका सूचकहरूलाई स्थानीय तहमा स्थानीयकरण गर्दै आवधिक योजना भित्र विभिन्न सूचकका आधारमा नतिजाहरूका तयार गरिएको छ । हालको राष्ट्रिय र प्रादेशिक अवस्था समेतको आधारमा निम्न अनुसारको गाउँपालिकाको आवधिक लक्ष्यहरूलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २: दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू

क्र.स	सूचकहरू	ईकाई	राष्ट्रिय	प्रदेश	दुप्चेध्वर	लक्ष्य
१	औसत आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	६.८	७.०	-	७.०
२	मानव विकास सूचाङ्क	सूचाङ्क	०.६०२	०.६४१	-	०.५१२
३	अपेक्षित औषत आयु	वर्ष	७०.५	७०.५	-	७१
४	कुल कृषि उत्पादकत्व	मे.ट./प्रतिहे.	२.९	२.८	-	३.२
५	युवा श्रम सहभागिता (१५-३९ वर्ष)	प्रतिशत	३८.५	४२.५	-	५०
६	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६.५	-	-	४०
७	स्वास्थ्य संस्था मार्फत प्रसुति सेवा	प्रतिशत	६३.३	-	-	१००
८	चारपटक गर्भवती जाँच गर्ने महिला	प्रतिशत	५६.३	-	-	१००
९	५ वर्ष मुनिका बच्चाको एआरआई सहित निमोनियाबाट प्रभावित	प्रतिशत	१९	१६	-	१५
१०	सम्पूर्ण खोप प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	८६	-	-	१००
११	साक्षरता दर (१५ वर्षमाथिको उमेर समूह)	प्रतिशत	५९.६	७४.८	-	९८
	माध्यमिक तहमा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	७१	८८	-	१००
१२	व्यवसायिक शिक्षामा कुल भर्ना दर	प्रतिशत	३.७	४.१	-	५
१३	हरेक घरमा धारा र चर्पी	प्रतिशत	८७.७	९०	-	१००
१४	३० मिनेटको दूरीमा कृषी उपज बिक्रीका लागि बजार उपलब्ध भएका कृषी परिवार	प्रतिशत	२९.७	३१.७	-	३०
१५	कालोपत्रे सडक प्रदेश सरकार र संघीय सरकारको सहयोगमा निर्माण गरेको समेत गरेर	कि.मि.	-	-	-	३०

नोट: *सूचकहरूलाई बागमती प्रदेश सरकारले गरेका प्रक्षेपणका आधारमा अनुमानित हुन् । यी विभिन्न सूचकहरू विभिन्न प्रकारले निकालिन्छ । जस्तो कि मानव सूचक मानव विकास सूचाङ्क (Human Development Index) यसको हिसाब आर्थिक स्तर (Living Standard), शैक्षिक स्तर (Education) र स्वास्थ्य अवस्था (Health Status) लाई हिसाब गरेर निकालिन्छ । यूएनडिपीले सन् २०१९ मा विश्वका १८९ मुलुकमा गरेको अध्ययनमा नेपाल १४२ औं स्थानमा रहेको छ । नेपालको मानव

विकास सूचाङ्क ०.६०२ रहेको छ । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले र राष्ट्रिय योजना आयोगबाट देशको सूचकहरू निकाल्ने काम गरिन्छ । प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, बागमती प्रदेशले स्थानीय तहहरूको सूचकहरू निकालेकोले माथि प्रस्तुत गरिएको हो ।

३.५ वित्तीय व्यवस्थापन

३.५.१ सार्वजनिक स्रोत परिचालनको आधार

दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोच अनुसारका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्तिका लागि पहिचान गरिएका कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरण गरी सोको लागि आवश्यक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गर्न सम्भाव्य स्रोतहरूको आँकलन र नयाँ स्रोतहरूको पहिचान गरी परिचालन तथा उपयोग गरिनेछ ।

क) वित्तीय हस्तान्तरण

नेपालको संविधान र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनद्वारा व्यवस्था गरिए बमोजिम यस गाउँपालिकालाई संघ र प्रदेशहरूबाट देहाय बमोजिमका वित्तीय स्रोतहरू हस्तान्तरण हुनेछ ।

- ✓ संघीय सरकारद्वारा वार्षिक रूपमा उपलब्ध हुने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान, समपूरक अनुदान र राजस्व बाँडफाँड
- ✓ प्रदेश सरकारद्वारा वार्षिक रूपमा उपलब्ध हुने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान, समपूरक अनुदान र राजस्व बाँडफाँड
- ✓ वैदेशिक अनुदानतर्फ अन्तराष्ट्रिय विकास सहायता नीति, २०७६ बमोजिम संघीय अर्थ मन्त्रालयको संयोजनमा प्राप्त हुने रकम ।

(ख) आन्तरिक आय

- ✓ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन बमोजिम स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने कर तथा गैरकरका रकमहरू ।

(ग) अन्य

- ✓ गाउँपालिकाको बजेट संरचना बाहिर संघद्वारा प्रत्यायोजित कार्यक्रमअन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम
- ✓ निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रमबाट प्रवाहित हुने रकम
- ✓ संघीय तथा प्रदेश तहबाट कार्यक्रमसहित प्राप्त हुने रकम ।

३.५.२ कुल वित्तीय लगानी

दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक तथा सामाजिक विकासका निमित्त आवधिक योजना अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि कूल रु. ५ अर्ब ३६ करोड ८३ लाख वित्तीय लगानी हुने अनुमान छ

। गाउँपालिकाको आन्तरिक तथा बाह्यय आम्दानीको विभिन्न शिर्षक गरी रकम रु. १ अर्ब ११ करोड ४९ लाख पुँजिगत खर्च हुने अनुमान गरिएको छ भने न्यून हुन आउने रु. ३ अर्ब ७५ करोड संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायहरू बाट लगानी हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसै गरी बाँकी रहेको अपुग रकममा यस गाउँपालिकामा कार्यरत विभिन्न निजी क्षेत्र, गैरसरकारी/अन्तराष्ट्रिय गै.स.स. हरूबाट लगानी गर्न सकिने अनुमान समेत गरिएको छ । जसलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ३: आवधिक योजनामा बहुक्षेत्रगत अनुमानित लागत

क्र.स.	श्रोत	रकम (रु करोडमा)	प्रतिशत
१	सार्वजनिक क्षेत्र गाउँपालिका	१ अर्ब ११ करोड ४९	२१%
	सार्वजनिक क्षेत्र संघ तथा प्रदेश	३ अर्ब ७५ करोड	६९%
२	नीजि क्षेत्र/गैरसरकारी/अन्तराष्ट्रिय गै.स.स	५० करोड	९%
	कूल जम्मा	५ अर्ब ३६ करोड ८३ लाख	१००%

यसरी लागतको ठूलो हिस्सा सार्वजनिक क्षेत्र संघ/प्रदेशले ६९ प्रतिशत छ भने नीजि क्षेत्र र गैर सरकारी/अन्तराष्ट्रिय गै.स.स.लाई समेत समाहित गरेर कार्यक्रमको साझेदारीको रूपमा लिइएको छ ।

३.५.३ लगानीका क्षेत्रहरू

दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको यस पञ्च वर्षिय आवधिक योजना तर्फ प्रस्ताव गरिएका विभिन्न क्षेत्रगत लगानीलाई विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको पछिल्ला वर्षहरूको बजेट विश्लेषण गर्दा खर्च शिर्षकहरू मध्ये सबै भन्दा धेरै अर्थात करिब ८२ प्रतिशत पूर्वाधार विकास तर्फ, ८ प्रतिशत सामाजिक विकास तर्फ, ६ प्रतिशत आर्थिक विकास क्षेत्र त्यसैगरी सबैभन्दा कम करिब ३ प्रतिशत वन वातावरण तर्फ र संस्थागत विकास र सुशासनको क्षेत्रमा १ प्रतिशत खर्च गर्ने अनुमान गरिएको छ ।

३.६ सार्वजनिक खर्च र खर्च बेहोर्ने श्रोतहरू

दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको यस आवधिक योजना अन्तर्गत प्रक्षेपित खर्च जुटाउन अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका साथै आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू पनि परिचालन गर्नुपर्नेछ । हाल आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरूको सिमितताको कारणले संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने विभिन्न अनुदान लगायतका रकमहरू माथि निर्भर रहनुपर्ने स्थिति विद्यमान रहेको छ । लगभग ६९ प्रतिशत रकम संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट अनुदान र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने यस दुप्वेश्वर गाउँपालिकाले स्थायी रूपमा अन्य श्रोतहरूको पहिचान गर्न पर्ने अवस्था देखिन्छ ।

३.६.१ बहुपक्षीय स्रोतहरूको परिचालन

यस गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक तथा सामाजिक विकासका निमित्त आवधिक योजना अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि सह-वित्तीयकरण एवं सहकार्यको रणनीतिलाई अवलम्बन गर्दै सार्वजनिक, सहकारी नीजी क्षेत्र र गैर-सरकारी/अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थाहरू लगायतबाट पूरक स्रोतहरू परिचालन गरिनेछन् । आवधिक योजनाले परिलक्षित गरेका आर्थिक तथा सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरूका लागि सबै क्षेत्रहरूबाट सम्भाव्य स्रोतहरूको परिचालन गरिनेछ । सार्वजनिक क्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, नीजी क्षेत्र तथा र गैर-सरकारी/अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थाहरू समेत सहभागिता गराएर जान पर्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका ५ : दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको सार्वजनिक खर्च र खर्च बेहोर्ने श्रोतहरू

क्र सं	बजेटको स्रोत	आगामी ५ वर्षको स्रोत अनुसार प्रक्षेपण रकम रु (हजारमा)										
		प्रतिशत	प्रथम वर्ष (२०८१/ ८२)	प्रतिशत	दोस्रो वर्ष (२०८२/ ८३)	प्रतिशत	तेस्रो वर्ष (२०८३/ ८४)	प्रतिशत	चौथो वर्ष (२०८४/ ८५)	प्रतिशत	पाँचौं वर्ष (२०८५/ ८६)	पाँच वर्षको जम्मा
	आय	१००	५६७,९३३	१००	५८८,६६२	१००	६१०,२६२	१००	६३२,६५५	१००	६५५,८७०	३,०५५,३८३
१	आन्तरिक स्रोत	४.६५	२६,४१९	४.६३	२७,२७८	४.६३	२८,२७९	४.६३	२९,३१७	४.६३	३०,३९२	१४१,६८५
२	राजस्व बाँडफाँट	१९.१३	१०८,६२१	१९.१३	११२,६०७	१९.१३	११६,७३९	१९.१३	१२१,०२२	१९.१३	१२५,४६३	५८४,४५१
३	रोयल्टी बाँडफाँट	०.८९	५,०२८	०.८९	५,२१३	०.८९	५,४०४	०.८९	५,६०२	०.८९	५,८०८	२७,०५५
४	संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान	५७.८७	३२८,६६७	५७.८८	३४०,७२७	५७.८८	३५३,२२९	५७.८८	३६६,१९१	५७.८८	३७९,६२८	१,७६८,४४१
५	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान	१५.०९	८५,६९८	१५.०९	८८,८४३	१५.०९	९२,१०३	१५.०९	९५,४८३	१५.०९	९८,९८६	४६१,११३
६	विविध आय	२.३८	१३,५००	२.३८	१३,९९५	२.३८	१४,५०९	२.३८	१५,०४१	२.३८	१५,५९३	७२,६३८

३.७ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट

तालिका ६: सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट

	व्यय	१००	५६७,९३३	१००	५८८,६६२	१००	६१०,२६२	१००	६३२,६५५	१००	६५५,८७०	३,०५५,३८३	कैफियत
क	प्रशासनिक खर्च	१२.८	७२,९२१	१२.६	७४,३५९	१२.४	७५,८२६	१२.२	७७,३२२	१२.०	७८,८४८	३७९,२७६	
ख	विकास खर्च	८७.२	४९५,०१२	८७.४	५१४,३०३	८७.६	५३४,४३६	८७.८	५५५,३३३	८८.०	५७७,०२२	२,६७६,१०७	

३.८ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको आवधिक क्षेत्रगत विकासका कार्यक्रमहरूलाई मुख्य २३ वटा शिर्षकहरूमा विभाजन गरिएको छ । मुख्यतया पाँचवटा शिर्षकहरू गरी कुल रकम रु. ४ अर्ब २६ करोड ७६ लाख रुपैयाँ बराबरको योजना तथा कार्यक्रमहरू प्रस्ताव गरिएको छ । उक्त प्रस्तावित कुल रकम र विषयगत क्षेत्रका योजना तथा कार्यक्रमहरूको एकमुष्ट विवरण तल तालिकामा दिईएको छ ।

३.८.१ योजनाहरूको प्राथमिकीकरणका आधार

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २४/३ बमोजिम निम्न आधारहरूमा वडा तथा बस्तीहरूबाट आएका योजनाहरू प्राथमिकीकरण गरिएको छ ।

- आर्थिक विकास र गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुर्याउने,
- उत्पादनमुलक र छिटो प्रतिफल दिने (ठूला आयोजनाहरूको हकमा बढिमा ३ वर्ष भित्र सम्पन्न हुने,
- राजस्व परिचालनमा योगदान पुर्याउने,
- सेवा प्रवाह, संस्थागत विकास र सुशासनमा योगदान पुर्याउने,
- स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित भई जनसहभागितामा अभिवृद्धि गर्ने,
- लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरणको अभिवृद्धि हुने,
- दिगो, विकास, वातावरण संरक्षण र विपद् व्यवस्थापनमा योगदान पुर्याउने,
- समुदायलाई विपद् तथा जलवायु परिवर्तन उत्थानशिल बनाउने,
- स्थान विशेष संस्कृति र पहिचान प्रवर्द्धन गर्ने,
- स्थानीय तहले आवश्यक देखेका अन्य विषयहरू,

तालिका ७ : दुप्लेश्वर गाउँपालिकाका आवधिक क्षेत्रगत बजेटको क्षेत्रगत खर्च अनुमान

क्र. सं.	क्षेत्र	आ.व. (२०८१/८२)	आ.व. (२०८२/८३)	आ.व. (२०८३/८४)	आ.व. (२०८४/८५)	आ.व. (२०८५/८६)	जम्मा लागत
क	आर्थिक विकास क्षेत्र	१४०,८७९	१४३,०३०	१६१,६२८	१५४,०८१	३४६,४१०	९४६,०२८
१	व्यवसायिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम	४७,३५०	४५,६००	५७,२५०	५९,७००	६४,८५०	२७४,७५०
२	खाद्य तथा पोषण	२,६५०	२,६५०	२,६५०	२,६५०	२,६५०	१३,२५०
३	सिंचाई	३८,२७९	४२,९८०	४३,२७८	४५,४७१	२२७,०००	३९७,००८
४	उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति	७,२५०	८,६५०	९,५५०	१०,५६०	१०,७६०	४६,७७०
५	श्रम रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षा	२,७००	२,७००	२,७००	३,१५०	३,६००	१४,८५०
६	पर्यटन विकास	४०,४५०	३९,२५०	४४,८००	३१,३५०	३६,१५०	१९२,०००
७	विस्तीय संस्था तथा सहकारी परिचालन	२,२००	१,२००	१,४००	१,२००	१,४००	७,४००
ख	सामाजिक विकास क्षेत्र	४३,६३५	४३,७०५	३८,३३५	४४,३९५	४७,७७५	२१७,८४५
१	स्वास्थ्य तथा पोषण	८,९५०	८,२००	५,८५०	७,४५०	८,६५०	३९,१००
२	शिक्षा विज्ञान र नवप्रवर्तन	१९,८५०	१९,०००	१९,१००	२०,४००	२०,७५०	९९,१००
३	खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता	७,४५०	८,३२०	५,१००	७,०००	८,१००	३५,९७०
४	महिला तथा बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	४,०६०	३,७१०	३,८१०	३,७२०	४,०००	१९,३००
५	युवा तथा खेलकुद	३,३२५	४,४७५	४,४७५	५,८२५	६,२७५	२४,३७५
ग	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	४६१,१००	५३५,९७०	७३२,९५०	५६१,०५०	५८४,४००	२,८७५,४७०
१	बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	११,३५०	१०,७५०	१२,९००	१४,५००	१४,४००	६३,९००
२	सडक तथा यातायात पूर्वाधार	४४३,०००	५१८,६००	७१२,८००	५३५,०००	५५७,३००	२,७६६,७००
३	जल श्रोत विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा	५,२००	४,९५०	४,६००	८,८५०	९,४००	३३,०००
४	सूचना, संचार तथा प्रविधि विकास	१,५५०	१,६७०	२,६५०	२,७००	३,३००	११,८७०

दुप्लेश्वर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)

क्र. सं.	क्षेत्र	आ.व. (२०८१/८२)	आ.व. (२०८२/८३)	आ.व. (२०८३/८४)	आ.व. (२०८४/८५)	आ.व. (२०८५/८६)	जम्मा लागत
घ	वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन	२०,७३०	१९,४७०	२०,५७५	२३,८७०	२७,२५५	१११,९००
१	वन तथा जैविक विविधता र खनिज सम्पदा	५,२३०	५,२७०	५,३५०	५,१५०	५,४००	२६,४००
२	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	४,९००	४,८००	५,५२५	७,०७५	८,३७५	३०,६७५
३	वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	४,६५०	४,४५०	४,४५०	५,९००	७,५५०	२७,०००
४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता	५,९५०	४,९५०	५,२५०	५,७४५	५,९३०	२७,८२५
ङ	संस्थागत विकास	२८,०७०	२०,६७०	१६,७४०	२३,४९५	२७,३९०	११६,३६५
१	संस्थागत क्षमता विकास तथा सेवा प्रवाह	१९,०७०	१५,७७०	१२,६४०	१६,२१०	१७,१९०	८०,८८०
२	वित्तीय सुशासन	१,३००	६००	१,३००	६००	१,३००	५,१००
३	स्रोत परिचालन तथा योजना व्यवस्थापन	७,७००	४,३००	२,८००	६,६८५	८,९००	३०,३८५
जम्मा लागत अनुमान		६९४,४१४	७६२,८४५	९७०,२२८	८०६,८९१	१,०३३,२३०	४,२६७,६०८

३.९ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

माथिका वृद्धिदर अनुमान र दुप्चेश्वर गाँउपालिकाको लागि गत आ.व. २०७७।७८, २०७८।७९ र २०७९।८० मा प्राप्त बजेट समेतको अनुमानको आधार आगामी ५ वर्षको आम्दानी तथा खर्च प्रक्षेपण गरिएको छ । आय प्रक्षेपण गर्दा खुद विकास कार्यमा लगानी गर्न उपयोग हुन सक्ने बजेट तथा कार्यक्रमको शिर्षकहरुलाई मात्र समावेश गरिएको छ । गाउँपालिकाको कर्मचारी व्यवस्थापन, तलब भत्ता, जेष्ठ नागरिक भत्ता जस्ता राज्यका अनिवार्य दायित्वका रकमहरु जसरी आँउछ त्यसरी नै खर्च हुने हुँदा यसमा समावेश गरिएको छैन । यसर्थ बजेट कार्यक्रम प्रक्षेपण गर्दा वित्तिय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदान (संघिय तथा प्रादेशिक) लाई आयको प्रमुख श्रोत मानिएको छ भने आन्तरिक आम्दानी तथा राजश्व बाँडफाँडको आयलाई गाउँपालिकाको चालु तथा प्रशासनिक खर्च हुने मानि प्रक्षेपण गरिएको छ । सोको आधारमा गाउँपालिकाको आ.व. २०८१/०८२ देखि २०८५/०८६ सम्मको कुल आम्दानी बजेट रु. ३ अर्ब ५ करोड ५३ लाख ८२ हजार प्रक्षेपण गरिएको छ । यो रकम संघिय र प्रदेशले साविकमा दिँदै आएको सशर्त, वित्तिय समानीकरण तथा राजश्व बाँडफाँड प्राप्त हुन सक्ने अनुमानित बजेट हो । थप दातृ निकाय, विशेष कोषको लागि प्रदेश र संघमा कार्यक्रम पेश गर्ने, नीजिक्षेत्र तथा सहकारी संस्था परिचालन गर्ने, प्राकृतिक श्रोतबाट आन्तरिक आय बढाउने जस्ता उपायहरु अवलम्बन गर्ने छ । यसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.९.१ कानुनी आधार

नेपालको संविधानको धारा ५९ अनुसार स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा कानुन बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने नीति तथा योजना बनाउने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ ले स्थानिय निकायको आफ्नो अधिकारक्षेत्रको विषयमा स्थानीयस्तरको विकासको लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था समेत गरेको छ । संविधानको उक्त व्यवस्था र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन अनुसार दुप्चेश्वर गाँउपालिकाको लागि ५ वर्षे रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्न निम्न कानुनी आधारहरु लिइएको छः

- नेपालको संविधान २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४
- अन्तर—सरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन २०७४
- राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४

- संघीय आर्थिक कार्यविधि ऐन २०७५
- विकास सहायता नीति २०७१
- सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३
- वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेट (मध्यमकालीन खर्च संरचना समेत) तर्जुमा सम्बन्धी मार्गदर्शन २०७४

३.९.२ श्रोत अनुमानका क्षेत्रहरू

नेपालको संविधान २०७२ को दफा ६० ले राजस्व श्रोतको बाँडफाँड हुने व्यवस्था गरेको छ । अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को परिच्छेद ४ दफा ८, ९, १० र ११ बमोजिम यस दुप्चेस्वर गाउँपालिकालाई प्राप्त हुनसक्ने आर्थिक श्रोतहरू निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ९ :दुप्चेस्वर गाउँपालिकालाई प्राप्त हुने बजेटको श्रोत तथा शिर्षकहरूको विवरण

क्र.सं.	श्रोत	शिर्षकहरू
१	नेपाल सरकार	वित्तीय समानिकरण, सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदान
२	प्रदेश सरकार	वित्तीय समानिकरण, सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदान
३	राजस्व बाँडफाँड	मूल्य अभिवृद्धि कर, आन्तरिक उत्पादनमा लागेको अन्तशुल्कको रकम, प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम
४	आन्तरिक आमदानी	एकीकृत सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, गैर कर आदि
५	अन्तर स्थानीय तह लगानी	फोहोर प्रशोधन केन्द्र निर्माण बजेट आदि
६	वैदेशिक स्रोत	नेपाल सरकारबाट स्वीकृति प्राप्त कार्यक्रमका रकमहरू
७	जन सहभागिता	विकास निर्माणमा उपभोक्ताबाट सङ्कलित रकम
८	आन्तरिक ऋण	आयोगको मापदण्ड बमोजिम स्वदेशी वित्तीय संस्थाबाट लिएको ऋण

३.९.३ वृद्धिदर अनुमानको आधार

विगत पाँच वर्ष यताको कुल बजेटको आकारसँगै स्थानीय तहमा विनियोजन हुने बजेटको अंश निरन्तर वृद्धि भइरहेको छ । दुप्चेस्वर गाउँपालिकाको विगत ३ आ.वको बजेटको वृद्धि आकार हेर्दा संघिय सरकार तर्फ ३९.४ प्रतिशत, प्रदेश तर्फ ४.०१ प्रतिशत राजस्व बाँडफाँड तर्फ २.४

प्रतिशत र आन्तरिक तर्फ नयाँ शिर्षकमा कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसलाई तपल तालिकामा देखाईएको छ ।

यसर्थ आधार वर्ष २०७९/८० वास्तविक आय व्ययको आधारमा आवधिक योजना संचालनार्थ आवश्यक पर्ने अनुमानित आय तथा व्यय तयार गर्नका लागि विगत पाँच वर्षमा भएको कुल बजेटको बढोत्तरी तथा कुल बजेटमध्ये स्थानीय तहमा भएको बजेटको अंशमा भएको बढोत्तरीलाई आधार मानी हाल विनियोजित बजेट तथा खर्चमा सरदर ३.७ प्रतिशत वृद्धि गरी अनुमान गरिएको छ । वृद्धिदर अनुमानको आधारका लागि विगत पाँच वर्षको कुल बजेट तथा स्थानीय तहमा विनियोजन भएको अंशको तुलनात्मक विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १० :दुधेश्वर गाउँपालिकाको आम्दानीको विस्तृतिकरण तथा वृद्धि प्रतिशतको अवस्था

राजस्व संकेत नं	बजेटको स्रोत	आ. व. २०७७/७८	आ. व. २०७८/७९	आ. व. २०७९/८०	चालु आ व को अनुमानित	औषत वार्षिक आय रु (गत तिन आ व को)	आगामी ५ वर्षको स्रोत अनुसार प्रक्षेपण रकम रु					
							प्रथम वर्ष (२०८१/८२)	दोस्रो वर्ष (२०८२/८३)	तेस्रो वर्ष (२०८३/८४)	चौथो वर्ष (२०८४/८५)	पाँचौं वर्ष (२०८५/८६)	पाँच वर्षको जम्मा
	आन्तरिक स्रोत	१३,९०४,६२१	१२,६३२,४७३	१४,३५१,५४७	९,६०७,३१२	८,२३५,९००	२६,४९९,०२५	२७,२७७,९५९	२८,२७८,८९४	२९,३९६,५५६	३०,३९२,२९५	१४१,६८४,७२८
११३१३	सम्पत्ति कर		-		६,५८२,०००	-	१,५००,०००	१,५५५,०४१	१,६१२,१०१	१,६७१,२५६	१,७३२,५८०	८,०७०,९७८
११३१४	भूमिकर (मालपोत)	१,२९०,५५४	२,७११,१७६	१,५५६,१२५	३०,०००,०००	१,८५२,६१८	१,९२०,५९८	१,९९१,०७२	२,०६४,१३३	२,१३९,८७४	२,२१८,३९४	१०,३३४,०७१
११३२१	घर बहाल कर	२७५,०२६	१६७,७५६	१,६०८,५१५	२५,०००,०००	६८३,७६६	१,६६७,५३८	१,७२८,७२६	१,७९२,१६०	१,८५७,९२१	१,९२६,०९५	८,९७२,४४०
११६१०	व्यवसायले भूकानी गर्ने		१५,२५०	३३,२००	७५०,०००	१६,१५०	७,५००,०००	७,७७५,२०४	८,०६०,५०७	८,३५६,२७८	८,६६२,९०२	४०,३५४,८९१
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	३८०,४००	७०,७००	१०२,८००	५००,०००		१०६,५७२					१०६,५७२
११६९१	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	१३७,२२०	-		२,५००,०००	४५,७४०	४७,४१८	४९,१५८	५०,९६२	५२,८३२	५४,७७१	२५५,१४२
१३४११	अन्य सस्थागत आन्तरिक अनुदान	८,३९६,७५५	७,२३०,२८७	-	१०,०००,०००		-					-
१४२१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त						१,०००,०००	१,०३६,६९४	१,०७४,७३४	१,११४,१७०	१,१५५,०५४	५,३८०,६५२
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क	३१९,२५४	१,१९९,३९८	१०,३९२,२१२	११,५००,३१२	३,९७०,२८८	१०,७७३,५४३	११,१६८,८६६	११,५७८,६९५	१२,००३,५६२	१२,४४४,०२०	५७,९६८,६८६
१४२२४	परिक्षा शुल्क		-	१५,०००	५०,०००	५,०००	१५,५५०	१६,१२१	१६,७१३	१७,३२६	१७,९६२	८३,६७१
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	३३३,४९२	८१४,०५१	१११,७००	४,०००,०००	४१९,७४८	४३५,१५०	४५१,११७	४६७,६७०	४८४,८३१	५०२,६२१	२,३३१,३८९
१४२४२	नक्सा पास दस्तुर	१०८,६१३	७६,८४५	१३,९२५	१२५,०००	६६,४६१	६८,९००	७१,४२८	७४,०४९	७६,७६६	७९,५८३	३७०,७२५
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	१८५,७६५	२५४,११०	२८२,५७०	३५०,०००	२४०,८१५	२९२,९३९	३०३,६८८	३१४,८३१	३२६,३८४	३३८,३६०	१,५७६,२०१
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	३७,५२०	७९,३००	१६७,४००	७५०,०००	९४,७४०	१७३,५४३	१७९,९११	१८६,५१२	१९३,३५६	२००,४५१	९३३,७७२
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	१,९००	१,६००	६८,१००	५००,०००	२३,८६७	७०,५९९	७३,१८९	७५,८७५	७८,६५९	८१,५४५	३७९,८६८
१४२४९	अन्य दस्तुर	२५९,३२८			३,०००,०००	८६,४४३	८९,६१५	९२,९०३	९६,३१२	९९,८४६	१०३,५१०	४८२,१८५
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय)	२,१७८,७९६	१२,०००		२,०००,०००	७३०,२६५	७५७,०६२	७८४,८४१	८१३,६४०	८४३,४९६	८७४,४४७	४,०७३,४८५
	राजस्व बाँडफाँड	७६,७९९,७३९	८९,१४४,८८७	७१,४२९,२८०	१०८,३३२,५१२	७९,१२४,६३६	१०८,६२०,८२५	११२,६०६,५४६	११६,७३८,५१९	१२१,०२२,१०९	१२५,४६२,८८२	५८४,४५०,८८२
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	६१,८५०,९२८	५३,९९९,९३९	५२,८२२,२२३	८६,४४६,६००	५६,२२४,३६३	५८,२८७,४५४	६०,४२६,२४७	६२,६४३,५२२	६४,९४२,१५६	६७,३२५,१३७	३१३,६२४,५१६
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशु शुल्क		१७,४८८,९०९			५,८२९,६३६	६,०४३,५४८	६,२६५,३१०	६,४९५,२०८	६,७३३,५४३	६,९८०,६२३	३२,५१८,२३२
१४१७८	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने सवारी साधन कर	१४,९४८,८११	१७,६५६,०४०	१८,६०७,०५८		१७,०७०,६३६	१९,२८९,८२३	१९,९९७,६४२	२०,७३१,४३३	२१,४९२,१५०	२२,२८०,७८१	१०३,७९१,८२९

दुधेश्वर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)

१४१५७	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने दहतर बहतरको विक्रि बाट प्राप्त हुने आय				२१,८८५,९१२	-	२५,०००,०००	२५,९१७,३४७	२६,८६८,३५६	२७,८५४,२६०	२८,८७६,३४१	१३४,५१६,३०५
	रोयल्टी बाँडफाँट	८१,७३२	-	-	-	२७,२४४	५,०२८,२३४	५,२१२,७४०	५,४०४,०१६	५,६०२,३१०	५,८०७,८८१	२७,०५५,१८१
१४१७१	वन रोयल्टी	८१,७०५	-	-	-	२७,२३५	२८,२३४	२९,२७०	३०,३४५	३१,४५८	३२,६१२	१५१,९२०
१४१७३	विद्युत (जलस्रोत) रोयल्टी	-	-	-	-	-	५,०००,०००	५,१८३,४६९	५,३७३,६७१	५,५७०,८५२	५,७७५,२६८	२६,९०३,२६१
	संघीय सरकारवाट प्राप्त हुने अनुदान	२७३,२७४,९४६	३२४,२८३,०००	३०८,५७२,२७३	२५४,९००,०००	३०२,०४३,४०६	३२८,६६६,७४८	३४०,७२६,८१०	३५३,२२९,४०३	३६६,१९०,७६५	३७९,६२७,७२९	१,७६८,४४१,४५५
१३३११	वित्तिय समानिकरण अनुदान	८८,०००,०००	८९,५००,०००	८७,३२०,०००		८८,२७३,३३३	९१,५१२,४२६	९४,८७०,३७३	९८,३५१,५३६	१०१,९६०,४३७	१०५,७०१,७६२	४९२,३९६,५३२
१३३१२	सर्शत अनुदान चालु	१७७,७५१,१०६	१९७,०८३,०००	१९७,९१६,२७३	२१९,९००,०००	१९०,९१६,७९३	२०५,१७८,५९१	२१२,७०७,३९३	२२०,५१२,४५५	२२८,६०३,९१५	२३६,९९२,२८२	१,१०३,९९४,६३६
१३३१३	सर्शत अनुदान पुँजिगत		१४,४००,०००	१६,३३६,०००	२२,०००,०००	१०,२४५,३३३	१६,९३५,४३१	१७,५५६,८५८	१८,२०१,०८८	१८,८६८,९५७	१९,५६१,३३२	९१,१२३,६६६
१३३१५	विशेष अनुदान पुँजिगत		१५,०००,०००		६,५००,०००	५,०००,०००	५,१८३,४६९	५,३७३,६७१	५,५७०,८५२	५,७७५,२६८	५,९८७,१८५	२७,८९०,४४६
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	७,५२३,८४०				२,५०७,९४७	२,५९९,९७३	२,६९५,३७६	२,७९४,२८०	२,८९६,८१३	३,००३,१०८	१३,९८९,५५०
१३३१७	समपुरक अनुदान पुँजिगत		८,३००,०००	७,०००,०००	६,५००,०००	५,१००,०००	७,२५६,८५७	७,५२३,१४०	७,७९९,१९३	८,०८५,३७६	८,३८२,०६०	३९,०४६,६२५
	प्रदेश सरकारवाट प्राप्त हुने अनुदान	५७,२३५,४६९	५०,१६६,०००	७५,०४३,०००	६७,३६५,०००	६०,८१४,८२३	६५,६९८,३०१	६८,८४२,९०५	७२,१०२,८९७	७५,४८२,५११	७८,९८६,१३६	४६१,११२,७४८
१३३११	वित्तिय समानिकरण अनुदान	९,९६३,०००	७,०३०,०००	८,२४८,०००	७,८११,०००	८,४१३,६६७	८,७२२,३९७	९,०४२,४५६	९,३७४,२५८	९,७१८,२३६	१०,०७४,८३६	४६,९३२,१८४
१३३१२	सर्शत अनुदान चालु	१७७,५५४,४६९	१८,२६७,०००	३४,३७८,०००	१९,५५४,०००	२३,३९९,८२३	३५,६३९,४६३	३६,९४७,२१३	३८,३०२,९५०	३९,७०८,४३५	४१,१६५,४९२	१९१,७६३,५५२
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	-	२,५००,०००	७,५००,०००	१०,०००,०००	३,३३३,३३३	७,७७५,२०४	८,०६०,५०७	८,३५६,२७८	८,६६२,९०२	८,९८०,७७८	४१,८३५,६६९
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	२९,७१८,०००	-	२४,९१७,०००	-	१८,२११,६६७	२५,८३९,३०२	२६,७७९,१५३	२७,७६१,७८४	२८,७८०,४७२	२९,८३६,५४०	१३८,९८९,२५०
१३३१७	समपुरक अनुदान पुँजिगत	-	२२,३६९,०००	-	२५,०००,०००	७,४५६,३३३	७,७२९,९३५	८,०१३,५७७	८,३०७,६२६	८,६१२,४६५	८,९२८,४९०	४१,५९२,०९३
	विविध आय	-	-	-	-	-	१३,४९९,८३२	१३,९९५,१९४	१४,५०८,७३२	१५,०४१,११४	१५,५९३,०३१	७२,६३७,९०२
	जनसहभागिता	-	-	-	-	-	११,४९९,८३२	११,९२१,८०६	१२,३५९,२६३	१२,८१२,७७३	१३,२८२,९२३	६१,८७६,५९७
	जिल्ला समन्वय समिति	-	-	-	-	-	७५०,०००	७७७,५२०	८०६,०५१	८३५,६२८	८६६,२९०	४,०३५,४८९
	बेरुजु	-	-	-	-	-	१,२५०,०००	१,२९५,८६७	१,३४३,४१८	१,३९२,७१३	१,४४३,८१७	६,७२५,८१५
	जम्मा आय	४२१,२९६,५०६	४७६,२२६,३६१	४६९,३९६,१०१	५२९,२०४,८२४	४५०,२४६,००९	५६७,९३९,९६५	५८८,६६२,१५४	६१०,२६२,४६०	६३२,६५५,३६५	६५५,८६९,९५२	३,०५५,३८२,८९६
३२१२२	नगद/बैङ्क मौजात	२९,०९३,७५९	-	९,२९३,८९६	-	१२,७९५,८८५	-	-	-	-	-	-
	कुल जम्मा	४५०,३९०,२६६	४७६,२२६,३६१	४७८,६८९,९९७	५२९,२०४,८२४	४६३,०४१,८९४	५६७,९३९,९६५	५८८,६६२,१५४	६१०,२६२,४६०	६३२,६५५,३६५	६५५,८६९,९५२	३,०५५,३८२,८९६

परिच्छेद ४ दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक नीति

४.१ सार्वजनिक खर्च

पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आर्थिक अधिकार क्षेत्रभित्रका सिमित क्षेत्रमा कर लगाउन, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट राजस्व बाँडफाँट, अनुदान र ऋण प्राप्त गर्न, नीजि क्षेत्रबाट तोकिएको सीमासम्म आन्तरिक ऋण परिचालन गरी सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारका विषयमा एकल कर प्रशासनको माध्यमबाट राजस्व परिचालन गर्ने व्यवस्था रहेको छ । नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान र सम्पूरक अनुदान गरी चार प्रकारका अनुदान प्राप्त हुने गरेको छ ।

स्थानीय तह गठन भए पश्चात् स्थानीय विकास अवधारणा अनुरूपका प्राथमिक कामहरू सुरुवात भएका छन् । स्थानीय तहको पहिलो संस्करण पश्चात नयाँ जनप्रतिनिधिहरूले आ.व. २०७९/८० र २०८०/८१ को बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयनको अन्तिम चरणमा रही आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को बजेट निर्माणको क्रममा रहेको छ । सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक पर्ने नीति, कार्यविधि एवम् कार्य प्रक्रिया सरलीकरणका कार्यहरू भएका छन् । साथै, कार्यपालिकाको कार्य जिम्मेवारी बमोजिम सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक पर्ने संगठन संरचना स्थापना भई सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा लिएको छ । यसै आर्थिक वर्षमा दुप्चेध्वर गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गरी बजेट र योजनालाई जोड्ने प्रयास गरिएको छ ।

प्रमुख समस्या

योजना तर्जुमाकालागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कको पर्याप्तता नहुँदा आधार वर्षको अवस्था, समग्र गाउँपालिका स्तरीय आर्थिक अवस्थाका परिसूचकहरू जस्तै कुल गार्हस्थ उत्पादन, बचत तथा लगानी आदि विश्लेषण गर्न कठिनाइ हुनु र यथार्थपरक बजेट निर्माणमा समस्या देखिएको छ । कुशल बजेट विनियोजन र दक्ष एवम् प्रभावकारी कार्यान्वयनमा कमी रहेको छ । पुँजीगत खर्च लक्ष्य भन्दा कम हुनु, रोजगारी र आयमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने परियोजनाहरूमा विनियोजनमा कमी, निर्धारित समय, लागतमा र गुणस्तरीय हिसाबले आयोजना कार्यान्वयन हुन नसक्नु आदि यहाँका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

संघियता नयाँ अभ्यास र शासकीय स्वरूप भएकोले स्रोतको बाँडफाँटमा तीनवटै सरकारका बीचमा समानता र सन्तुलन कायम नहुनु, सार्वजनिक खर्चलाई दिगो र लाभकारी प्रतिफल आउने परियोजनामा विस्तार गर्न नसक्नु, गाउँपालिका भित्रका सीमान्तकृत समूह र भौगोलिक क्षेत्रको समन्यायिक विकास नहुनु, नागरिकको आधारभूत आवश्यकताका रूपमा रहेका शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीमा समन्यायिक

पहुँच नहुनु, दक्ष, विषय विज्ञ, तथा उत्प्रेरित जनशक्तिको व्यवस्था गरी पालिकाको प्रशासनिक तथा विकास कार्यका लागि आवश्यक मानव स्रोतको परिचालन नहुनु यहाँका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

पालिकाहरूका बीचमा विकास निर्माण, लगानी अभिवृद्धि, सुशासन प्रवर्द्धनमा प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण रहनु, लामो समयदेखिको राजनीतिक संक्रमणको अन्त्य हुनु, योजना छनोट, बजेट विनियोजन क्षमतामा सुधार हुँदै जानु, तीनै तहका सरकार सहकार्य र समन्वय गर्दै “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” बनाउने राष्ट्रिय संकल्प प्रति प्रतिबद्ध रहनु, नयाँ निर्वाचित जनप्रतिनिधि सहितको स्थानीय सरकार स्थापना पश्चात् दुई आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भई सार्वजनिक खर्च विनियोजनमा अनुभव प्राप्त हुनु तथा लगानी सहजताका लागि नेपाल सरकारबाट हालसालै एकल विन्दु सेवाबाट सेवा प्रवाहको थालनी गरिनु तथा जनप्रतिनिधिहरूमा विकास प्रतिको उत्कट चाहना र प्रतिबद्धता हुनु अवसरका रूपमा रहेको देखिन्छ ।

दीर्घकालीन सोच

"सुव्यवस्थित, योजनाबद्ध एवम् नतीजामुखी सार्वजनिक खर्च प्रणाली"

लक्ष्य

उपलब्ध स्रोत साधनको कुशल परिचालन र दक्षतापूर्ण विनियोजनबाट प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाह, दिगो तथा उच्च आर्थिक विकास हाँसिल गर्ने ।

उद्देश्य

१. उपलब्ध सिमित स्रोतलाई गाउँपालिकाको समृद्धि हाँसिल गर्न सघाउने क्षेत्रमा विनियोजन गर्नु ।
२. सामाजिक न्याय सहितको आर्थिक समृद्धि हाँसिल गर्नु ।
३. गाउँपालिकामा रोजगारी सिर्जना र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।
४. प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ११: सार्वजनिक खर्चका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: उपलब्ध सिमित स्रोतलाई गाउँपालिकाको समृद्धि हाँसिल गर्न सघाउने क्षेत्रमा विनियोजन गर्नु ।	
१.१: सार्वजनिक खर्चको मितव्ययी, दक्षतापूर्ण तवरले आर्थिक, सामाजिक विकास तथा पूर्वाधार निर्माणमा उपयोग गर्ने ।	१. सार्वजनिक खरिद कानुनको परिपालनामा जोड दिइनेछ । २. बजेट प्रणालीका सबै प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन दक्ष मानव संसाधन विकासमा जोड दिइनेछ ।

१.२: गौरवका आयोजना तथा ठूला पूर्वाधार निर्माणमा संघ र प्रदेश स्तरमा समन्वय तथा साझेदारी गर्ने ।	१. ठूला पूर्वाधार निर्माण तथा गौरवका आयोजनामा संघीय तथा प्रादेशिक स्तरका विभिन्न निकायहरू सँग समन्वय तथा साझेदारी गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सामाजिक न्याय सहितको आर्थिक समृद्धि हाँसिल गर्नु ।	
२.१: पूर्वाधार विकास तथा सामाजिक क्षेत्रमा लगानी गर्दा समाजका सबै वर्ग र क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण गर्ने ।	१. सार्वजनिक निर्माण र सामाजिक क्षेत्रबाट प्राप्त लगानीको प्रतिफल समाजका सबै वर्ग र क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण हुने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
२.२: मूल प्रवाहमा आउन नसकेका नागरिकलाई सामाजिक संरक्षणका माध्यमबाट मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।	१. आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि परेका नागरिकलाई सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम मार्फत् संरक्षण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: गाउँपालिकामा उत्पादनशील रोजगारी सिर्जना र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।	
३.१: रोजगारीका अवसरको सिर्जना, उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि एवम् पूँजी निर्माण हुने गरी स्रोतको महत्तम परिचालन गर्ने ।	१. कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रमा रोजगार मूलक उद्योग स्थापनामा जोड दिइनेछ । २. कृषि प्रशोधन र खनिजजन्य उद्योगको स्थापना र विस्तारमा जोड दिइनेछ ।
उद्देश्य ४: प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।	
४.१: मध्यमकालीन खर्च संरचना र प्रभावकारी मध्यमकालीन खर्च समीक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	१. मध्यमकालीन खर्च संरचनाका आधारमा मात्र पालिकाका सम्पूर्ण सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन हुने सुनिश्चितता गरिनेछ । २. हरेक तीन वर्षमा मध्यमकालीन खर्च समीक्षा अनिवार्य गर्नुपर्ने प्रावधान गरिनेछ ।
४.२: हरेक सार्वजनिक खर्च तथा सेवा प्रवाह सार्वजनिक सुनुवाइ मार्फत अनुमोदन गर्ने ।	१. हरेक उपभोक्ता समिति तथा ठेकेदारले योजनाको समाप्ति सँगै खर्चको विवरण सार्वजनिक सुनुवाइ मार्फत अनुमोदन गर्ने अनिवार्य प्रावधान राखिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिक खर्च प्रणाली थप व्यवस्थित एवम् सुदृढ भएको हुनेछ । गाउँपालिकाको स्रोत साधनको विनियोजन र राजस्व परिचालन क्षमता सुदृढ भएको हुनेछ । उपलब्ध सिमित स्रोत र साधनको लगानी उत्पादनमूलक क्षेत्रमा केन्द्रित भएको हुनेछ ।

४.२ राजस्व सुधार

पृष्ठभूमि

आर्थिक ऐन २०७५ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, घर बहाल कर, सम्पत्ती कर, भूमि कर, व्यवसाय कर, विज्ञापन कर र मनोरन्जन करका क्षेत्रमा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र तोकिएको छ । यसका साथै गैर करका रूपमा सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना संकलन गरिएको र स्थानीय कानून बमोजिम स्थानीय तहको क्षेत्राधिकार भित्रका कर उठाउन पाउने व्यवस्था रहेको छ । कर तथा गैरकरका आधार कमजोर रहेको, कर सङ्कलन गर्ने आफ्नै संयन्त्र स्थापित भइनसकेको अवस्थामा राजस्व सङ्कलन गर्ने व्यवस्थित पद्धति विकास भइसकेको छैन । वैज्ञानिक कर प्रणालीको विकास गरी राजस्व सङ्कलन र परिचालन गर्ने कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

राजस्व सङ्कलन गर्न नीतिगत व्यवस्थामा अष्पष्टता रहेको, कर तथा गैर करको आधार पर्याप्त रूपमा विस्तार हुन नसकेको, एउटै प्रकृतिका कर प्रदेश र स्थानीय तह दुबैका साझा क्षेत्राधिकारमा रहनु राजस्व सुधारमा देखिएका मुख्य समस्याहरू हुन् । त्यसैगरी ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा जस्ता प्राकृतिक स्रोतको तुलनामा कर सङ्कलन हुन नसकेको, करका सम्बन्धमा जनचेतनाको कमी रहेको, पर्याप्त र दक्ष जनशक्तिको कमी हुनु आदि यस गाउँपालिकाका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

कर तिर्नुपर्ने सबै नागरिकलाई करको दायरामा ल्याउन नसकिनु, कर तथा गैरकर राजस्वको प्रभावकारी परिचालन नहुनु, कर तथा गैर करको आधार विस्तार गर्नु नसकिनु, छरिएर रहेका राजस्व सङ्कलन गर्ने संयन्त्रबाट आशातित कर सङ्कलन नहुनु, गाउँपालिकाको कर तथा गैरकर राजस्व परिचालनका आधार कमजोर रहनु तथा छिमेकी स्थानीय तहको कर प्रणालीसँग समानता कायम गर्न नसक्नु यहाँका मुख्य चुनौती मान्न सकिन्छ ।

तीनै तहका सरकारबाट समन्वय र सहकार्यमा राजनीतिक प्रणालीको सुदृढीकरण गर्दै आर्थिक विकास गर्ने अवसर प्राप्त भएको, सार्वजनिक वित्तको परिचालनमा सबै पक्षको सक्रिय सहभागिता बढ्दै जानु, लामो समयदेखिको राजनीतिक संक्रमणको अन्त्य भएको, विगतमा केन्द्रीकृत रहेका अधिकार विकेन्द्रित भई स्थानीय तहसम्म पुगेको तथा करको आधार र दायरा वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना रहेको जस्ता अवसरहरू रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास सबल अर्थतन्त्र निर्माणको आधार"

लक्ष्य

गाउँपालिकाका सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरू आन्तरिक स्रोतबाट परिचालन गर्न सक्ने अवस्थाको सिर्जना गर्ने ।

उद्देश्य

१. राजस्व परिचालन प्रणालीलाई प्रगतिशील, कुशल, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।
२. राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी राजस्व वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १२: राजस्वका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: राजस्व परिचालन प्रणालीलाई कुशल, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्दै गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनमा जोड दिने ।	१. नेपाल सरकारसँगको सहकार्यमा राजस्व सङ्कलन तथा परिचालनलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन कर परिचालन सम्बन्धमा स्पष्ट नीति तथा कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । २. राजस्व परिचालनका लागि प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
१.२: कर प्रणालीमा संस्थागत र संरचनागत रूपमा विकास गर्दै आधुनिकीकरण र प्रगतिशील बनाउने ।	१. राजस्व सङ्कलन प्रणालीका सबै प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन दक्ष जनशक्ति विकासमा जोड दिइनेछ । २. नवीनतम विधि, प्रविधि र उपकरणको प्रयोग गरी कर प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी राजस्व वृद्धि गर्नु ।	
२.१: कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थापन गर्ने ।	१. मौजुदा आर्थिक ऐन नियमलाई आवश्यक परिमार्जन गरी थप व्यवहारिक र प्रभावकारी बनाइनेछ । २. सम्पत्ति कर जस्ता नयाँकरहरू सम्बन्धी कानुन बनाइनेछ । ३. कर निर्धारण, कर असुली, कर छुट, कर अनुपालन सम्बन्धी स्थानीय नीतिगत एवम् कानुनी व्यवस्थाको सन्दर्भमा आवश्यक आर्थिक ऐन, नियमावली, विभिन्न कार्यविधिहरू समयमै तयार गरी गाउँसभाबाट पारित गराई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२: प्रभावकारी संगठनात्मक व्यवस्था,	१. राजस्व सम्बन्धी उपयुक्त सफ्टवेयर, कम्प्युटर र सूचना प्रणाली सहितको अलग राजस्व शाखा व्यवस्था गरिनेछ ।

<p>दक्ष जनशक्ति र उपयुक्त पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने ।</p>	<p>२. राजस्व सम्बन्धी आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने र भएका जनशक्तिलाई उचित तालिम दिई दक्ष र प्रभावकारी बनाइनेछ । ३. वडा कार्यालयहरूको समेत राजस्व सङ्कलन क्षमता अभिवृद्धि गरी वडा कार्यालयहरू मार्फत राजस्व सङ्कलनको प्रभावकारी प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
<p>२.३: करसँग सम्बन्धित व्यवस्थित र वर्गीकृत तथ्याङ्काधार व्यवस्थित गर्ने ।</p>	<p>१. कर सङ्कलनको निम्ति सहजतालाई समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाको प्रोफाइल अद्यावधिक गरिनेछ । २. सम्भावित विभिन्न कर, शुल्क तथा दस्तुरका दायरा तथा दरहरूको वर्गीकृत विवरण तयार गरी आवधिकरूपमा अद्यावधिक गरिनेछ । ३. राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूको प्राथमिकीकरण र नयाँ स्रोतहरूको पहिचान गर्ने र विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तार गरिनेछ ।</p>
<p>२.४: करदाताहरूलाई कर/ शुल्कको महत्त्व, कर व्यवस्था सम्बन्धमा सचेतना वृद्धि गर्ने ।</p>	<p>१. विभिन्न छलफल, गोष्ठी, सञ्चार माध्यम मार्फत् करदाताहरूमा कर सम्बन्धी जनचेतना फैलाइनेछ (कर शिक्षा प्रदान गर्ने) । २. मोबाइल एप, वेबसाइट आदिको माध्यमबाट कर व्यवस्था सम्बन्धी सूचना दिइनेछ । ३. उत्कृष्ट करदातालाई सम्मान गरिनेछ । ४. करको दर निर्धारण गर्दा सरोकारवाला मुख्य करदाताहरूसँग छलफल गरिनेछ ।</p>
<p>२.५: सरल, चुस्तदुरुस्त कर असुली प्रणाली व्यवस्थित गर्ने ।</p>	<p>१. वडामा कर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. करदाताहरूलाई स्वयं कर घोषणाको सुविधा प्रदान गरिनेछ । ३. समयमै कर तिर्नेलाई कर छुटको व्यवस्था र ढिलो गरिएमा जरिवानाको व्यवस्था गरिनेछ । ४. कम्प्युटरकृत बिलिड प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ । ५. उत्कृष्ट रूपमा राजस्व सङ्कलन गर्ने वडालाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ६. कर दायित्व र सेवा प्रवाहलाई एक आपसमा जोडिनेछ ।</p>
<p>२.६: पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम राख्ने ।</p>	<p>१. गाउँपालिकाले गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । २. आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशन गरिनेछ । ३. सङ्कलित राजस्व रकम बारे आवधिक रूपमा सार्वजनिक गरिनेछ । ४. राजस्व उत्पत्तिलाई पनि बजेट विनियोजनको एक आधारको रूपमा लिइनेछ ।</p>

<p>२.७: सरोकारवाला निकायसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p>	<p>१. राजस्व बाँडफाँड हुने राजस्वका शीर्षकहरूमा संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग भरपर्दो र प्रभावकारी समन्वय गरिनेछ । २. करदाता सम्बन्धी तथ्याङ्क प्राप्ति र कर असुलीको सन्दर्भमा अन्य सम्बन्धित निकायहरूसँग पनि समन्वय गरिनेछ ।</p>
<p>२.८: राजस्व अभिवृद्धि गर्ने खालका आयमूलक कार्यक्रम र पूर्वाधार विकासमा जोड दिने ।</p>	<p>१. वार्षिक कार्यक्रममा स्थानीय आर्थिक विकासका लागि व्यवसायमूलक तथा आयमूलक कार्यहरूमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रमहरूलाई समावेश गरिनेछ । २. नीजि क्षेत्रको लगानी र उद्यमशीलता प्रति जोड दिइनेछ । ३. राजस्व अभिवृद्धि गर्ने खालका पूर्वाधारहरूको विकास गरिनेछ । ४. हाटबजार/स्टलहरू निर्माण र सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

अपेक्षित उपलब्धि

करदाताको सङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भई गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र तथा बजेटमा राजस्वको यागेदानको अनुपातमा वृद्धि भएको हुनेछ । कर प्रणालीमा विद्युतीय प्रविधिको प्रयोगगरी पारदर्शी, कम खर्चिलो र प्रभावकारी भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ५ आर्थिक विकास क्षेत्र

आर्थिक क्षेत्र दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको समष्टिगत विकास र समृद्धिको महत्वपूर्ण आधार हो । यस अन्तर्गत कृषि तथा पशु विकास, सिँचाई, उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति, पर्यटन र साँस्कृतिक तथा धार्मिक सम्पदा संरक्षण र श्रम तथा वैदेशिक रोजगारी लगायतका उपक्षेत्रहरू पर्दछन् । नेपालको संविधानको अनुसूची-८ मा स्थानीय तहलाई स्थानीय बजारको व्यवस्थापन, कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, सहकारी जस्ता स्थानीय आर्थिक विकासको जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । यी विषयहरू दिगो विकासको लक्ष्य-१ (शुन्य गरिबी), लक्ष्य-२ (भोकमरीको अन्त्य), लक्ष्य-८ (सम्मानित काम तथा आर्थिक उन्नति) र लक्ष्य-१० (असमानताको न्यूनीकरण) सँग जोडिएको छन् । यस गाउँपालिकाले आर्थिक क्षेत्रको उद्देश्य उत्पादनशील क्षेत्रको उच्चतमा परिचालन गरी गुणस्तरीय उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि, रोजगारीको सृजना र पोषणमा सुधार गर्दै आर्थिक विकासको आधार तयार गर्नु भन्ने निर्धारण गरेको छ ।

नेपालको संविधानले सुनिश्चित गरेको खाद्य सुरक्षा, मर्यादित र सुरक्षित रोजगारी र आयको अधिकार कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारका साथै स्थानीय सरकारको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसलाई मुर्तरूप दिन संवैधानिक व्यवस्था, संघ, प्रदेश तथा स्थानीय नीति, कानून, योजना र लक्ष्यको आधारमा स्थानीय सरकारले योजनाबद्ध प्रयास गर्नु आवश्यक रहेको छ । यस गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक विकासको क्षेत्र पर्यटन, कृषि, पशु, उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय, जलविद्युत, वन पैदावार, सहकारी एवम् कृषि पर्यटन आदि रहेका छन् ।

५.१ कृषि र पशुपंक्षी

पृष्ठभूमि

यस क्षेत्रका मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन नै हो । गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफलको ४५ प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ । यहाँ प्रशस्त जलाधार तथा उपयुक्त हावापानी रहेकोले कृषि तथा पशुपालनको लागि सम्भावना रहेको छ । विशेषगरी समुन्द्रटार, राउतबेसी, गाउँखर्क, बेतिनी, घ्याङफेदी, गोल्लु भञ्ज्याङ आदि ठाउँहरूमा खेतीयोग्य जमिन छन् ।

उत्पादनको हिसाबले यस गाउँपालिकाको प्रमुख खाद्यान्न उत्पादा धान, मकै, कोदो, गहुँ, जो, आलु आदि हुन् भने पशुपालनको क्षेत्रमा प्रमुख रूपमा भैँसी, बाखा, कुखुरा, गाई, भेडा, चौरी र बंगुर आदि रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार करिब ५७.३ प्रतिशत जनसंख्या कृषि तथा पशुपालन पेशामा संलग्न रहेको देखिन्छ । यसरी कृषिमा प्रचुर सम्भावना भएको यस गाउँपालिकामा

भूमिको वैज्ञानिक ढंगले समुचित प्रयोग गरी कृषि र कृषि उद्योग विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । सुन्तला लगायत अमिलो प्रजातीका फलफूलका लागि पनि दुष्चेधर गाउँपालिका उत्पादनशील रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा कृषिको विकास तथा व्यवसायीकरणका समस्याहरूमा मुख्यतः लगानीको अभाव तथा आधुनिक उपकरण तथा गुणस्तरीय विउविजन, मलखाद एवम् औषधीहरूको अभाव तथा बिक्री वितरण गर्न सडक यातायात तथा ढुवानीको समस्या रहेको अवस्था छ । यसैगरी व्यवसायिक खेती तथा बजारीकरणका लागि सीप तथा पूँजीको अभाव, स्थानीय स्तरमा बीमा गर्ने निकायको अभावले गर्दा मौसमी प्रकोप, वन्यजन्तु आदिका कारण बाली उत्पादनमा भईरहेको क्षति प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको पाइन्छ । अर्को तर्फ कृषिमा लागत लाभको दृष्टिकोणमा खेति प्रणाली खर्चिलो हुनु, माटोको नियमित परीक्षण नहुनु, सिँचाई पर्याप्त उपलब्धता जस्ता समस्या र व्यवसायिक सोचको कमी विद्यमान रहनु, कृषि सङ्कलन केन्द्र नहुनु, कृषि पर्यटन तथा पकेट खेती विकास कार्यक्रम नहुनु एवम् प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु, कृषि उपजको सुरक्षित भण्डारको सुविधा नहुनु र व्यवस्थित बिक्री वितरण प्रणाली समेत नभएको अवस्था छ भने अधिकांश कृषकहरूमा व्यवसायिक कृषि र पशुपालन सम्बन्धी प्राविधिक, व्यवस्थापकीय र बजारीकरण सम्बन्धी ज्ञान, सीप र प्रविधिको प्रयोगमा कमी हुनु रहेको छ । आर्थिक विकास सम्भावनाका क्षेत्रहरू प्रचुर भएपनि परम्परागत र निर्वाहमुखी खेती प्रणाली, व्यवसायिक ज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी सूचनाको कमी, कर्जामा कम पहुँच, बजारोन्मुख खेती प्रणाली नहुनुका साथै कृषि विज्ञको समेत कमी भएको अवस्था पाइन्छ । स्थानीय हावापानी सुहाँउदो र बढी उत्पादन दिने खालको विभिन्न प्रजातीका वीउ विजन उत्पादन गर्ने नर्सरी नहुँदा कृषकहरूले माग र आवश्यकता अनुसारको बोट बिरुवा प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । साथै जलवायु परिवर्तनको असरका कारण बालीमा देखा पर्ने हानिकारक झार, रोग तथा किराहरू प्रकोप लगायत पोषण र पानि सम्बन्धी जोखिम वृद्धि भएको अवस्था छ । जडिबुटी उत्पादन विस्तार र बजारीकरण, समस्या संकलन साथै उत्पादनका लागि औजार उपकरणको कमी, वन्यजन्तुको समस्या समेत विद्यमान रहेको छ ।

चुनौती तथा अवसर

आयातित कृषि उत्पादन सँग प्रतिस्पर्धा गर्न कृषि क्षेत्रमा ठूलो चुनौती रहेको छ । कृषि अनुसन्धान, प्रविधि विकास तथा प्रसार हुन नसक्नु र वर्तमान अवस्थामा कृषि अनुसन्धान तथा प्रसारमा दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु चुनौतीको रूपमा रहेको छ । नेपाली कृषि उत्पादनहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता तुलनात्मक रूपमा कमजोर छ ।

नयाँ सिँचाई विस्तार र खानेपानी प्रयोजनका लागि प्रचुर सतह एवम् भूमिगत जलश्रोत रहेको छ । उत्पादनका लागि अनुकूल भूबनोट र हावापानी रहेको छ । विभिन्न खाद्य, तरकारी, फलफूल तथा

नगदेबाली पशुजन्य र दुग्ध पदार्थ र माछाको उत्पादन र उत्पादकत्व, वर्णशङ्कर प्रविधि (Hybrid Technology) द्वारा कैयो गुणाले उत्पादन बढाउन सक्ने अवसर छ ।

बेमौसमी तरकारी र फलफूलको माग बढ्दै गएको छ जसको परिपुर्तिको लागि ठुला ठूला प्लाष्टिक घरमा तरकारी, फलफूल तथा जडिबुटीहरूको सफलतापूर्वक उत्पादन गर्न सकिन्छ । ठूलो क्षमताको शित भण्डार निर्माणमा लगानी गरी राम्रो मूल्य प्राप्त गर्न सकिन्छ । बेमौसमी तरकारी र फलफूलको नजिकैको बजारमा राम्रो बिक्री मूल्य प्राप्त हुनसक्छ ।

दीर्घकालीन सोच

“कृषि र पशुपंक्षीपालन व्यवसायलाई आत्मनिर्भर, प्रतिस्पर्धी, समावेशी र बजारमुखी बनाउँदै गाउँपालिकाको प्रमुख आर्थिक विकासक्षेत्रका रूपमा विकास गर्ने”

लक्ष्य

कृषि, बागवानी, पशुपंक्षी, माछा र मौरी पालनको व्यवसायिक विकास र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।
२. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु ।
३. हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
४. पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको आयात घटाउँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।
५. गाउँपालिकामा खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १३: कृषि तथा पशुपंक्षी पालन क्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।	
१.१: कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि र आधुनिकीकरण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. दिगो कृषि विकासकालागि आवश्यक नीति, ऐन र नियमहरू तर्जुमा तथा संसोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । २. कृषि वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न कृषि जन्य वस्तुको व्यवसायिक उत्पादनका लागि उपयुक्त र दिगो सिंचाइ सुविधा लगायतका आवश्यक पूर्वाधारको पहुँच बढाइनेछ ।

	<ol style="list-style-type: none"> ३. सहकारीहरूलाई परिचालन गरि सुलभ कृषि कर्जाको व्यवस्था मिलाइनेछ । ४. कृषिमा आधुनिकीकरणका लागि आवश्यक कृषि औजारको व्यवस्था गरिनेछ । ५. खेती योग्य जग्गालाई बाँझो राख्ने प्रवृत्ति निरुत्साहित गर्दै बाँझो रहेका कृषि भूमिको दिगो उपयोगकालागि उपयुक्त योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य २: निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु ।</p>	
<p>२.१: तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्यवस्तुको उपभोगमा आत्मनिर्भरता हाँसिल गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. खाद्य तथा अन्य कृषि उत्पादनमा आत्म निर्भरताकालागि उत्पादन पकेट क्षेत्र विकास गरी सघन व्यवसायिक खेती प्रणाली अघि बढाइनेछ । २. कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण एवम् वितरण प्रणालीमा नयाँ प्रविधिको विकासको अनुसरण, अवलम्बन र आधुनिकीकरण गरिनेछ । ३. उत्पादन र भण्डारणका क्रममा हुने हानी नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्न कृषि उपज सङ्कलन तथा भण्डारण केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । ४. नीजि तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता बढाउँदै करार सम्झौतामा आधारित तथा सहकारी खेतीलाई प्राथमिकता दिइनेछ । ५. मूल्य श्रङ्खला पद्धति अनुसार उत्पादनदेखि बजारीकरणसम्मका कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । ६. खाद्यान्न उत्पादन न्युन भएका पोषण असुरक्षित स्थानहरूमा स्थानीय स्तरमै उत्पादन गर्न सकिने कृषिजन्य उत्पादन (धान, मकै, कोदो, च्याउ, अदुवा, बेसार आदि) प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिइनेछ । ७. सुरक्षित खानपान र पौष्टिकतत्वका स्रोत तथा उपयोगबारे सचेतनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य ३: हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।</p>	
<p>३.१: जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकारात्मक</p>	<p>१. प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहित गरी उत्पादित वस्तुलाई बजारीकरणमा जोड दिइनेछ ।</p>

<p>असर न्यूनीकरण गर्दै वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> २. जलवायु परिवर्तनसँगै कृषिमा अनुकूलन गरी कृषि जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा उपयोगमा वृद्धि गरिनेछ । ३. लोपोन्मुख तथा रैथाने विउबिजन र बालीजन्य जैविक विविधता संरक्षणमा स्थानीय समुदायको अग्रसरतालाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. कृषि अध्ययन तथा अनुसन्धानमा आधारित वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास एवम् विस्तार गरिनेछ । ५. कृषि उपजको अधिकतम उत्पादन एवम् उत्पादकत्व वृद्धिकालागि स्थानीय साधन स्रोत र जैविक प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य ४: पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छीजन्य पदार्थको आयात घटाउँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।</p>	
<p>४.१: कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. युवाको विदेश पलायन रोक्न तथा विदेशबाट फर्किएका र बेरोजगार युवालाई पशुपन्छी पालनमा युवा लाक्षित कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गरिनेछ । ३. पशुपन्छी पालनमा युवा सहभागिता र महिला सशक्तीकरणलाई केन्द्रित गरी व्यवसायिक कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइनेछ । ४. व्यवसायिक पशुपन्छी पालनका साथै ट्राउट जातका माछा पालन तथा मौरी पालनका कालागि अनुदान तथा सहूलियत ऋणको व्यवस्था गरिनेछ । ५. विपन्न परिवारलाई पशुपन्छी पालनकालागि प्रोत्साहन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ६. प्रत्येक वडामा पशु प्राविधिकको व्यवस्था गरिनेछ । ७. पशु बिमा कार्यक्रमलाई उच्चतम महत्वका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य ५: गाउँपालिकामा खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।</p>	
<p>५.१: गाउँपालिका बासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. न्यून आय भएका तथा गरिबीको रेखामुनि रहेका परिवारहरूको पहिचान गरी ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूकालागि पोषणयुक्त खानेकुराहरूको प्रबन्ध मिलाइनेछ । २. विद्यालयहरूमा सञ्चालन रहेको दिवा खाजा प्रणालीमा स्थानिय उत्पादनको प्रयोगमा जोड दिई पोषणको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

	<p>३. स्थानीय अर्गानिक उत्पादनको महत्त्व तथा सन्तुलित आहारका बारेमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>४. गाउँपालिका भित्र खाद्य सुरक्षाको अवस्था सन्तोषजनक राख्न एक घर एक टनेल/करेसाबारीको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>५. पोषण सुरक्षा सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>६. गर्भवती महिला तथा बालबालिकाकोलागि खोप तथा नियमित स्वास्थ्य जाँचको सुनिश्चितता गरिनेछ ।</p>
--	--

अपेक्षित उपलब्धि

कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी दुप्चेध्वर गाउँपालिका कृषि उपजमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ । निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण हुनेछ । हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको शुरुआत हुनेछ । पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । दुप्चेध्वर गाउँपालिकामा खाद्य सम्प्रभु पालिका हुनेछ । धान र अन्य बालीहरुमा समेत गुणस्तरीय तथा गुणात्मक उत्पादन हुनेछ । कृषि प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना भई कृषिका हरेक आयमको लागि अनुसन्धनात्मक कार्य अगाडी बढ्नेछ । शित भण्डार निर्माण भई कृषि उपजहरु ओसार- पोसार गरिरहेका हुनेछन् । पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । यसले समग्र रोजगारी बढी दुप्चेध्वरको आर्थिक विकासमा प्रत्यक्ष टेवा पुग्ने छ ।

५.२ सिंचाई

पृष्ठभूमि

कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा सिंचाइ महत्वपूर्ण माध्यम हो । सिंचाइ सुविधाका दृष्टिले स-साना खोला तथा खोल्सीहरु लगायतका स्रोतहरुबाट सिंचाई गर्नु यहाँका खेतीयोग्य जमीनका लागि सिंचाइ स्रोतको रूपमा रहेका छन् । गाउँपालिका क्षेत्रको कुल खेतीयोग्य जमिनमध्ये करिब २००० रोपनी जमिनमा बाह्रै महिना सिंचाई सुविधा उपलब्ध रहेको छ । यस गाउँपालिकामा करिब ५० वटा साना तथा २ वटा मझौला स्तरका सिंचाई आयोजनाहरु संचालनमा रहेका छन् । कतिपय आयोजनाहरु संघ तथा प्रदेशको अनुदानबाट निर्माणाधिन पनि छन् । सिंचाईका लागि प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको खोलानालाहरुमा सुर्यमती, चन्द्रमती, हाँडीखोला, साँधी खोला, पुरानो छेपार खोला, ठाडो खोला, कटुञ्जे खोला, सरमथली खोला, नागी खोला जस्ता स्रोतहरु रहेका छन् ।

प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरू

कृषि योग्य जमिनमा न्यून सिंचाइ सुविधा हुनु, सिंचाइ विकासमा आधुनिक प्रविधि (थोपा सिंचाइ, प्लाष्टिक पोखरी, लिफ्टिड) को प्रयोगमा कमी हुनु, पर्याप्त सिंचाइ कुलो र पोखरी गुणस्तरीय तथा पक्की नहुनु, भएका सिंचाइ आयोजनाहरू पनि पूर्ण क्षमतामा प्रयोगमा आउन नसक्नु, मर्मत सम्भारको कमी हुनु, सिंचाइ स्रोत मुहान सुक्दै जानु, जल उत्पन्न प्रकोपले सिंचाइ आयोजनामा क्षति पुग्नु, कृषि प्रणाली र सिंचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न नसकिनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू रहेका छन् ।

पहाडी र जटिल भू-धरातल भएकाले सिंचाइ योजना निर्माण खर्चिलो र कठिन हुनु लिफ्ट सिंचाइ प्रविधि अत्यन्तै खर्चालु हुने भएकाले बजेट व्यवस्थापनमा चुनौती रहेको ।

प्रमुख सम्भावना तथा अवसरहरू

सिंचाइका लागि पर्याप्त स्रोतहरूको उपलब्धता हुनु, वैकल्पिक सिंचाइका उपायहरू पानी संकलन ट्याङ्की, थोपा सिंचाइ, जस्ता प्रविधिहरूको विस्तार गर्न सकिने, लिफ्ट सिंचाइको सम्भावना, आकाशे पानी सङ्कलन र प्लाष्टिक पोखरीको अभ्यास सुरु हुनु, साना सिंचाइ निर्माणका क्षेत्रमा संघसंस्थाहरू क्रियाशील रहनु, साना सिंचाइ गाउँपालिकाको अधिकार क्षेत्रमा पर्नु, गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा सिंचाइ क्षेत्र समावेश हुनु तथा सिंचाइका लागि उपयुक्त फाँटहरूको उपलब्धता हुनु आदि अवसरहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

"दिगो सिंचाइको पूर्वाधार, उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिको मूल आधार"

लक्ष्य

सिंचाइ प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।
२. कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १४: सिंचाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।	

<p>१.१: परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार र व्यवस्थापनबाट खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकतामा राखी सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. परम्परागत सिंचाइका परम्परागत स्रोतहरूको विवरण तयार पारिनेछ । २. परम्परागत स्रोतहरूको क्षमताको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ । ३. यस्ता स्रोतहरूको संरक्षण गर्ने कार्यको थालनी गरिनेछ । ४. आधारभूत सिंचाइको पहुँच वृद्धिको लागि खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी प्राथमिकताको निर्धारण गरिनेछ । ५. संरचना निर्माणकोलागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ । ६. निर्माण कार्य सम्पन्न गर्न निर्माण तथा अनुगमन समितिको गठन गरिनेछ ।
<p>१.२: आधारभूत सिंचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूमा वैकल्पिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गरी सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. सिंचाइका वैकल्पिक स्रोतहरूको पहिचान गरिनेछ । २. पहिचान गरिएका स्रोतहरूको विज्ञ सम्मिलित टोलीबाट सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिनेछ । ३. संरचना निर्माणकोलागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ । ४. सिंचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूको विवरण तयार गरी प्राथमिकताको सूची तयार गरिनेछ । ५. प्राथमिकताको आधारमा वैकल्पिक सिंचाइ संरचनाको निर्माण गरिनेछ । ६. सतह सिंचाइको सम्भावना नभएको क्षेत्रमा लिफ्टिड प्रणालीबाट सिंचाइ गर्ने योजना तथा लागत इष्टिमेट गरिनेछ । ७. संरचना निर्माणको निमित्त नीजि वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ । ८. संरचना निर्माणको प्रयोजनकोलागि निर्माण तथा अनुगमन समिति गठन गरिनेछ । ९. संरचना विस्तारकोलागि उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । १०. सिंचाइ आयोजनाहरूको मर्मत सम्भारको लागि कृषक तथा समुदायको क्षमता वृद्धि गरिनेछ । ११. सिंचाइको आवश्यक रेखदेख, अनुगमन र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।

<p>उद्देश्य २: कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु।</p>	
<p>२.१: खेतीयोग्य जमिन भएको तर सिंचाइको पहुँच नपुगेको वा अपर्याप्त भएको क्षेत्रमा प्राथमिकताको आधारमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गरिनेछ ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. सिंचाइ नपुगेका अथवा अपर्याप्त खेतीयोग्य जमिनको विवरण तयार पारिनेछ । २. निर्माण भए तापनि समुचित प्रयोगमा नआएका सिंचाइ कुलोहरूको प्रयोगमा आउनेगरी पुनर्निर्माण गरिनेछ । ३. एक योजनाबाट समुदायमा खानेपानी र सिंचाइको व्यवस्थापन गर्न सम्भव भएको अवस्थामा त्यस्ता योजनालाई प्राथमिकता दिइनेछ । ४. सिंचाइकोलागि प्राथमिकताको आधारमा साना जलासय, पोखरी आदि संरचना तयार गरिनेछ । ५. सिंचाइका संरचनाको मर्मत सम्भारकोलागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरिनेछ । ६. संरचना विस्तारकोलागि उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ७. सिंचाइको व्यवस्थापनकोलागि उपभोक्ताहरूको समितिको गठन गरिनेछ ।
<p>२.२: दिगो सिंचाइ प्रणालीको लागि संरचनाको विकास र व्यवस्थापन गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. जल उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत क्षमताको विकास गरिनेछ । २. सिंचाइ योजनाको सञ्चालन र व्यवस्थापनलाई दिगो बनाउन सिंचाइ सेवा शुल्क निर्धारण गरी सङ्कलन र उपयोग गर्न कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । ३. दिगो सिंचाइको व्यवस्थापनकोलागि उपभोक्ता र समुदायको दक्षतामा वृद्धि गरिनेछ । ४. सिंचाइ पुगेका क्षेत्रमा उत्पादकत्व बढाउन सकिने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा खाद्यवस्तुको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. सिंचाइ आयोजनाका मुहानहरूको संरक्षण गरिनेछ ।
<p>२.३: जलउत्पन्न प्रकोपको क्षति नियन्त्रण गर्नु ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. जल उत्पन्न जोखिमको क्षेत्र पहिचान गरी न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ । २. नदीजन्य प्रकोपका दिगो नियन्त्रणमा स्थानीय प्रविधि र रैथाने ज्ञानको उपयोग गरिनेछ ।

	<p>३. खोलाखोल्सीको नियन्त्रणमा वायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।</p> <p>४. नदी किनाराको वनको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिइनेछ ।</p> <p>५. नदी किनाराका जोखिमयुक्त स्थानमा बस्ती विस्तार तथा नदी खोला अतिक्रमण र अव्यवस्थित दोहनको नियन्त्रण गरिनेछ ।</p>
--	---

अपेक्षित उपलब्धि

परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार भई नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान भएको हुनेछ । कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि भई दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

५.३ पर्यटन, साँस्कृती तथा सम्पदा

पृष्ठभूमि

दुप्चेध्वर आफैँमा प्राकृतिक सुन्दरता, मौलिक साँस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदा र जैविक विविधताका सम्भावना बोकेका गाउँपालिका हो । यिनै पहाड, सम्पदा, जैविक विविधताका प्रवर्द्धन र विविधिकरण गर्दै पर्यटकीय स्थलका रूपमा विकास गरी अर्थतन्त्रमा जोड दिन सक्ने कुरामा विश्वास राख्दै पर्यटन क्षेत्रमा जोड दिइएको हो । पालिका भित्र रहेका धार्मिक, पुरातात्विक तथा ऐतिहासिक महत्वका स्थलहरू संरक्षण र विकास गरी आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूका लागि नयाँ गन्तव्यका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । पर्यटकीय महत्वको दृष्टिकोणले करिब १५ वटा पर्यटन स्थान पहिचान भई संचालनमा रहेको छ । यसैगरी गाउँपालिका अन्तर्गत पर्ने दुप्चेध्वर महादेव धार्मिक पर्यटनका हिसाबले प्रख्यात रहेको छ । यस क्षेत्रमा दुर्लभ प्रजातीको रेडपाण्डा पाइने गरेको छ । यस क्षेत्र भएर लाङ्गटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा गोसाईकुण्ड भ्रमणका पदयात्रीहरू जाने गरेको देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या तथा चुनौती

पर्यटन तथा अतिथि सत्कार उद्योग क्षेत्र विकासका लागि दुप्चेध्वरको ऐतिहासिक, प्राकृतिक र मौलिक विशेषताहरूलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक छ । ऐतिहासिक महत्वका साँस्कृतिक सम्पदा र जैविक विविधताहरूको संरक्षण गर्दै पर्यटकहरूलाई राम्ररी संदेश दिनु पर्दछ । यसका लागि साँस्कृतिक सम्पदा एवं जैविक विविधताको संरक्षण, अभिलेखन र पर्यटक गाईडहरूलाई अनुशिक्षण गर्न आवश्यक हुन्छ । सघन जैविक खेती र प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको व्यवसायिक विकास गर्दै स्थानीय ज्ञान सीप र अनुभवलाई प्रचारप्रसार गर्न सकिएको छैन । हाल पर्यटन व्यवसायमा संलग्न होटल, लज, गेष्टहाउस, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेलाई वातावरणमैत्री विकास गर्नका लागि परिचालन हुन सकेको अवस्था छैन ।

गन्तव्य बिन्दुहरू, पैदलमार्ग, होमस्टेलाई कृषि संस्कृतिसँग जोड्ने, वन र जलाधार क्षेत्रमा रहेका जैविक विविधतालाई संरचनागत रूपमा संरक्षण, प्रवर्द्धन र प्रचारप्रसार गर्न सकिएको छैन ।

प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

बौद्ध तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको पवित्र तिर्थका रूपमा रहेको दोस्रो पशुपतिनाथ भनेर चिनिने दुप्वेश्वर क्षेत्र रहेको यस गाउँपालिकामा तामाङ्ग, क्षेत्री, ब्राम्हण, गुरुङ्ग, मगर, शेर्पा र दलित समुदायको सहिष्णुतायुक्त बसोबास रहेको छ । घाङ्गीमाई देवी, बोलोम्चे गुम्बा, याङ्गी गुम्बा, शिखा देवि मन्दिर, कालिका मन्दिर, क्षेत्रदुप्वे मेला, कौकेश्वरी मन्दिर, थुम्काको जात्रा सहित वडा नं. ७ को बच्छला देवि मन्दिर र सागरकुण्ड जस्ता स्थल साँस्कृतिक सम्पदाका रूपमा रही दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको पर्यटनका अवसरको रूपमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा साहासिक खेल, रक क्लाइम्बिङ्ग जस्ता पर्यटकीय क्रियाकलापहरूको सम्भावना रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

“पर्यटन पूर्वधारको विकास — दुप्वेश्वरको आन्तरिक आयमा सुधार”

लक्ष्य

दुप्वेश्वर गाउँपालिकालाई आकर्षक र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर वृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु ।
२. पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।
३. मानव संसाधन विकास गर्नु ।
४. स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४५: पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर वृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु ।	
१.१: गाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका होटेल र	१. स्थानीय होटेल, लज, रेस्टुराँ र चियापसलका व्यवसायीहरूलाई विषयगत इन्स्ट्रक्टर झिकाई स्थानीय स्तरमै पेशागत तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।

चियापसलहरूको सेवाको स्तरोन्नति गर्ने ।	२. भइरहेका व्यवसायहरूको स्तरोन्नतिकालागि गाउँपालिकाको पहलमा सहूलियत दरको पुँजीको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
१.२: गाउँपालिकाभित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचारप्रसार गर्ने ।	१. पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि गाउँपालिका स्तरीय पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिनेछ २. विभिन्न सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरी ठाउँहरूबारे प्रचार प्रसार गरिनेछ । ३. ब्रोस्योर तयार गरी छिमेकी जिल्लाहरूमा वितरण गरिनेछ । ४. यी स्थान विशेषका बारेमा नियात्राकारहरूको भ्रमण आयोजना गर्ने र साहित्यिक लेखरचना लेखाई पत्रपत्रिकामा प्रकाशित गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । ५. वेबसाइट, युट्युव, फेसबुक, ट्वीटर, इन्स्टाग्राम जस्ता सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरी आवश्यक प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।	
२.१: पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।	१. पर्यटकीय महत्त्वका स्थानहरूमा आवागमन सहज बनाउन सडक, पदमार्ग, झोलुङ्गे पुल आदि निर्माण गरिनेछ ।
२.२: पर्यटन पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	१. विशेष पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गरी पूर्वाधार निर्माणको विस्तृत योजना प्रतिवेदन डि.पि.आर. तयार पारिनेछ । २. पूर्वाधार निर्माणकालागि लगानी स्रोतको प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
उद्देश्य ३: मानव संसाधन विकास गर्नु ।	
३.१: गाउँपालिकाभित्रका युवायुवतीलाई पर्यटन विषयको शिक्षा प्रदान गर्ने ।	१. पर्यटन व्यवसायप्रति युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई पर्यटन तथा अतिथि सत्कार विषयमा उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न पठाइने गरी आर्थिक सहयोग गरिनेछ । २. गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक युवायुवतीलाई नेपाल पर्यटन तथा होटेल व्यवस्थापन एकेडेमीबाट दिने गरिएका Food Preparation and Control, Tourist Guide, Trekking Guide लगायतका छोटो अवधिका तालिममा पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अध्ययन अनुसन्धान गर्नु ।	

<p>४.१: बाह्य स्रोतसाधनको खोजी गर्ने ।</p>	<p>१. गाउँपालिकाभित्र सामान्य रूपमा सम्भावना देखिएका योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ ।</p> <p>२. गाउँपालिकामा आउने गैरसरकारी संस्थाहरूलाई यस योजनामा समावेश भएका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ ।</p>
<p>४.२: आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।</p>	<p>१. गाउँपालिकाको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम पर्यटन क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ ।</p> <p>२. पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि स्थानीय नीजि क्षेत्रलाई आह्वान गरिनेछ ।</p>

अपेक्षित उपलब्धि

पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर वृद्धि गर्न पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गरिएको हुनेछ । राजधानीबाट नजिकै पर्ने भएकोले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आगमनले दुप्चेध्वरको आर्थिक विकास भई ग्रामिण रोजगारीमा समेत वृद्धि हुनेछ । आधारभुत पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास भएको हुनेछ । पर्यटन विकासकालागि मानव संसाधन विकास गरिएको हुनेछ ।

५.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति

पृष्ठभूमि

विकासको संरचना र प्रविधिहरूमा आएका प्रगतिहरूले अब दुप्चेध्वर गाउँपालिकाका कुनै पनि बस्तीहरू वाह्य क्षेत्र वा बजारबाट हुने आयात निर्यातबाट अलग रहन सकेको अवस्था छैन । भौगोलिक हिसाबबाट विविधता रहेको यस पालिका भित्र खाद्यान्नको विनिमयमा एक आपसमा आश्रित रहेको अवस्था छ । मुख्य रूपमा लत्ताकपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार तथा यातायातका साधनहरू र कृषि तथा पशुपंक्षीका लागि चाहिने मल, विषादि, दाना र औषधिहरू नै पालिका भित्र आपूर्ति हुने प्रमुख वस्तुहरू हुन् । आयातलाई निर्यातले प्रतिस्थापन गर्न पालिका भित्र वस्तुहरूको उत्पादन र विविधिकरण गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

गाउँपालिकाका प्रमुख चार वटा बजार केन्द्रहरूमा आर्थिक कारोबार गर्ने व्यापार व्यवसायको संख्या करिब ७६१ रहेको तथ्याङ्क छ । बजारउन्मुख हुँदै गईरहेको परिवेशमा स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरू स्थापना, दक्ष जनशक्तिको उत्पादनमार्फत लघु तथा घरेलु उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने अवस्था रहेको छ । यसैगरी वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त रेमिट्यान्सलाई व्यवसायमा लगाउनुका साथै वैदेशिक रोजगारीबाट भित्रिएको दक्ष जनशक्तिलाई स्थानीयस्तरमा उपलब्ध कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी संचालन गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ । सामान्यतया कृषिमा आधारित उद्योग र पसल लगायतका व्यवसायहरू धेरै संख्यामा रहेको छ ।

प्रमुख समस्या तथा चुनौती

आयात निर्यातको असन्तुलनका कारण गाउँको शहर प्रतिको परनिर्भरतामा वृद्धि हुदै गईराखेको अवस्था छ । आयात क्षेत्रको प्रमुख समस्या भनेको गाउँबाट हुने पुँजीको पलायन नै हो । वित्तिय स्रोतको संकुचनका कारण गाउँका आर्थिक गतिविधिहरू क्रमशः शहरकेन्द्रित हुदै गएका छन् । गाउँका मुद्रा पुनः शहरतिर नै फर्केको अवस्था छ । रैथाने नश्व तथा जातहरूको विस्थापनका कारण कृषि, बागवानी तथा पशुपंक्षीपालन क्षेत्रमा संक्रमणको जोखिम फराकिलो हुदै गईरहेको छ । निर्माण सामग्रीको रूपमा प्रयोग हुने गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा आदि खानी तथा नदिजन्य वस्तुको अत्यधिक र अव्यवस्थित तरिकाले दोहन हुँदा वातावरणीय असन्तुलन मात्र नभई विपद्को जोखिम उच्च रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

“कृषि, बागवानी, पशुपन्छी र वन पैदावारको निर्यातमा जोड - आयात तथा निर्यातमा सन्तुलन”

लक्ष्य

कृषि, बागवानी र पशुपंक्षी विकासका लागि आयात गर्नु पर्ने वस्तुमा आत्म निर्भर भई निर्यातको अवस्था सिर्जना गर्ने ।

उद्देश्य

१. गाउँपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।
२. स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन गर्नु ।
३. उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणका लागि बजार व्यवस्थापन गर्नु ।
४. वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १६: आपूर्तिको रणनीति र कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: गाउँपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।	
१.१: अत्यावश्यक सामग्रीहरूको सहज आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सुपथ मुल्य पसलहरू सञ्चालनको व्यवस्था गरिनेछ । २. सुपथ मुल्य पसल सञ्चालनकालागि सहज कर्जा तथा नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. गाउँपालिका भित्रको सम्पूर्ण आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन उच्चस्तरीय बजार अनुगमनको संयन्त्र परिचालित गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय स्रोत, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन गर्नु ।	

<p>२.१: स्थानीय स्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्न तथा उद्योग सञ्चालन गर्न सहजिकरण एवम् प्रोत्साहन गर्ने ।</p>	<p>१. स्थानीय कच्चा पदार्थमा (कोदो) डिस्टीलरी स्थापना र व्यवसायिक उत्पादन गरी उद्योग सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय रूपमा उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्नेकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. नीजि-सहकारी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक संस्थागत संयन्त्र बनाई क्रियाशील गरिनेछ । ४. उद्योगी, व्यवसायी एवम् लगानीकर्तालाई उद्योग दत्तदिखि स्थानान्तरण सम्मका सेवाहरू सहज उपलब्ध गराइनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन गर्नु ।</p>	
<p>३.१: स्थानीय उत्पादनलाई गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्दै औद्योगिक वस्तुको बजारीकरण गर्ने ।</p>	<p>१. जडीबुटी उत्पादन, प्रशोधन तथा निकासीमा जोड दिइनेछ । २. स्थानीय स्रोतमा आधारित हस्तकला उद्योगहरूको स्थापनाद्वारा परम्परागत सीप तथा प्रविधिको संरक्षण र विकास गरिनेछ । ३. औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तरमा सुधार गर्न गुणस्तर परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ४: वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।</p>	
<p>४.१: तुलनात्मक लाभका वस्तु तथा सेवाहरूको पहिचान गरी निर्यातयोग्य हुने वस्तु तथा सेवाको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>१. तुलनात्मक लाभका वस्तुहरूको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ । २. साना, घरेलु तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा आपूर्ति सञ्जालमा आवद्ध गर्दै माग वमोजिमका वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।</p>

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणाली प्रभावकारी हुनेछ । स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन भएको हुनेछ । दुप्चेधरका स्थानिय कच्चा पदार्थहरूको सदुपयोग हुने गरेर, शुद्ध खानेपानी, जडबुटी तथा दुग्ध जन्य उत्पादन उद्योगहरू स्थापना गरि उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

५.५ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

पृष्ठभूमि

मानिसको ज्ञान, सीप, चाहना, दख्खल, रुची, अनुभव र स्रोतको आधारमा व्यवसायको छनोट गर्दछ । व्यवसायमा संलग्न जनशक्ति, उर्जा खपत र वार्षिक कारोबारका आधारमा व्यवसायलाई चार किसिमले

वर्गिकरण गरेको छ, तिनीहरू क्रमशः ठुला उद्योग, मझौला उद्योग, साना तथा घरेलु उद्योग र लघु उद्यम हुन् । नेपाल सरकारले लघु उद्यम, व्यापार र रोजगारको मापदण्डका रूपमा मुख्यतया चारवटा आधारलाई लिएको छ । जस अनुसार (क) आफैले नै व्यवस्थापन हेर्ने (ख) नौ जनासम्म जनशक्ति परिचालन हुने (ग) १० किलो वाट भन्दाकम जलविद्युत स्रोतबाट सञ्चालन हुने (घ) साना व्यापार भन्नाले वार्षिक रु. पाँच लाखदेखि एक करोडसम्मको व्यापार कारोबारलाई तोकिएको छ । दुप्चेध्वर गाउँपालिकामा ठुला र मझौला उद्योगहरूको सञ्चालन अवस्था खासै छैन । तर साना उद्योग र लघु उद्यमशिलताको भने क्रमश विकास हुने अवस्थामा देखिन्छ ।

सडक सञ्जालको सहज पहुँच भएकोले गैर कृषि व्यवसायका रूपमा अन्य उद्यमहरूको विकास हुँदै गएको छ । जडिबुटीको उत्पादन प्रचुर मात्रामा पाईने यस पालिकाबाट निकासी गर्ने व्यवसायमा केहि युवाहरू संलग्न रहेको छन् भने प्राङ्गारिक खाद्यान्न वस्तुमा आधारित उद्यमशिलताहरूको प्रचुर सम्भावना रहेको हुँदा औद्योगीकरणको प्रक्रियामा लैजान सकिन्छ । तरकारी, फलफूल र पशुपंक्षीजन्य उत्पादन तथा बजारीकरणको परिमाण दरलाई बढाउने लघु उद्यमशिलता र स्व-रोजगारमा सुस्त विकास भई राखेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

विश्व खुल्लाबजारको राप र तापमा पिल्सिएको हाम्रो समाजमा स्वरोजगार, व्यावसाय प्रवर्द्धन गर्न कठिन मेहनतको आवश्यकता पर्दछ । समग्र रूपमा उपभोगको संस्कृति मौलाई रहेको अवस्थामा गाउँको गरिबीको खाडल गहिरिएर जाने गर्दछ । अहिले देशको अर्थतन्त्रको करिब २३ प्रतिशत हिस्सा रेमिटेन्सले ओगटेको छ भने कुल ग्राहस्थमा चौथो स्थानमा रहि राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा सहयोग गरिरहेको भए पनि औद्योगिक क्षेत्रको योगदान खुम्चिँदै गएको अवस्था हो । विकासको अवधारणा अनुसार कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रलाई प्रथम स्तम्भ, उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई दोस्रो स्तम्भ र सेवा क्षेत्रलाई तेस्रो स्तम्भका रूपमा विकास गर्नुपर्ने कुरामा विज्ञहरूले जोड दिएको पाइन्छ । अधिकांश स्थानीयतहमा सञ्चालन हुने विकासका परियोजनाहरूले सामाजिक विकासको क्षेत्र तथा भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रहरूमा मात्र प्राथमिकतामा राखे गरेको हुँदा लगानी र लगानीको वातावरणलाई नै प्रमुख समस्याको रूपमा लिइएको छ । सामाजिक विकास तथा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक लघु उद्यम विकास र साना व्यावसायको माध्यमबाट रोजगारी अभिवृद्धि गर्न पेशागत सीप र ज्ञानको विविधिकरण गर्न नसक्नुलाई अर्को समस्याको रूपमा लिइएको छ । औद्योगिक उत्पादनलाई बजार श्रृंखला तयार गर्न नसक्नु तेस्रो समस्याको रूपमा लिइएको छ ।

दीर्घकालीन सोच

“उद्यमशिलता र व्यवसायको विकासद्वारा स्वरोजगारको अवसर सिर्जना”

लक्ष्य

उद्यमशिलता र स्व-रोजगार वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
२. लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ५७: लघु उद्यमशिलता विकास र स्व-व्यवसाय प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।	
१.१: बजारको मागमा आधारित उत्पादन र बजार व्यवस्थापन गर्ने ।	१. बजार श्रृङ्खलामा आधारित लघु उद्यम विकासमा सहयोग गरिनेछ । २. कृषि, बागवानी तथा पशुपन्छीजन्य उत्पादन सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य २: लघु उद्यम, स्व-व्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।	
२.१: व्यवसायिक सिप र ज्ञानमा विकास गरी व्यवसायहरूको विकास र विस्तारका लागि वित्तिय पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. हालको निर्वाहमुखि आर्थिक उपार्जनमा आश्रित परिवारलाई लघु उद्यमशिलतामा रूपान्तरण गरिनेछ । २. साना तथा घरेलु उद्योगमा रहेका व्यवसायको कारोबारमा वृद्धि गर्न सहजिकरण गरिनेछ । ३. लघु उद्योग र साना तथा घरेलु उद्योगहरूको विकास र क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन भएको हुनेछ । लघु उद्यम, स्व-व्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गरिएको हुनेछ ।

५.६ वित्तिय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन

पृष्ठभूमि

संविधानले देशको अर्थतन्त्रका तीन खम्बाको रूपमा नीजि, सहकारी र सार्वजनिक क्षेत्रलाई स्वीकार गरेको छ । वित्तिय पहुँचका लागि विकास बैंक, लघुवित्त संस्था, वचत तथा ऋण सहकारीहरूको

भुमिकाले महत्व राख्दछ । सहकारीको परिचालनलाई देशको अर्थतन्त्रको चलायमान औजारका रूपमा सफलतम् प्रयोग छिमेकी देश वंगलादेशमा भईसकेको छ । दुप्वेश्वर गाउँपालिका पनि सहकारी क्षेत्रमा अग्र स्थानमा नै रहेको अनुभूती गर्न सकिन्छ । सहकारी मार्फत महिलाहरूले गरेका अथक प्रयासहरूलाई अझ विस्तार गर्दै लगानीको वातावरण तयार गर्नका लागि चाहिने वित्तीय स्रोतको परिचालन नीतिको परिस्कृत संस्करणको आवश्यकता छ । वित्तीय परिचालनको माध्यमका रूपमा सहकारी क्षेत्रको योगदानलाई विश्वका धेरैजसो देशले स्वीकार गरेको छ । हाल दुप्वेश्वरमा गाउँपालिकामा कुल २ वटा बैंक र २० वटा सहकारी संस्थाहरू रहेका सञ्चालित छन् । वित्तीय पहुँचका हिसाबबाट यस पालिकामा सकारात्मक वातावरण निर्माण भएको पाइन्छ ।

प्रमुख समस्या

सहकारी संस्थाहरूले सहकारीको नीति, सिद्धान्त र मान्यता अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न र व्यवस्थापन गर्न कठिन भईराखेको अवस्था छ । सरकारको केन्द्रीय ट्रेजरीमा रहेका नगदलाई सिधै गाउँमा रहेको गरिबको झुपडीसम्म पुऱ्याउने माध्यमको रूपमा मात्र सहकारीलाई लिएको छैन कि गाउँमा छरिएर रहेका स-साना पुँजीहरूलाई सङ्कलन गर्दै पुनः गाउँमा नै लगानी गर्ने सोचका साथ एक आर्थिक आधारका रूपमा लिइएको छ । विश्वव्यापीकरण र खुल्ला अर्थ बजार नीतिका कारण गाउँको आत्मनिर्भरता स्खलन भएको छ । गाउँ अब उपभोक्ताहरूको बस्तीका रूपमा विस्तार भइरहेको छ । सहकारीले सबैका लागि वित्तीय सेवामा पहुँच पुऱ्याउन सहयोग गरिरहे पनि यस क्षेत्रहरूमा तमाम विकृतिहरूका कारण संस्थागत विकास हुन सकेको छैन । नेपालमा समूहमा आधारित सहकारीको प्रभाव श—सक्तिकरणको एक राम्रो नमूना बनिरहेको अवस्थामा सङ्घीय सरकारको ऐन तथा नीतिहरूले खासै यस दिशामा कार्य गर्न नसकेको अवस्थामा दुप्वेश्वर गाउँपालिकाले विगत दुई दशकको मौलिक अभ्यासलाई आत्मासात गर्न र शहरमा केन्द्रित रेमिटेन्सलाई नीतिगत र क्षमतागत समस्या रहेको छ ।

चुनौती र अवसर

सरकारले दिगो आर्थिकवृद्धि र उत्पादनशिल रोजगारी र मर्यादित कामका लागि तोकिएका दुईवटा सूचकहरूले क्रमशः वित्तीय सेवामा सबैको पहुँच र हरेक ३० मिनेटको पैदल यात्रामा सहकारी सेवाको सुविधालाई सुनिश्चितता गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । वास्तवमा सहकारी ऐन तथा नियमावलीहरूले व्यक्तिगत सदस्यताको आधारमा सहकारीहरूको परिकल्पना मात्र गरेका छन् तर लामो अनुभव र व्यवहारिक अभ्यासका आधारमा समूहमा आधारित वचत तथा ऋण सहकारी नै प्रभावकारी र सामुहिक लाभका लागि उपयोग र नतिजामुखि देखिएको छ । यसको नतिजा र प्रभावकारिताको कारण नै यस्तो सहकारीलाई छलफलमा प्रस्तावित गरिएको हो । कम्तिमा २५ जना व्यक्तिहरूसँग छरिएर रहेको पुँजीलाई सङ्कलन गरी वचत तथा ऋण सहकारीको गठन र परिचालन गर्न सकिने व्यवस्था कानूनमा

उल्लेख छ । तर विपन्न र स्रोतसाधनबाट पछाडि पर्न वाध्य समुदायलाई लक्षित गरी सरल तथा दिगो व्यवस्थापन र सबैको समान पहुँच निर्माण गर्नका लागि हालसम्मको प्रभावकारी सहकारी सञ्चालनको मोडलहरूमा समूहमा आधारित सहकारी नै रहेको पाइन्छ । यस्ता सहकारीहरूले समूह—समूहको सहकार्य, समान र निश्चित भूगोलमा बसोबास, वचत तथा ऋणको कारोबार गर्ने उद्देश्य, सङ्घीय संरचना, सहकारीको सदस्यताका लागि समूहको सिफारिस, समूहको जमानीका आधारमा कारोबार र सामुहिक नीति तथा नियमावलीहरूको निर्माण जस्ता समावेशी लोकतन्त्रको अभ्यास गरेको हुन्छन् । दुप्लेश्वर गाउँपालिकामा यस्ता सहकारीहरूलाई समूह बनाइ आम गरिव तथा सिमन्कृतको पहुँचमा विकास गरी साना घरेलु उद्योग, नगदे बाली तथा तरकारी खेतिको प्रवर्द्धनलाई प्रोत्साहन गर्ने अवसर रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

“हरेक परिवार सहकारीमा आवद्ध - हरेक नागरिकको वित्तीय संस्थामा सहज पहुँच”

लक्ष्य

वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिका लागि हरेक परिवारको आर्थिक सुरक्षा र वित्तीय स्रोतमा पहुँचको अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. वित्तीय पहुँच बढाई आर्थिक वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १८: वित्तीय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालनका रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वित्तीय पहुँच बढाई आर्थिक वृद्धि गर्नु ।	
१.१: बचत र ऋणलाई प्रभावकारी बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. हरेक बस्ती तथा टोलमा समूह गठन र परिचालन गरी वचत तथा ऋण परिचालन अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । २. एक टोल एक वचत समूह र हरेक वडामा एक वचत तथा ऋण सहकारी सेवा केन्द्र अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ३. गरिबीको मापदण्ड अनुसार दिईने अनुदानलाई सहकारीको कोषमा वचत जोड कोषका रूपमा प्रदान गरिनेछ । ४. वचत तथा ऋण सहकारी र विषयगत सहकारीका रूपमा उत्पादन सहकारीलाई परिचालन गरिनेछ । ५. सहकारीहरूको संस्थागत विकास र स्रोतको लागि सम्बन्ध विस्तार गरिनेछ ।

<p>१.२: सहकारीलाई आय आर्जन स्वरोजगारी र गरिवी न्यूनीकरणका क्षेत्रमा उपयोग गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none">१. सबै घरधुरी वचत तथा ऋण सहकारीमा आवद्ध र हरेक व्यावसायी, व्यवसायिक सहकारीमा आवद्ध गरिनेछ ।२. सहकारीको शेयर सदस्य संख्या र रकम, वचतकर्ताको संख्या र रकम, ऋणी संख्या र लगानी रकम, लगानी असुली, व्याज दर र मापदण्ड अनुसार संस्थागत विकास सहकारीको संस्थागत विकास गरिनेछ ।३. सहकारीको कारोबार, व्यवसायिक आत्मनिर्भरताका लागि भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग गर्दै अनलाईन वा मोबाईल सेवामा कारोबार गर्न सक्नेगरी क्षमता अभिवद्धि गरिनेछ ।४. स्थानीय पुँजिको सङ्कलन गर्ने नीतिगत व्यवस्था मिलाइनेछ ।५. स्रोत विहिन परिवारका लागि वित्तिय स्रोतमा पहुँच वृद्धि गरिनेछ ।६. अन्तर सहकारी समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
---	--

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाका हरेक बस्तीमा एक महिला वा उत्पादन समुह, एक वडा कम्तिमा एक सेवा केन्द्र सहितको बचत तथा ऋण सहकारी परिचालन गरेर सबै परिवारहरूलाई सहकारीतामा आवद्ध गर्दै आर्थिक कारोबारमा संलग्न गर्ने छ ।

परिच्छेद ६ सामाजिक विकास क्षेत्र

पृष्ठभूमि

देशको समग्र विकास तथा समृद्धिका लागि सामाजिक क्षेत्रको विकास मुख्य बाहकको रूपमा लिइने गरिन्छ । नेपालको संविधानले लिएको दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पुरा गर्न सामाजिक विकास महत्वपूर्ण आधार हो । नेपालको राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक आवधिक योजना, दिगो विकास लक्ष्य लगायत अन्तराष्ट्रिय मञ्चमा अभिव्यक्त प्रतिबद्धता समेतले सामाजिक विकासका सबै क्षेत्रहरूलाई उच्च महत्व र प्राथमिकता दिएको देखिन्छ । सामाजिक विकासले असल, योग्य, सक्षम, समतामूलक, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनमूलक जनशक्ति तयार गरी मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासको आधार तयार गर्दछ । सामाजिक विकास क्षेत्रले शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सहित युवा तथा खेलकुद जस्ता उपक्षेत्रलाई समेटेको छ ।

नेपालले विकास प्रकृत्यामा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई, युवा तथा खेलकुद र सामाजिक समावेशीकरणका सबै क्षेत्रहरूलाई नीतिगत तथा व्यवहारिक रूपमा प्राथमिकतामा राखेको छ । नेपालको संविधानले सामाजिक विकासका सबै अवयवहरूलाई मौलिक हक र राज्य निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिअन्तर्गत समावेश गरेको छ । नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्यले गुणस्तरीय शिक्षा तथा स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता, स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाई र असमानता न्यूनीकरणका सबै क्षेत्रहरू समावेश गरिएका छन् ।

६.१ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

पृष्ठभूमि

शिक्षा विकासको आधार हो । साथै परिष्कृत एवं मर्यादित जीवन र सम्मानित रोजगारी तथा उच्च विकासको आधार समेत हो । ज्ञानमा आधारित समाजको माध्यमबाट मुलुकको दिगो शान्ति र समृद्धिका लागि शिक्षालाई महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा स्वीकार गरिदै आएको छ । नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभुत गरेको छ । संविधानले आधारभुत तहसम्मको शिक्षामा पहुँच, आधारभुत तहसम्मको अनिवार्य र निशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभुत गरेको छ । अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रत्याभुत गरेको छ । साथै शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै नीजि क्षेत्रको लागीनलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ ।

दुप्लेश्वर गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई विशेष जोड दिई गाउँपालिकाको शैक्षिक विकास गरी सुशिक्षित र दक्ष कर्मशिल मानव संसाधनको विकास गर्न अग्रसर रहेको छ । यसका निम्ति आवश्यक पूर्वाधार, श्रोत, जनशक्ति र प्रविधिको अध्ययन गरि शैक्षिक क्षेत्रको नतिजामुलक विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा पर्याप्त भौतिक सुविधा सहित विद्यालयहरू सञ्चालनमा आएको भए पनि आधारभूत तहमा देश, समाज र समुदायको बारेमा पाठ्यक्रमको विकास नहुनु; माध्यमिक र उच्च माध्यमिक तहमा व्यवहारिक र प्राविधिक शिक्षाको कमी हुनु; सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय बिचको गुणस्तरमा फरक देखा पर्नु; शिक्षक दरबन्दी आवश्यकता अनुसार पुरा नहुनु; पुस्तकालयको व्यवस्था समय र आवश्यकता अनुसार प्रबन्ध नहुनु; शैक्षिक सामग्री आवश्यकता अनुसार उपलब्ध नहुनु गरिब सिमान्तकृत परिवारको बालबच्चाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था नहुनु, सबै विद्यालयमा इन्टरनेट को पहुँच नहुनु; कम्प्युटर को यथोचित व्यवस्था नहुनु कक्षाको स्तर अनुसार विज्ञान प्रयोगशाला नहुनु; स्थानीय आवश्यकता र पहिचान झल्काउने स्थानीय विशेषतामा आधारित पाठ्यक्रम अझै सम्म पनि तयार हुन नसक्नु गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा देखा परेको समस्या हुन् । साथै दिवा खाजा प्रभावकारी ढङ्गले व्यवस्था नहुनु; खेलकुद मैदानहरू सबै स्कुलहरूमा यथोचित मात्रामा व्यवस्था नहुनु; गरिब र जेहेन्दारको लागी आवसिय विद्यालय स्थापना हुन नसक्नु; विद्यालय भवन तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू यथोचित मात्रामा उपलब्ध नहुनु; आदी यस गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा देखा परेका अन्य समस्याहरू हुन् ।

प्रमुख सम्भावना र अवसर

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ५० वटा विद्यालयहरू मध्ये ३४ वटा बाल विकास केन्द्र, ११ वटा माध्यमिक र ३९ वटा आधारभूत तहका विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यसका अतिरिक्त ५ वटा सामुदायिक अध्ययन केन्द्र समेत संचालनमा रहेको देखिन्छ । विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्ने अभियान निरन्तर रहेको यस क्षेत्रमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको क्षेत्रमा पर्याप्त प्रगती भएको छ । विद्यालयहरूमा ईन्टरनेटको सुविधा, कम्प्युटर प्रयोगशाला तथा डिजिटल अध्ययन सामग्रीको व्यवस्थापन आदिमा प्रगतीशिल रहेको छ । गाउँपालिकास्तरमा राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड सञ्चालित रहेको हुँदा यसले खेलकुदको विकासमा टेवा पुर्याउने गरेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

“सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि शैक्षिक मानव संसाधनको विकास”

लक्ष्य

गुणस्तरीय शिक्षा माफृत सिर्जनशील, दक्ष प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील र नवप्रवर्तनशील मानव श्रोतको विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधि मैत्री बनाउनु ।
२. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
३. पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधि मैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।
४. स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १९: शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधि मैत्री बनाउनु ।	
१.१: यस गाउँपालिकाको माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालाई निशुल्क, प्रविधि मैत्री तथा भौतिक सुविधा सम्पन्न बनाउन पहल गर्ने तथा कार्यन्वयन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. शैक्षिक सामग्री, स्तरीय भवन, फर्निचर, प्रयोगशाला तथा सवारी साधन सहित सुविधा सम्पन्न विद्यालय बनाइनेछ । २. गाउँपालिकामा कम्तिमा १ वटा सुविधा सम्पन्न प्राविधिक विद्यालय स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान, कम्प्युटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइने ४. सबै विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालाई अनिवार्य विद्यालय भर्ना अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।

	<p>५. सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन आमा समूह, सामुदायिक वन समिति, क्लव तथा स्थानीय गैससलाई परिचालन गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य २: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।</p>	
<p>२.१: समावेशी सहितको व्यवसायिक सिप विकासको लागि प्राविधिक शिक्षाको आधारशिला तयार पार्ने ।</p>	<p>१. महिला, दलित, अपाङ्ग, विपन्न तथा सिमान्तकृत समूहको गुणस्तरीय, प्राविधिक एवं विशेष शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्दै लगिनेछ ।</p> <p>२. भिन्न क्षमता भएका बालबालिकालाई सीपमूलक विशेष शिक्षा प्रदान गर्न अन्तर सरकार, अन्तर स्थानीय तह, गैसस र नीजि क्षेत्र समेतसँग समन्वय गरी उपयुक्त विद्यालयमा छात्रवृत्ति सहित पठनपाठनको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह अन्तर्गत शुरु देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान,कम्प्युटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधिमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।</p>	
<p>३.१: शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधिमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ।</p>	<p>१. आधारभूत शिक्षाबाट वञ्चित विद्यालय उमेर समूह का किशोरकिशोरीहरूलाई उनीहरूको अनुकूल अनौपचारिक सीपमूलक र डिजिटल साक्षरता कक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>२. आधारभूत तहमा स्थानीय सिपको प्रतिनिधित्व हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रममा यस सम्बन्धी सामग्री समावेश गरिनेछ ।</p> <p>३. हरेक विद्यालयमा बिज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्न भौतिक र प्राविधिक पक्षलाई सुदृढिकरण गरिनेछ ।</p> <p>४. रेक साधारण विषय पढाउने विद्यालयलाई कम्तिमा एउटा प्राविधिक र एउटा व्यवसाहिक विषय पढाउन प्रोत्साहन गर्दै जनाशक्ती र श्रोतको लागि सहयोग गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ४: स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।</p>	

<p>४.१: कृषिलाई व्यवसायिकरण गर्ने खालको शिक्षा लाई प्रोत्साहन गर्ने ।</p>	<p>१. आधारभूत तह देखी नै कृषि सम्बन्धी प्राविधिक र सैद्धान्तिक ज्ञानलाई प्रोत्साहन मिल्ने खालको शिक्षाको शुरुवात गरिनेछ ।</p> <p>२. गाउँपालिका क्षेत्र भित्रै प्रांगारिक मल तथा फलफुल र विभिन्न तरकारी बिउ उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न तालिम र आधारभूत तह देखी नै पाठ्य विषयको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. कृषि र दुग्ध पदार्थमा आधारित उत्पादन, प्याकिङ र भण्डारणको लागि विद्यालय स्तरमै ऐच्छिक विषयको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
---	--

अपेक्षित उपलब्धि

सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा शैक्षिकक्षेत्र विकास भई सुशिक्षित, दक्ष कर्मशिल मानव संसाधन उत्पादन भएको हुनेछ । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित भएको हुनेछ । साक्षरता दरमा अत्याधिक वृद्धि भएको हुनेछ । व्यवसायिक शिक्षामा कुल पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि भई उच्च शिक्षा वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधी मैत्री र रोजगारमूलक हुनेछ । ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण भएको छ ।

६.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ मा आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई निःशुल्क दावी गर्न सक्ने गरी मौलिक हकका रूपमा व्यवस्था गरिएको छ । संविधानले परिकल्पना गरेको लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणाले नागरिकको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गर्नका लागि लगानी गर्नु पर्ने कुरालाई केन्द्रित गर्दछ । दीगो विकास लक्ष्य नं.-२ ले उन्नत पोषणको सुनिश्चित गर्ने र लक्ष्य नं.-३ अन्तर्गत सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूको लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने भनी तोकिएको छ ।

दुष्चेधर गाउँपालिका क्षेत्रमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने पूर्वाधारहरू रहेका छन् । जसअन्तर्गत ७ वटा स्वास्थ्य चौकी, ग्रामीण सामुदायिक स्वास्थ्य एकाई १ वटा, पुरगाउँ स्वास्थ्य एकाई र गाउँघर क्लिनिक तथा खोप केन्द्र २१ वटा रहेका छन् । पूर्ण खोप गाउँपालिका घोषणा भएको

यस गाउँपालिका स्वास्थ्य संस्थामा भवन तथा पूर्वाधारको निर्माण तथा व्यवस्थापनमा उन्मुख रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

सबै वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सेवाका पहुँचमा ल्याउन नसक्नु, स्वास्थ्य सेवा लिने अभ्यास कम देखिनु, संक्रमण र महामारीजन्य रोगहरूको समुचित नियन्त्रण नहुनु, प्राकृतिक विपद् र दुर्घटना वा चोटपटकबाट समग्र स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम न्यूनिकरण गर्ने प्रयास अव्यवस्थित बसाइँसराइ र आश्रित जनसङ्ख्याको बढ्दो अनुपात स्वास्थ्य तथा पोषण क्षेत्रमा देखा परेका प्रमुख समस्याहरू हुन । स्वास्थ्य सेवाहरूलाई गुणस्तरिय र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिमैत्रि जनशक्ति परिचालन सकिएको छैन ।

नागरिकले संवैधानिक हक अन्तर्गत प्राप्त गर्ने स्वास्थ्य सेवाप्रति उत्तरदायी एवं पर्याप्त जनशक्ति विकास गर्न नसक्नु, आवश्यकता अनुसार आधुनिक उपकरण र विशेषज्ञहरूको अभाव, विश्वव्यापी रूपमा परिवर्तन हुँदै आएको खानपान तथा जीवनशैलीबाट उत्पन्न समग्र स्वास्थ्य हक वढ्दै जानु अर्को समस्याका पाटाहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

स्वास्थ्य उपचार तथा सेवालाई राज्य सेवाको प्रमुख लोककल्याणकारी दायित्व क्षेत्रमा रूपान्तरण गरी मानवीय स्वास्थ्यप्रति जिम्मेवार हुने र सेवाको गुणस्तरीय सुनिश्चिता ।

लक्ष्य

नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने निदानात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, पुनस्थापनात्मक र प्रतिरोधात्मक उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाहरूको सर्वसुलभ निशुल्क र गुणस्तरिय सुनिश्चित सहित पहुँच अभिवृद्धि

उद्देश्य

१. दुप्चेध्वरका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।
२. स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २१: स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: दुप्चेधरका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।	
१.१: गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहुँच हुने गरी प्रभावकारी रूपमा सेवा उपलब्ध गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. आवश्यक एम्बुलेन्स, औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवम् जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ । २. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ३. सर्ने वा नसर्ने रोगहरूका बारेमा प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्वास्थ्यको सहज पहुँचकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ । ५. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही एवम् जनउत्तरदायी बनाउन सुशासनमा जोड दिइनेछ । ६. ल्याब सेवा सञ्चालनकालागि आवश्यक पहल अघि बढाइनेछ ।
१.२: पालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तोकिएका सङ्ख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमता र पहुँच विस्तार गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वीकृत कुल दरबन्दीको सङ्ख्या यकिन गरी आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । २. दरबन्दी अनुसार माग भई प्राप्त जनशक्ति वा पालिकाको नीजि स्रोतबाट नियुक्त गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई पालिकाको मातहतमा आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।	
२.१: स्वास्थ्य क्षेत्रमा नीजि, सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको संलग्नता वृद्धि गरी ती क्षेत्रहरूबाट हुनेलगानीलाई व्यवस्थित गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. नीजि र गैरसरकारी क्षेत्रमा स्थापित स्वास्थ्यसम्बन्धी व्यवसायिक सङ्घ—संस्थाहरूबीच स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, अध्ययन, अनुसन्धान कार्यमा सहकार्यलाई बढावा दिइनेछ । २. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, नीजि, सामुदायिक एवम् सहकारी क्षेत्रलाई समेट्दै गुणात्मक सेवा सुनिश्चित गराउन सुशासन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

<p>२.२: पालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास गर्ने ।</p>	<p>१. आयुर्वेद पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संरचनाको विकास र विस्तार तथा स्थानीय जडीबुटीमा आधारित औषधी तयार गरी प्रयोग तथा वितरण गरिनेछ । २. आयुर्वेद प्रणालीको क्रमबद्ध विकास प्रणालीको संरक्षण, विकास एवम् विस्तारका लागि दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।</p>
--	--

अपेक्षित उपलब्धि

सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि हुनेछ । १५ शैयाको अस्पताल निर्माण सम्पन्न भई गा.पा.बाट विशेषज्ञ टोलीबाट सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ । परिवार नियोजनको प्रयोगकर्ताको सङ्ख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ । संस्थागत प्रसुती सेवा लिनेको सङ्ख्या बढेको हुनेछ । गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच वृद्धि हुनेछ । लगानी मैत्री वातावरण सिर्जना भई स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन हुनेछ ।

६.३. खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता

पृष्ठभूमि

आधारभूत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधा सबै नागरिकलाई प्रदान गर्नु लोककल्याणकारी राज्यको अर्को मौलिक जिम्मेवारी हो । नेपालको संविधानले खानेपानी तथा सरसफाईलाई मौलिक हक र मानव अधिकारको रूपमा स्वीकार गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रको सुधारबाट मात्र बालमृत्युदर कम गर्न तथा सरदर आयु वृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ । नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भई उत्पादनशिल समयमा वृद्धि भएको तथा सामाजिक रहनसहन र बालबालिकाको विद्यालय उपस्थिति दरमा अनुकूल सुधार गर्न योगदान गर्न सक्दछ । बजार र बस्तीहरूमा ढल निकासको व्यवस्था नाजुक रहेको छ । बढ्दो सहरउन्मुख क्षेत्रहरूमा फोहोरमैला जथाभावीरूपमा फालिने समस्याले प्राकृतिक खोला तथा खोल्सीहरू दिनानुदिन प्रदुषित भईरहेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

जनसङ्ख्या बसाइँसराइको चाप र जनसङ्ख्या वृद्धिसंगै बस्ती तथा शहरमा प्रदुषण बढ्दो छ । पर्यावरणीय असन्तुलन, प्लाष्टिकजन्य फोहरले शहरी क्षेत्रलाई कुरूप बनाउँदै गएको अवस्था छ । फोहरमैलाको विसर्जन र पुनःप्रयोग प्रणालीलाई कार्यान्वयन गर्न नसक्नु समग्र शहरीक्षेत्रको विकासको विकराल समस्याको रूपमा रहेको छ । नुवाकोट जिल्ला खुल्ला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषणा भईसकेको छ । समग्र सरसफाई योजनाको कार्यान्वयन गर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ । खानेपानीको स्वच्छता र पानी जाँच गरी खानेपानी आपूर्ति हुन सकिरहेको छैन । खानेपानीलाई स्वच्छ र मध्यम स्तरको

पिउन योग्य मापदण्डको आपूर्ति हुन सकेको छैन भने आयोजनाको लाभग्राहीमा दोहोरोपना देखिन्छ । आयोजनाको प्रभावकारीता र दुरगामी प्रभावलाई आधार मानी अबका खानेपानीका आयोजनाको तर्जुमा गरिनु पर्दछ ।

दीर्घकालीन सोच

“एक घर एक धारा — सबैकालागि स्वच्छ एवम् गुणस्तरीय खानेपानीको सुनिश्चिता”

लक्ष्य

खानेपानी उपभोक्ता समिति र गाउँपालिकाको समन्वय र सहकार्यमा खानेपानीको सेवा बिस्तार गर्ने ।

उद्देश्य

१. आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।
२. गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
३. प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २०: खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।	
१.१: पहुँच नभएका बस्तीहरूमा खानेपानीको सेवा विस्तार गर्न खानेपानीका स्रोतहरूको पहिचान गर्ने	<ol style="list-style-type: none"> १. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धि वृहत गुरुयोजना तयार गरि दिगो गुणस्तरीय समाधान गरिनेछ । २. विद्यमान तथा वैकल्पिक खानेपानीका स्रोतहरूको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ । ३. खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण गरिनेछ । ४. “एकघर एक धारा” कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ५. आधारभूत खानेपानीको पहुँच वृद्धिकोलागि ठाउँ ठाउँमा पानी ट्यांकीको सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
२.१: आधारभूत खानेपानीको गुणस्तर बढाउन आवश्यक संरचनाहरू तयार गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. विद्यमान खानेपानीका संरचनाको क्षमता मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाकोलागि संरचना निर्माण गरिनेछ ।

	<p>३. सामूहिक कोषको निर्माण गरी उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।</p> <p>४. नीजि वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ ।</p> <p>५. व्यवस्थित खानेपानीको रेखदेख र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यवस्थापन गर्नु ।</p>	
<p>३.१: प्रत्येक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाइको व्यवस्था गर्ने ।</p>	<p>१. निर्माण भएका शौचालयहरूको समुचित प्रयोगबारे अनुगमन गरिनेछ ।</p> <p>२. घरबाट निस्कने अन्य फोहर व्यवस्थापन गर्न घर परिवारलाई आवश्यक प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. हरेक घरबाट निस्कने कुहिने प्रकृतिका फोहरमैलाबाट कम्पोस्ट मल बनाउन प्रत्येक परिवारलाई प्रेरित गरिनेछ ।</p> <p>४. घरबाट निस्कने पानीलाई सङ्कलन गरी करेसाबारीमा उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।</p> <p>५. समुदायका केही सार्वजनिक ठाउँहरूमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।</p> <p>६. सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाको वृहत्तर खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता गुरुयोजना तयार भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार भएको हुनेछ । साथै गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ । प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

६.४ महिला, बालबालिका, तथा लक्षित वर्ग

पृष्ठभूमि

नेपालको कानूनले लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्ने संकल्पसहित महिलालाई लैङ्गिक भेदभावविना समान वंशीय हक, समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक लगायत मौलिक हकको प्रत्याभूति गरेको छ । नेपालले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि, १९७९ को अनुमोदन तथा दिगो विकासका लक्ष्यमा लैङ्गिक समानता तथा सशक्तीकरणको विषय समावेश भएको

छ । महिलाहरूको क्षमता, श्रम, सीप र सृजनालाई विकास प्रकृत्यामा लगाई संविधानको मर्म अनुरूप सामाजिक समानता कायम गर्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

दुप्चेध्वर गाउँपालिका पर्यटन, शिक्षा र कृषिको उर्वरभूमिको रूपमा रहे पनि विगतमा केही सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका छन् । सबै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिक विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई यस योजनाले समेटेनेछ ।

बालबालिकाको हकलाई संविधानले मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको हुँदा बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बालसहभागिता जस्ता बालअधिकारका आधार स्तम्भहरू प्रत्याभूति गर्न बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ लागु गरिएको छ । त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकहरूको जीवन सहज, सुरक्षित एवं सम्मानित बनाई सामाजिक न्याय कायम गर्नु कल्याणकारी राज्यको दायित्व हो भने अपाङ्गतासम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजनाका आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउनका लागि समावेशी र समन्यायिक पहुँच तथा सहभागितामा जोड दिइनु पर्दछ ।

प्रमुख समस्या

लैङ्गिक विभेद तथा हिंसालाई बढावा दिने सामाजिक संरचना, सोच, मूल्य, मान्यता, प्रथा, परम्परा कायमै रहनु, महिला माथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विद्यमान हुनु, सामाजिक र पारिवारिक वहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित तथा एकल महिलालाई पूर्णरूपमा संरक्षण, पुनर्स्थापना, सशक्तीकरण र स्वावलम्बी बनाउन नसकिनु महिला सम्बन्धी क्षेत्रका समस्या हुन् ।

महिला तथा बालबालिकाहरू माथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विद्यमान रहनु, हिंसा पीडित महिलालाई पूर्णरूपमा संरक्षण र पुनर्स्थापना गर्न नसक्नु, सशक्तीकरण र स्वावलम्बी बनाउन नसकिनु जस्ता समस्याहरू अझै पनि विद्यमान रहेका छन् । अझैपनि जेष्ठ नागरिकहरूको ज्ञान, सीप र अनुभव मुलुकले उपयोग र नयाँ पीढिमा हस्तान्तरणको पहल हुन नसक्नु, बेवारिसे, असहाय, अशक्त, एकल जेष्ठ नागरिकहरूको उचित संरक्षण नहुनु, जेष्ठ नागरिकले उचित सम्मान पाउन नसक्नु जस्ता समस्याहरू जेष्ठ नागरिकका समस्याहरू हुन् । अपाङ्गता शिक्षाको अभावका कारण अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहनु, उनीहरूका लागि रोजगारी, सामाजिक सहभागिता र आयआर्जनका अवसरमा समान पहुँच नहुनु र विभिन्न अवरोध, विभेद र असमान व्यवहारको अवस्था विद्यमान हुनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

“महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गतामैत्री दुपुचेश्वर गाउँपालिका निर्माण”

लक्ष्य

महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिविरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र शोषण अन्त्य गरी सक्षम र आत्म सम्मानपूर्ण जीवन यापन गराउने।

उद्देश्य

१. महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।
२. बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु ।
३. ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु
४. अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२: महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: महिलाको हक-अधिकारको संरक्षण र लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।	
१.१: गाउँपालिका मातहतका सबै निकायहरूमा लैङ्गिक समानता वृद्धि गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा समान महिलाको समान सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वमा बढोत्तरी गरिनेछ । २. लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको समेत सक्रिय सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।	१. महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण र विभेद नियन्त्रणको कानुनी उपचार प्रणालीलाई पहुँच योग्य बनाइनेछ ।

	२. स्थानीय तहमा हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना तथा सुरक्षा गृह स्थापना तथा सञ्चालन का साथै पालिकामा राहतकोषको सञ्चालन गरिने छ ।
उद्देश्य २: बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सृजना गर्नु ।	
२.१: विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट बालबालिकालाई उचित संरक्षण गर्ने ।	<p>१. बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, यौनदुर्व्यवहार, बालश्रम, बलात्कार, बेचबिखनजस्ता अपराध विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>२. हिंसा प्रभावित बालबालिकाको उचित संरक्षण तथा पुनर्स्थापनाका लागि बाल हेल्पलाइन सेवाको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. अनाथ, असहाय, पूर्ण अपाङ्गता भएका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र तथा बालकोषको स्थापना गरिनेछ ।</p>
२.२: बालबालिकाको सहभागिता वृद्धि गर्ने ।	<p>१. बाल क्लब तथा बाल सञ्चालको गठन, विस्तार तथा परिचालन गरी बालबालिकाको सहभागिता बढाइनेछ ।</p> <p>२. स्थानीय नीति निर्माण तहमा बालबालिकाको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।</p> <p>३. बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक र शैक्षिक विकासमा अवरोध तथा बाधा नपर्ने गरी बाल सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।</p>
२.३: बालमैत्री वातावरणको विकास गर्ने ।	<p>१. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि प्रत्येक वडामा बाल उद्यान निर्माण गरिनेछ ।</p> <p>२. बालमैत्री स्थानीय शासनका माध्यमबाट बाल अधिकार सूचकहरू पूरा गर्न बालमैत्री पालिका घोषणा गरिनेछ ।</p>
उद्देश्य ३: ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।	
३.१: ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्याहारसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्ने ।	१. आफ्ना आमाबाबुलाई सन्तानले हेरचाह तथा उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने पद्धतिको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

	२. आवश्यकता अनुसार ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तथा आश्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
३.२: ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गरी सहभागितामा वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्न अवसर प्रदान गर्नुका साथै अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गरिनेछ ।
३.३: ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा सेवालाई वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान स्वरूप सेवा र सुविधामा विशेष सहूलियतको व्यवस्था गरिनेछ । २. ज्येष्ठ नागरिकले समाज र राष्ट्रको लागि पुर्याएको योगदानको आधारमा सम्मान गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवन यापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।	
४.१: अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा पहुँच बढाउने ।	१. भौतिक संरचना, पूर्वाधार तथा यातायातका साधनहरू अपाङ्गमैत्री बनाई सहज हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ । २. शिक्षण सिकाइ पद्धति अपाङ्गमैत्री बनाई गुणस्तरीय शिक्षामा सबै अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर वृद्धि गरिनेछ ।
४.२: अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने हिंसाको न्यूनीकरण गर्ने ।	१. अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभेद र हिंसा निराकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहभागितामा वृद्धिका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम भएको हुनेछ। साथै बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ। त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग भएको हुनेछ। अपाङ्गता भएका

व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्राप्त भएको हुनेछ ।

६.५ युवा तथा खेलकुद

पृष्ठभूमि

विकासमा युवा सहभागिताको अभिवृद्धि गर्दै राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उपयोगको वातावरण तयार गरी युवाहरूको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गरिनु पर्दछ । जनसाङ्ख्यिक पूँजीको रूपमा रहेका युवाहरूको विदेश पलायन रोक्दै विकासको हरेक क्षेत्रमा युवाहरूको पहुँच बढाउने र सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणमा युवाहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्दै शिक्षित, दक्ष, लगनशील, अनुशासित युवाहरूबाट पालिकाको विकासमा योगदानको वातावरण सिर्जना गर्नु पर्ने भएको छ ।

व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकासका लागि खेलकुद अपरिहार्य छ । त्यसैले “सबैका लागि खेलकुद” भन्ने अभियान सञ्चालन गरी समाजमा रहेका खेलाडी, खेल प्रशिक्षक, बालबालिका, युवा, ज्येष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरू सबैलाई खेलकुदको माध्यमबाट निरोगी एवम् अनुशासित तुल्याई देश विकासको पथमा संलग्न गराउनु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता हो । खेलाडीलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा प्रतिस्पर्धी बनाई पालिका, प्रदेश र राष्ट्रको गौरव बढाउने अवसर सिर्जना गर्नुपर्ने भएको छ ।

प्रमुख समस्या

युवा लक्षित विकासका लागि कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुनु, बजारको माग र आपूर्तिका आधारमा रोजगार सिर्जनाका लागि उचित योजना अनुसार जनशक्ति उत्पादन हुन नसक्नु, युवाहरूका लागि उद्यमशीलता र रोजगारीका अवसरहरू पर्याप्त नहुँदा विदेश पलायन हुन बाध्य हुनु, सीप र तालिम विनाका अदक्ष कामदारहरू वैदेशिक रोजगारीमा जानुपर्दा पर्याप्त रिमिटेन्स भित्रिन नसक्नु, “विकास-अनुशासन-गतिशीलता” सँग युवाहरूलाई जोड्न नसक्नु, सामाजिक र सांस्कृतिक विकृति विसंगतिहरूबाट जोगाउन गरिएका प्रयासहरू पर्याप्त नहुनु आदि प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार र खेल सामग्रीको कमी हुनु, पालिकामा भएका खेलकुद पूर्वाधारहरू गुणस्तरीय, आधुनिक र सुविधायुक्त नहुनु, युवा तथा खेलकुद क्लबहरू वैधानिक रूपमै सञ्चालन गर्न नसक्नु, क्लबहरूको आफ्नै भवन र पूर्वाधार नहुनु, खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूलाई नियमित रूपमा प्रशिक्षण दिई उनीहरूको मनोबल उच्च बनाई जीविकोपार्जनको आधारको रूपमा स्थापित गर्न नसकिनु, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताहरूमा नियमित रूपमा प्रतिस्पर्धी हुन नसक्नु, खेलकुदको विकास र लगानीमा

नीजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरी लगानी आकर्षण गर्न नसक्नु, खेल सम्बद्ध संस्थाहरूको क्षमता विकास गरी संस्थागत सुशासन कायम गर्न नसक्नु, साहसिक खेलकुदमा पर्याप्त ध्यान दिन नसकिनु जस्ता विषय प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

“युवा जनशक्ति र खेलकुदको विकास पालिकाको समृद्धिको आधार”

लक्ष्य

युवा जनशक्तिलाई पालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकास तथा खेलकुदमा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।

उद्देश्य

१. युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।
२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २३: युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।	
१.१: विकासमा युवा सहभागिता बढाउने ।	१. विकास निर्माणमा युवाहरूलाई परिचालन गर्न युवा स्वयंसेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. गाउँपालिकाका नीति-कार्यक्रम निर्माण तथा अनुगमन-मूल्याङ्कनमा युवा सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: युवालाई उद्यमशील, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. रोजगार तथा स्वरोजगार सिर्जनाका लागि सार्वजनिक, नीजि, साझेदारीका वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् सहूलियत व्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराइनेछ ।
१.३: युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप	१. युवामा उद्यमशीलता विकासका लागि स्वदेश तथा विदेशको बजारको माग अनुरूप व्यवसायिक तथा प्राविधिक तालिम उपलब्ध गराइनेछ ।

<p>विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने ।</p>	<p>२. वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका पूँजी, ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा नै उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।</p> <p>३. परम्परागत पेशा र व्यवसायको जगेर्ना, आधुनिकीकरण, र व्यवसायीकरण गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।</p>
<p>१.४: युवामा सकारात्मक सोच, सिर्जनशीलता र नेतृत्व क्षमताको विकास गर्ने ।</p>	<p>१. सिर्जनात्मक अन्वेषण र नवप्रवर्तन कार्य गरी राष्ट्रको गौरव वढाउन योगदान दिन युवाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।</p> <p>२. विकास वा खेलकुद सम्बन्धी विभिन्न क्लवहरूको स्थापना तथा प्रभावकारी सञ्चालन मार्फत युवाहरूको नेतृत्व र व्यक्तित्वको विकास गरिनेछ ।</p> <p>३. युवाहरूलाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवारी गराइनेछ ।</p> <p>४. युवाहरूलाई लागु पदार्थ दुर्व्यसन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी चेतना मुलक कार्यक्रम तयारी तथा सञ्चालनमा सहभागी गराइनेछ ।</p> <p>५. वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।</p> <p>६. विज्ञान तथा सूचना प्रविधिमा युवाको पहुँचका लागि प्रत्येक वडामा सूचना प्रविधि सम्पन्न युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य २: खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।</p>	
<p>२.१: खेलकुदको समुचित विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।</p>	<p>१. गाउँपालिकामा कम्तिमा एउटा न्युनतम सुविधा सम्पन्न बहुउद्देश्यीय खेलकुद रङ्गशाला निर्माण गरिनेछ ।</p> <p>२. सार्वजनिक नीजि साझेदारीमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र सुदृढ गरिनेछ ।</p> <p>३. प्रत्येक वडामा कभर्डहल तथा आवश्यक खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ ।</p>
<p>२.२: खेल सम्बद्ध राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी खेलकुद विकास गर्ने ।</p>	<p>१. खेलकुद विकासका लागि सरोकारवाला राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सहयोग र सहकार्य गरिनेछ ।</p> <p>२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास र खेल क्षेत्रको उत्थानका लागि विज्ञता हाँसिल गरेका विदेशी खेलाडीसँग ज्ञान र सीपको</p>

	आदानप्रदान गर्न आवश्यक समझदारीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२.३: योग तथा ध्यानका साथै मनोरञ्जनात्मक, परम्परागत तथा संस्कृतिजन्य खेलकुद विकास गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. योग तथा ध्यान मार्फत युवाहरूमा सकारात्मक विकासका लागि योग तथा ध्यानका प्रशिक्षक तयार गरिने छ । २. प्रत्येक वडामा योग तथा ध्यान प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना तथा सुसञ्चालन गरिनेछ । ३. मनोरञ्जनात्मक तथा संस्कृतिजन्य खेललाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. लोपोन्मुख रैथाने (Indigenous) खेल उत्थान तथा विकासका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
२.४: प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास र प्रोत्साहन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. राष्ट्र र प्रदेशको गौरव राख्न सफल खेलाडीहरूलाई सम्मान एवम् पुरस्कार दिइनेछ । २. स्थानीय स्तरदेखि प्रतियोगिता सञ्चालन गर्दै प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, विकास, सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. विद्यालय तथा पालिका तहमा खेलकुद पूर्वाधारको विकास गरी खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ । ४. खेलकुदमा युवाहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि भएको हुनेछ । साथै खेलकुद पूर्वाधारको विकासबाट युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाइएको हुनेछ । प्रत्येक वडामा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिने छ । पालिका स्तरीय खेलकुद मैदान तयार गरिने छ । खेलकुदमा महिलाहरूको उल्लेखनीय सहभागितामा वृद्धि भएको हुनेछ ।

६.६ समाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण

पृष्ठभूमि

गरिवी न्यूनीकरण र मानव सुरक्षाको महत्वपूर्ण साधनको रूपमा रहेको नागरिकको सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको हकलाई संविधानले नै सुनिश्चित गरेको छ। समावेशी तथा दिगो विकासका लागि यसको निकै महत्त्व छ । राज्यले आर्थिक तथा सामाजिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका विपन्न एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातीका नागरिक, दलित आदिलाई लक्षित गरी स्वास्थ्य उपचार सेवा, स्वास्थ्य विमा, दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, निर्वाहमुखी भत्ता लगायत विशेष व्यवस्थासहित संरक्षणको व्यवस्था गर्दै आएको अवस्था छ । पालिकामा पनि विद्यमान सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण प्रणालीलाई अझ सुदृढ, वित्तीय रूपले दिगो तथा प्रभावकारी बनाउन निकै आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा जटिलताले कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन हुन नसक्नु, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्याङ्क नहुनु यस क्षेत्रका केही समस्याहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

“दिगो तथा व्यवस्थित समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली”

लक्ष्य

समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित गर्ने ।

उद्देश्य

१. सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २४: सामाजिक सुरक्षा र संरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार गर्नु ।	
१.१: लक्षित वर्गको पहिचान गरी सुदृढ	१. सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक कानुनी दस्तावेज तयार गरिनेछ ।

<p>सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको विकास गर्ने ।</p>	<p>२. लक्षित वर्गका व्यक्तिहरूलाई उपलब्ध गराइने सामाजिक सुरक्षा भत्ताका कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. व्यवस्थित सामाजिक सुरक्षा सूचना प्रणाली मार्फत लक्षित वर्गको पहिचान गरी आवश्यक भएमा थप एकीकृत योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।</p> <p>४. परित्यक्त, हिंसा पीडित, शारीरिक रूपले अशक्त, अपाङ्गता भएका तथा विशेष जोखिममा रहेका विपन्न वर्गका नागरिकहरूका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र आफू एकलो नभएको पालिका साथमा रहेको अनुभूति प्रदान गरिनेछ ।</p> <p>५. लक्षित वर्ग प्रति संवेदनशील बनाई जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>
<p>१.२: सुरक्षित, मर्यादित र सभ्य समाज निर्माण गर्ने ।</p>	<p>१. सामाजिक कुरीति, जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव नियन्त्रण लगायतका विभिन्न नकारात्मक गतिविधिहरू न्यूनीकरणकालागि आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>२. सबै खाले सामाजिक विकृतिहरूको कडाइका साथ नियन्त्रण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।</p> <p>३. अपाङ्ग र लैङ्गिक मैत्री संरचना निर्माण गरिनेछ ।</p> <p>४. मर्यादित जीवनबारे सचेतनात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

अपेक्षित उपलब्धि

सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँचमा वृद्धि भई सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार भएको हुनेछ । जेष्ठ नागरिकको ज्ञान, सिप र अनुभवको सामाजिक विकास भएको हुने छ । असहाय, असक्त, परित्याक्त जेष्ठनागरिक संरक्षित भएको हुने, जेष्ठ नागरिक माथि हुने हिंसा तथा भेदभावमा कमि आउने छ ।

परिच्छेद ७ पूर्वाधार विकास क्षेत्र

७.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

पृष्ठभूमि

प्रशासनिक हिसाबले बागमती प्रदेशलाई ११९ स्थानीय तह र ११२१ वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ । त्यसमध्ये नुवाकोट जिल्लामा अवस्थित दुप्चेधर गाउँपालिका एक हो । श्रोत र साधनको हिसाबले प्राय सबै क्षेत्र ग्रामिण परिवेशको भए पनि केही भूभागहरू भने शहर उन्मुख हुन थालेका छन् । खास गरेर राजमार्गको वरिपरि रहेका क्षेत्रहरू त्यसमा पर्छन् । तसर्थ, अपेक्षाकृत उच्च जनघनत्व र जनसंख्यामा विविधता, श्रमको विशिष्ट विभाजन, सडक तथा चुस्त यातायात सुविधा उपलब्ध, पर्याप्त खानेपानी, बिजुली तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्था, सबै नागरिकको शिक्षा स्वास्थ्य तथा रोजगारमा पहुँच, पर्याप्त सुविधा सहितको आवासको व्यवस्था, प्रविधिमा आधारित उत्पादन प्रणाली र गतिशील आर्थिक गतिविधि, सुरक्षा, प्रदूषणमुक्त र उपलब्ध साधन स्रोतहरूको उचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापन, आदि शहरी व्यवस्थापनका आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई ख्याल गर्दै दिगो विकास लक्ष्य ११ हाँसिल गर्न तथा गरिबी कम गर्दै गाउँपालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउन शहरी विकास क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

प्रमुख समस्या

भवन निर्माण मापदण्ड तयार नहुनु, भूउपयोग नीति अनुसार बस्ती विकास नहुनु, विभिन्न ठाउँहरूमा मापदण्ड विपरित आवास निर्माण हुनु तथा मापदण्ड अनुसार भएको वा नभएको अनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी नहुनु, गाउँपालिकामा विद्यमान अवस्थामा शहरी विकासको पूर्वाधार विकास गर्न आवश्यक आर्थिक समस्या रहेको, एकै पटकमा सेवा प्रदान गर्न बनाउन पर्ने भवनहरू र तिनीहरूकोलागि आवश्यक मानव स्रोत एवम् साधनहरूकोलागि गर्नु पर्ने लगानी पुऱ्याउन सक्षम हुन नसक्नु, ग्रामीण क्षेत्रमा आवासको निर्माण गर्दा प्राविधिकको परामर्श नलिनु, निर्माण सामग्री कम गुणस्तर र खर्चिलो हुनु, सुरक्षित स्वास्थ्य र सुविधायुक्त आवास नहुनु सामुहिक आवास निर्माणमा जनचासो नहुनु आदि यहाँका समस्याहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

“दिगो विकासकालागि सुरक्षित आवास तथा पहिचानयुक्त बस्ती विकास”

लक्ष्य

सुरक्षित, सुलभ र वातावरणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।

२. स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २५: आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<p>उद्देश्य १: एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।</p> <p>१.१: ग्रामीण क्षेत्रमा भौगोलिक हिसाबले विकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत घर परिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने ।</p>	<p>१. भू-उपयोग नीति तथा बस्ती विकास योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।</p> <p>२. भौगोलिक हिसाबले विकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारकालागि सुरक्षित, वातावरणमैत्री, सुलभ, आधारभूत सुविधायुक्त र मौलिक पहिचान बोकेको एकीकृत बस्ती निर्माण गरिनेछ ।</p> <p>३. भौगोलिक रूपले विकट र विपद्को उच्च जोखिममा रहेका स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ ।</p> <p>४. ग्रामीण क्षेत्र र छरिएर रहेका घरपरिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको बस्ती निर्माण गरिनेछ ।</p>
<p>१.२: घना बस्ती रहेका ग्रामीण क्षेत्र तथा सडक क्षेत्रको बस्ती व्यवस्थित गर्ने ।</p>	<p>१. बजारी क्षेत्र तथा घना बस्ती रहेका र राजमार्ग क्षेत्रको बस्तीलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।</p> <p>२. सडक क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ र मापदण्डहरूलाई पूर्णरूपले कायन्वयन गरिनेछ ।</p> <p>३. कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लटिङलाई नियन्त्रण गरी व्यवस्थित गरिनेछ ।</p> <p>४. शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायत विपद्को उच्च जोखिममा रहेका व्यक्तिकालागि विशेष सामाजिक आवासको विकास गरिनेछ ।</p> <p>५. राजमार्गसँग जोडिएका मुख्य बजारी क्षेत्रहरूलाई स्मार्ट सिटीका रूपमा विकास गरिनेछ ।</p>

<p>१.३: भूउपयोग नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र योजनाबद्ध रूपमा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई अभियानको रूपमा अगाडि बढाउने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. एकीकृत बस्ती विकास गर्न जग्गा प्राप्ति व्यवस्थालाई सरल बनाइनेछ । २. अनधिकृत रूपले बजारी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने घरपरिवार पहिचान गरी त्यस्ता स्थानबाट हटाउने कार्यलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य: २ स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।</p>	
<p>२.१: स्थानीय पहिचान भएको र सबै वर्ग तथा समुदायले किन्न सक्ने भवनहरूको निर्माण गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. सरकारी तथा नीजि क्षेत्रसँग समन्वय गरी उपयुक्त भवन डिजाइन तथा निर्माण गरिनेछ । २. पालिकामा निर्माण हुने भवनहरूको डिजाइनमा एकरूपता ल्याउन भवन निर्माण मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ । ३. स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती नीजि भवन निर्माण गर्न नीजि क्षेत्र तथा समुदायलाई प्राविधिक सहयोग गरिनेछ ।
<p>२.२: भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माण बारे जनचेतना वृद्धि गर्न समुदाय लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीहरूको प्रयोगलाई अधिकतम प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ । स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण भएको हुनेछ । सुरक्षित आवासमा बस्नेको संख्या बढ्नेछ । कम्तिमा एउटा एकीकृत बस्तीको विकास हुनेछ । निर्माण हुने नीजि भवन, विद्यालय भवन, स्वास्थ्य केन्द्र, गुम्बा, मन्दिर आदि सबै मापदण्ड अनुसारका हुनेछन् ।

७.२ सडक, पुल तथा यातायात पूर्वाधार

पृष्ठभूमि

आर्थिक विकास एवम् सामाजिक समृद्धिका आधारहरू हुन् जसमा सडक यतायात तथा पुलको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण योगदान रहन्छ । पूर्वाधारको विकासमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय

निकायलाई जिम्मेवार बनाएको छ । पूर्वाधार निर्माणकालागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एवम् संघीय सरकारकारबाट समेत अर्थिक एवम् प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने व्यवस्था गरिएको छ । दुप्वेश्वर गाउँपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएको छ । गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिको प्रमुख आधारका रूपमा रहेको एक क्षेत्र यातायात पनि हो । दुप्वेश्वर गाउँपालिका अन्तरगतका सबै वडाहरूमा विगत देखि नै मोटरबाटो खन्न सुरु गरिएको र हाल सबै वडाहरूमा ग्रामीण सडक खनिएका छन् । गाउँपालिकाभित्र सबै वडाहरूमा सडकको पहुँच भित्र भए पनि सर्वयाम चलन सक्ने सडकहरूको उल्लेखनीय विकास हुन सकेको छैन ।

प्रमुख समस्या

पर्याप्त मात्रामा आर्थिक, प्राविधिक एवम् भौतिक स्रोतको अभाव हुनु, यातायात पूर्वाधारमा अपेक्षित एकीकृत विकास नहुनु, मापदण्ड बिना योजना पहिचान तथा छनोट हुनु, वर्तमान अवस्थामा अति सिमित मात्रामा यातायात सञ्जाल विकास हुनु, भौगोलिक विकटता हुनु, कच्ची सडकमात्र भएकोले यहाँको सडकको भाडादर महङ्गो हुनु, क्षमता भन्दा बढी यात्रुहरू बोकी जोखिमयुक्त यात्रा गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो हुनु, सवारी सुरक्षा तथा नियमको बेवास्ता गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो हुनु, निर्माण भइसकेका सडकहरू मर्मत तथा संरक्षणको अभावमा हुनु, अधिकांश निर्माणाधीन सडकहरू बजेट नपुगका कारण सुस्त गतिमा निर्माण हुनु, सडकको लम्बाइ वृद्धि साथै मर्मत सम्भारको दायित्व वृद्धि भए अनुरूप स्रोत व्यवस्थापन नहुनु जस्ता समस्याहरू यस पालिकामा रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"सडक सञ्जाल तथा यातायात पूर्वाधार, दुप्वेश्वरको आर्थिक समृद्धिको आधार"

लक्ष्य

दिगो पूर्वाधार विकास मार्फत नागरिकको सहज पहुँच हुने ।

उद्देश्य

१. गुणस्तरीय यातायात पूर्वाधारको विकास, बिस्तार र व्यवस्थापन गरि सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा गाउँपालिकाका नागरिकहरूको पहुँच वृद्धि गर्नु ।
२. यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २६: यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<p>उद्देश्य १: गुणस्तरिय यातायात पूर्वाधारको विकास, बिस्तार र व्यवस्थापन गरि सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच वृद्धि गर्नु ।</p>	
<p>१.१: योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी सोको पालना गरी सडकको गुणस्तर कायम गरिनेछ । २. पुल निर्माण कार्यहरूको गुणस्तर कायम गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । ३. योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।
<p>१.२: गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढ गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. व्यवसायिक गतिविधिलाई गतिशील बनाउन सडकको निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिनेछ । २. प्राथमिकता प्राप्त लोकमार्ग तथा गाउँपालिकाको रणनीतिक सडक सञ्जालको निर्माणमा तीव्रता दिइनेछ । ३. सडकमा वर्षेभरि निर्वाध यातायात सञ्चालनको लागि सडक पुलको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ तीव्रता दिइनेछ ।
<p>१.३: छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> ४. बजार क्षेत्रमा सडक, पानी निकास र ढल, खानेपानी पाइप, बिजुली तथा इन्टरनेट वितरण लाइन, फूटपाथ आदिको एकीकृत रुपमा निर्माण गरिनेछ । ५. बजार क्षेत्र तथा जोखिमयुक्त सडक खण्डहरूमा आवश्यकताका आधारमा आकाशे पुल तथा भूमिगत बाटो निर्माण कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइनेछ । ६. सडक छेउछाउका पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण गर्न भौतिक संरचनाका साथसाथै बायोइन्जिनियरिङ् लगायतका गैरसंरचनात्मक वातावरण मैत्री प्रविधिहरूको प्रयोग गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य २: यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।</p>	

<p>२.१: प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. योजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत डिजाइन र लागत अनुमान गरेर मात्र वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ । स्थानीय तहको श्रम एवम् सीपलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनेछ । २. सम्पूर्ण पूर्वाधार योजनाहरूलाई आधुनिक सूचना प्रणाली अनुसार अद्यावधिक गर्दै नियमितरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । ३. प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने पूर्वाधार विकासका निर्माणमा व्यापक जनसहभागिता बढाइनेछ । ४. योजनाहरूलाई निर्धारित समयमा नै सम्पन्न गर्न योजनाको प्रकृति अनुरूप आवश्यक स्रोत तथा वस्तु र गुणस्तरको आधारमा वर्गीकरण गरी सोही अनुरूप व्यवस्था मिलाइनेछ ।
<p>२.२: पर्यटकीय पदमार्गहरूको पहिचान तथा निर्माण कार्यलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. पदमार्ग निर्माण तथा व्यवस्थापनको लागि समुदाय तथा स्थानीय तहलाई व्यापक रूपमा परिचालन गरिनेछ । २. पर्यटकीय पदमार्ग विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरी स्तरोन्नति, निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई क्रमागत रूपमा अगाडि बढाइनेछ । ३. ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय ठाउँहरूको प्रवर्द्धन गर्न पदमार्गहरूको निर्माण गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिका यातायात गुरुयोजना निर्माण भई कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको हुने, सडक मापदण्ड र सडक क्षेत्र (Right of way) निर्धारण भएको हुने, सबैवडा केन्द्र सर्वयाम सडकले जोडिएको हुने, गाउँपालिकाबाट निर्मित सडकको इन्जिनियरिङ सुपरिवेक्षण पश्चात यातायात सञ्चालनको अनुमति प्रदान भएको हुने, निर्मित सडक सुरक्षित भएको हुने, सडक मर्मत सम्भार कोष स्थापना भएको हुनेछ । बसस्टप र प्रतिकालय निर्माण भएको हुनेछ ।

७.३ जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

पृष्ठभूमि

नेपाल जलश्रोतको धनी देश हो । लगभग ८३ हजार मेगावट क्षमता भएको मुलुक भएकोले यसको अपार क्षमताको प्रयोग र उपयोग ठूलो भूमिका रहेको छ । उच्च प्राथमिकतामा परेको जलविद्युत आर्थिक वृद्धि र आर्थिक रूपान्तरणको एक महत्त्वपूर्ण साधन हो । नेपालको विद्युत विकासको यात्रा वि.स. १९६८ देखि सुरु भए तापनि वित्तीय उत्प्रेरणा सहितको लगानी नीतिको प्रभावकारी, समन्वय र निर्माण क्षमताको अभावले सम्भावित क्षमताको न्यून मात्रामा उत्पादन सम्भव हुन सकेको छ । जलविद्युत विकासकालागि स्वदेशी तथा वैदेशिक लगानीहरू आकर्षण भइरहेका छन् नेपालकोलागि जलविद्युत नै ऊर्जाको महत्त्वपूर्ण एवम् भरपर्दो सम्भाव्य स्रोत भएको छ । यस पालिका भएर सदाबहार रूपमा बग्ने दुप्चेधर नदीमा जल विद्युत उर्जाको सम्भावना भए पनि भौगोलिक तथा प्रविधिक हिसाबले यसको सदुपयोग गर्न नसकेको अवस्था छ । यस पालिकाको सातै वडाहरूमा राष्ट्रिय प्रसारणको बिद्युत सेवा पुगे पनि प्रत्येक घरमा यो सेवा पुगेको छैन । तसर्थ प्रत्येक वर्ष ग्रामिण बिद्युतीकरणको कार्यक्रमलाई प्राथमिकिकरणको रूपमा सञ्चालन गरिदै आइरहेको छ ।

विश्वभर नवीकरणीय ऊर्जा, परम्परागत उर्जा अर्थात् खनिज उर्जामा आधारित उर्जाको प्रतिस्पर्धी बनेर उदाउँदो छ । क्रमशः पृथ्वीको गर्भमा रहेको खनिज उर्जाको भण्डारण सकिदै जाँदा विश्वभर प्रयोग हुने दुई तिहाई बढीको व्यापारिक उर्जाको स्रोतको विकल्प बारे संसारभर अध्ययन, अनुसन्धान र उत्पादन भैरहेका छन् । त्यो सँगै नवीकरणीय उर्जालाई थप प्रतिस्पर्धी र ग्रीड इन्टर्याक्टिभ बनाउन व्यापारी स्टोरेज प्रविधिको घट्दो मूल्यले पनि सहयोग गरिरहेको छ । यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका राष्ट्रिय प्रसारण भन्दा बाहिरका गाउँहरूमा विद्युतीकरणको दीर्घकालीन समाधान भएका छन् । विद्युत् उत्पादन बाहेक वायोग्याँस, वायोमास, वायोइन्धन जस्ता क्षेत्रमा पछिल्ला वर्षहरूमा भएका अध्ययनले निकै उर्जादक्ष र प्रयोगकर्ता मैत्री प्रविधिहरू विकास भैरहेका छन् । दिगो विकास लक्ष्यले पनि नवीकरणीय उर्जाको विकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि सुपथ र सुलभ रूपमा भरपर्दो उर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ । राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुऱ्याउन सम्भाव्यता नभएका तथा छरिएर रहेका बस्तिहरूमा आधुनिक उर्जाको पहुँच पुऱ्याउन, शहरी क्षेत्रमा बढ्दो उर्जा मागको व्यवस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित उर्जा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन, विकास तथा दिगो व्यवस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मूल प्रवाहमा ल्याउन जरुरी छ । नवीकरणीय उर्जा क्षेत्रमा नेपालमा भईरहेका कार्यहरूमा लघु जलविद्युत्, सुधारिएको पानी घट्ट, सौर्य उर्जा, वायु उर्जा, सुधारिएको चुलो, सौर्य कुकर, विद्युतीय चुलो र वायोग्याँस आदि रहेका छन् । यस पालिकामा दुप्चेधर जलविद्युत आयोजना लगायत अन्य आयोजना हरुको समेत सम्भावना रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

पर्याप्त मानव, आर्थिक र भौतिक स्रोत नभएको, बाढी तथा पहिरो प्रकोप जोखिम युक्त भूबनोट भएको समग्र जलस्रोत तथा नदी व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण गरी योजनाबद्ध विकास हुन नसकेको, वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवर्द्धन र विस्तारकोलागि सहूलियत ऋण, जोखिम व्यवस्थापनको व्यवस्था नहुनु, वैकल्पिक ऊर्जा विकासमा नीजि क्षेत्र अपेक्षाकृत रूपमा आकर्षित हुन नसक्नु, वैकल्पिक ऊर्जा प्रविधि प्रवर्द्धन तथा प्रयोग सम्बन्धमा क्षमताको कमी हुनु, जोखिम व्यवस्थापन र विमा सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था नहुनु वैकल्पिक ऊर्जा व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण गरी योजनाबद्ध विकास हुन नसक्नु आदि समस्या रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"नविकरण ऊर्जा दुप्चेध्वरको दिगो आर्थिक र सामाजिक विकासको आधार"

लक्ष्य

नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
२. परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २७: ऊर्जाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
१.१: ऊर्जा क्षेत्रको संस्थागत संरचना तयार गरी दिगो र अधिकतम उपयोगको आधार तयार गर्ने ।	१. संघीय स्वरूप अनुसार ऊर्जा क्षेत्रको स्थानीय स्तरमा संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ । २. संगठनात्मक संरचना अनुसार विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

<p>१.२: उपलब्ध सम्पूर्ण ऊर्जा स्रोतको पहिचान, उत्पादन, वर्तमान तथा भविष्यमा ऊर्जाको माग र आपूर्ति सम्बन्धी डाटाबेस तयार गरी संस्थागत विकासमा जोड दिने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> ३. विद्युत वितरण लाइनमा उच्च क्षमता तथा गुणस्तरीय ट्रान्स्फर्मरहरू प्रतिस्थापन गरिनेछ । ४. घरायसी प्रयोजनकालागि अधिकतम ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवारलाई सम्मान/प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ । १. दुष्चेखर गाउँपालिकामा ऊर्जाको स्रोत पहिचान, कुल सम्भाव्य जलविद्युत क्षमता, माग र आपूर्तिको अध्ययन गरिनेछ । २. दुष्चेखरमा उत्पादित ऊर्जा, वर्तमान तथा भविष्यको माग र आपूर्तिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी डाटाबेस तयार गरिनेछ । ३. निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा रहेका लघु तथा साना जलविद्युत आयोजनाको मर्मत, सम्भार र संस्थागत विकास गरिनेछ । ४. यस क्षेत्रमा रहेका मुख्य ऊर्जा उत्पादन केन्द्र सम्मको सडक र प्रशारण लाइनको सञ्चालन निर्माण गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य २: परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।</p> <p>२.१: ऊर्जाको प्रयोगलाई दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगी बनाउने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. ऊर्जाको खपत प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्नकालागि विशेष सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सार्वजनिक संस्था वा स्थानहरू जस्तै, अस्पताल, विद्यालय, धार्मिकस्थल, सडक, पर्यटक्य स्थल, आदिमा आधारभूत ऊर्जाको नियमित आपूर्ति गर्न सौर्य ऊर्जा जडान गरिनेछ । ३. विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्न सहूलियत ऋण/अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । ४. कृषि तथा शहरी क्षेत्रबाट निस्कने फोहरजन्य वस्तुबाट वायोग्यास तथा प्राङ्गारिक मल उत्पादन तथा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ५. सिंचाइ तथा खानेपानीको पहुँच पुऱ्याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन गरिनेछ । ६. जलविद्युत, वैकल्पिक ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग गरी दैनिक जीवनयापनमा सहजता ल्याउदै परम्परागत ईन्धनको प्रयोग घटाइनेछ ।

७. वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट सहुलेत दरमा ऋणको व्यवस्था गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

आवश्यकता अनुरूप सबैले विद्युतीय ऊर्जा खपत गर्न सक्ने अवस्था सिर्जना भएको हुनेछ । घरायसी प्रयोजनकालागी ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग भएको हुनेछ । खाना पकाउन जलविद्युत उर्जा तथा नवकरणीय उर्जाको प्रयोगमा वृद्धि भई दाउराको प्रयोगमा हास आएको हुनेछ । ग्राभिटी सिस्टमबाट सिंचाइ तथा खानेपानी पहुँच पुऱ्याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य उर्जाको प्रयोगबाट लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन हुनेछ । सौर्य तथा वायु उर्जा उत्पादन गर्न सकिने ठाउँहरूको पहिचान तथा सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको हुने छ ।

७.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

पृष्ठभूमि

नागरिकको संविधान प्रदत्त मौलिक हकको रूपमा रहेको सूचनाको हकको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्दै आमसञ्चारलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, जिम्मेवार र व्यवसायिक बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने राज्यको नीति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । विगत केही वर्षदिखि नेपालमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा विभिन्न नीतिगत प्रयासहरू भएका छन् । बदलिंदो परिवेश तथा त्यसबाट सिर्जित चुनौती सामना गर्न तथा सिर्जित अवसरहरू प्रभावकारी रूपले उपयोग गर्न तदनुरूपको नीतिगत, कानुनी, संस्थागत व्यवस्था तथा रणनीतिक उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरी एकिकृत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२ तर्जुमा गरिएको छ । प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानुनको शासन, भ्रष्टाचारमूक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्न सकिन्छ । गा.पा.ले अनलाइन तथा अन्य प्रविधिमा आधारित सूचनाहरू गाउँपालिकाबासीहरूलाई उपलब्ध गराउदै आइरहेको छ । वेवसाइटमार्फत सूचना तथा जानकारीहरू दिँदै आइरहेको छ ।

प्रमुख समस्या

सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी पर्याप्त नीतिगत र कानुनी व्यवस्था नहुनु, आमसञ्चार माध्यम पूर्णरूपमा मर्यादित, जिम्मेवार, जवाफदेही हुन नसक्नु, भौगोलिक विकटताको कारण सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तारलाई द्रुतता दिन समस्या रहेको, साइबर सुरक्षाका लागि संस्थागत र प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु, केही वडाका विकट स्थानहरूमा अप्टिकल फाइबर पुग्न नसकेको आदि यस क्षेत्रका समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"सूचना तथा सञ्चारको गुणस्तरीय सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच"

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्दै सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउने ।

उद्देश्य

१. आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २८: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।	
१.१: सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नयाँ खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सञ्चार माध्यमसँग साझेदारीको नीतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । २. सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकासकालागि नीजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्न सहजिकरण गरिनेछ । ३. विद्यमान हुलाक सेवालाई आधुनिकिकरण गर्दै हुलाक सेवा प्रभावकारी बनाइनेछ ।
१.२: बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रूपमा विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. यस क्षेत्रलाई परिचित गराउने खालका भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि झल्कने प्रवर्धनात्मक सूचनाका सामग्रीहरूको निर्माण र निर्माण भएका सामग्रीहरूको डिजिटलाइजेशन गरी यस क्षेत्रको विकासलाई टेवा पुऱ्याउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधि युक्त पर्यटकीय योजना बनाइनेछ । २. यस क्षेत्रको कला संस्कृतिको पहिचानमा जोड दिई मौलिक, सामाजिक तथा गुणस्तरीय लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माणलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

<p>१.३: समग्र प्रविधिका विकासकालागि डिजिटाइजेसन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> ३. टेलीमेडिसिन केन्द्रको स्थापना गरी सबै नागरिकलाई घरमै बसी स्वास्थ्य उपचार सम्बन्धी परामर्श सेवा लिने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ । ४. विज्ञापन बजारको व्यवस्थापन एवम् नियमन गर्न नियामक निकायको स्थापना तथा सञ्चालन गरिनेछ । ५. सार्वजनिक क्षेत्रबाट प्रचार प्रसार हुने विज्ञापनमा समानुपातिक वितरण प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ । १. सार्वजनिक तथा नीजि सेवाहरू क्रमश सफ्टवेयर अनलाइन मार्फत सूचना तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । २. सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासकालागि स्थानीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनको आधार तयार गरिनेछ । ३. डिजिटल डिभाइड कम गर्नकोलागि डिजिटल साक्षरता र सचेतना अभिवृद्धिलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । ४. सूचना प्रविधिलाई शिक्षा र आधुनिक प्रविधिमा उपयोग गरिनेछ । ५. सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत स्थानीय भाषा, संस्कृति तथा मौलिकताको संरक्षण गरिनेछ । ६. आधारभूत तह देखि नै हरेक विद्यार्थीले कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन गर्न पाउने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य २: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालार्ई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।</p> <p>२.१: सूचना तथा सञ्चार सेवालार्ई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा अप्टिकल फाइबरको विस्तार गरी इन्टरनेटको पहुँच सर्वसुलभ बनाइनेछ । २. सबै कार्यालयका वेबसाइट, ईमेल, ट्वीटर, भाइबरजस्ता माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्ति तथा सुनुवाइ हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटीको व्यवस्था गरी सम्पूर्ण सूचना, क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूका बारेमा सुसूचित हुने अधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

<p>२.२: सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none">४. सार्वजनिक आमसञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, उत्तरदायी र व्यवसायिक बनाइनेछ ।५. गाउँपालिकाका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाई सबैकालागि सहज एवम् सर्वसुलभ सेवाको सुनिश्चितता गरिनेछ ।१. सञ्चार क्षेत्रकालागि विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गरिनेछ ।२. गाउँपालिकाका सबै ठाँउमा टेलिफोन सेवाको नेटवर्क उपलब्ध हुन सक्ने गरी आवश्यकता अनुरूप मोबाइल टावरको विस्तार गरिनेछ ।३. गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सार्वजनिक कार्यालयहरू लगायत हरेक समुदायमा कम्तिमा एकवटा Landline टेलिफोन सेवा उपलब्ध गरिनेछ ।४. गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा स्थानीय तथा राष्ट्रिय पत्र-पत्रिकाहरूको ताजा खबर नियमित रूपमा पढ्न पाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
---	---

अपेक्षित उपलब्धि

आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुगेको हुनेछ । साथै सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालार्इ सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ । गाउँपालिकाका विविध विषयगत क्षेत्रका तथ्याङ्कहरूको संकलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ८ वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन

८.१ वन तथा जैविक विवधता

पृष्ठभूमि

वन क्षेत्र जैविक विविधताको भण्डार मात्र होइन कृषि, ऊर्जा, जल तथा औद्योगिक कच्चा पदार्थको श्रोत हुनुको साथै प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्य र बहुसङ्ख्यक जनताको जीविकाको प्रमुख आधार पनि हो। वनबाट हाम्रो करिब ७० प्रतिशत इन्धन झन्डै ४० प्रतिशत पशु आहारा र अन्य वातावरणीय सेवा प्राप्त हुँदै आएको छ। वन क्षेत्रमा नेपालको आर्थिक समुन्नति गर्न सक्ने प्रचुर सम्भावना रहेको छ। जडिबुटी लगायत विभिन्न वन पैदावारको बिक्रिबाट मात्र वर्षेनी करिब दुई अरब भन्दा बढी राजस्व सङ्कलन हुने गरेको छ। नेपालको संविधानमा वातावरणीय सन्तुलन र स्वच्छताको लागि वन क्षेत्र तथा जैविक विविधताको सरक्षण गर्न राज्यले प्राथमिकता दिने कुरा उल्लेख गरिएको छ। दुप्वेश्वर गाउँपालिका वन विकासका दृष्टिले प्रशस्त सम्भावना भएको गाउँपालिका हो।

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख प्रजातीहरूमा उतीस, चिलाउने, साल, काफल, सल्लो, सिरिश, कटुस, पैयु, लालिगुरास, बकाइनो, अँगरी, खनियो आदि पर्दछन्। दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्य २६.६ प्रतिशत वन क्षेत्रले ओगटेको छ। गाउँपालिकामा कुल ३० वटा सामुदायिक वन रहेका छन् भने कबुलियती वन १ वटा, निजी वन १ वटा तथा सरकारी वन ६ वटा रहेका छन्।

प्रमुख समस्या

वनको व्यवस्थापन तथा विकासमा राज्यको लगानी यथेष्ट नभएको, अव्यवस्थित भौतिक संरचनाका कारण वन क्षेत्रको विनास र खण्डिकरण हुने गरेको, उत्पादनशील वनलाई पूर्ण क्षमतामा व्यवस्थापन गर्न नसकिएको, वन फँडानी पूर्ण रूपमा नियन्त्रण हुन नसकेको, वन तथा जलाधार क्षेत्रका स्रोतहरूको क्षयीकरण, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व, वन तथा भूसंरक्षणमा दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नभएको, जनचेतनाको अभाव र लापरवाहीबाट डढेलो लाग्ने गरेको, महत्त्वपूर्ण जडीबुटीहरूको अन्वेषण र प्रशोधन हुन नसकेको, उत्पादित काठको व्यवसायिक प्रयोग हुन नसकेको, नियमित रूपमा फडानीबाट प्राप्त हुने आमदानी बाहेक सामुदायिक वनका अन्य आर्थिक स्रोत नभएका, जडीबुटी निकासी गर्न कानुनी अड्चन हुनु जस्ता समस्याहरू विद्यमान रहेका छन्।

चुनौती र अवसर

वन क्षेत्रको सङ्गठनात्मक संरचना तयार पार्नु, डढेलो नियन्त्रण गर्नु, वन संरक्षणकालागि स्थानीय तहमा क्षमता र जिम्मेवारी वृद्धि गर्नु, भौतिक विकास र वन संरक्षण कार्यका बीच उत्पन्न हुने द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्नु तथा दक्ष जनशक्तिको अभाव, स्थानीय जनतामा वन तथा भूसंरक्षणबारे ज्ञानको कमी आदि चुनौतीका रूपमा रहेका छन्।

प्राकृतिक रूपमै उम्रने धेरै प्रजातिका जडीबुटी तथा अन्य काठहरू प्रशस्त भएकाले वृक्षारोपणमा धेरै रकम खर्च गर्नु नपर्ने

महत्त्वपूर्ण जडीबुटीहरूको बजारको राम्रो सम्भावना भएको, स्थानीय स्तरमा कृषि तथा पशुपालन व्यवसायको विकासका प्रशस्त सम्भावना रहनु, प्राकृतिक वातावरण तथा वन्यजन्तुको संरक्षण हुन गई पर्यटन व्यवसायको विकास हुनु, समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन मार्फत स्थानीय जनताको जीवनयापन सहज हुनु तथा वन, जलाधार, कृषि, पशुविकास, सिंचाइ लगायतका निकाय बीच सहकार्य, समन्वय तथा एकीकृत विकासको अवधारणामा योजना बनाई समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन सकिनु आदि अवसरहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

“वातावरणमैत्री विकास, उत्पादनशील वन, संरक्षित जलाधार र जैविक विविधताको दिगो संरक्षण”

लक्ष्य

दुप्लेश्वर क्षेत्रका वनको उचित व्यवस्थापन, भूसंरक्षण र जैविक विविधताको संरक्षणका माध्यमबाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने ।

उद्देश्य

१. स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्नु ।
२. भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २९: वन तथा जैविक विविधताका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्नु।	
२.१: वनलाई उत्पादनमुखी बनाई वनजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. वनभित्रका ढलेका तथा सुकेका रुखहरू बिक्रीवितरणको व्यवस्था गरिनेछ । २. काठजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन र उपयोगमा विविधीकरण र प्रविधि विकास गरी नयाँ रोजगारी र उत्पादनका क्षेत्र सिर्जना गरिनेछ । ३. गैरकाष्ठ वन पैदावरको खेती विस्तार तथा बजारीकरण गरिनेछ ।

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
१.२: समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वनको संरक्षण गर्ने ।	<p>४. जडीबुटी प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।</p> <p>५. वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय जनतालाई प्रेरित गरिनेछ ।</p> <p>६. वनजन्य व्यवसायप्रति स्थानीय युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई वनविज्ञान विषयमा अध्ययन गर्न आर्थिक प्रोत्साहित गरिनेछ ।</p> <p>१. स्थानीय जनतालाई वनको महत्त्व र यसका फाइदाबारे जानकारी गराइनेछ ।</p> <p>२. वनको सीमा निर्धारण गरी तारबार गरिनेछ ।</p> <p>३. खाली भूभागमा वृक्षारोपण गरिनेछ ।</p> <p>४. वन नर्सरी स्थापना गरिनेछ ।</p> <p>५. सामुदायिक वनहरूका कार्ययोजना अनुसार वनको संरक्षण गरिनेछ ।</p> <p>६. स्थानीय जनतालाई फलफूलका विरुवाहरू वितरण गरिनेछ ।</p> <p>७. तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण आदिका माध्यमबाट उपभोक्ता समितिका सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. वन्यजन्तुको आक्रमण व्यवस्थापन
२. पहिरो तथा नदी कटान नियन्त्रण
३. बाढी तथा पहिरोको पूर्व-सूचक यन्त्र जडान
४. महत्त्वपूर्ण विकासे आयोजनाहरूको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA)
५. वृक्षारोपण तथा संरक्षण
६. वन क्षेत्रमा बढ्दो मिचाहा प्रजातिको रोकथाम कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन भएको हुनेछ तथा वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण गरिएको हुनेछ । भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

८.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

यस गाउँपालिकामा चन्द्रमती र सूर्यमती गरी वर्षेभरी पानि बहने दुईवटा नदी रहेका छन् त्यसबाहेक अन्य १५ भन्दा बढी खोला, खोल्साहरु रहेका छन् । उक्त खोला, खोल्सा मध्ये कुतुड, नागी, पाहा, घ्याड खोला, सिंगारे खोला, डुँडे खोला, बन्छारे खोला, झुले खोला, पुत्ले खोला, रम्भु खोला, मागन खोला, प्लेन्नुड खोला आदि प्रमुख छन् । सागर कुण्ड, भैंसी कुण्ड, झ्यापुङ्ग कुण्ड, कामे कुण्ड लगायत पोखरी/ताल रहेका छन् । करिब ३०० भन्दा बढी पानीका मुहानहरु रहेका छन् ।

प्रमुख समस्या

नदी क्षेत्रमा बस्ती बसाल्ने अभ्यास, विकासको कार्य गर्दा भू-संरक्षणलाई कम ध्यानमा राखिनु, जलाधार क्षेत्रको संरक्षणका लागि कुनै किसिमको अध्ययन अनुसन्धानमा आधारित काम हुन नसक्नु, तटबन्धनको निर्माण हुन नसक्नु, रसायनिक मलको अनियन्त्रित प्रयोगले माटोको गुणस्तर निरन्तर खस्किनु समेत समस्याको रुपमा रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

“जलाधार र भू-संरक्षण प्रभावकारी दुप्चेध्वर ”

लक्ष्य

जलाधार व्यवस्थापन गरी भू-संरक्षण युक्त विकाशिल दुप्चेध्वर गाउँपालिका निर्माण ।

उद्देश्य

१. जलाधार क्षेत्रको समुचित व्यवस्थापन कायम गर्ने ।
२. भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समुचित व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३०: भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जलाधार क्षेत्रको समुचित व्यवस्थापन गर्नु ।	
१.१: स्थानीय जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थापनमा जल, जमिन र जंगलको एकिकृत व्यवस्थापन पद्धति अवलम्बन गर्न नेतृत्व र सहजीकरण गर्ने ।	१. भू तथा जलाधार व्यवस्थापनमा जल, जमिन र जंगलको संरक्षण र उत्पादन वृद्धिमा विशेष जोड दिइनेछ । २. जलाधार व्यवस्थापनको एकिकृत गुरुयोजना बनाईनेछ ।

उद्देश्य २: भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन गर्नु।	
२.१: जनसहभागिता मार्फत् दिगो माटो व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गरी भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. बाटोमुनि भूक्षय रोक्न अग्निसो लगायत प्राविधिक रूपले उपयुक्त बिरुवाहरू लगाइनेछ । २. पैयुँ, चिउरी, लाकुरी जस्ता मह आउने जातका बिरुवा भएमा मौरीपालनमा समेत टेवा पुग्ने बिरुवाहरू लगाइनेछ । ३. कृषियोग्य जमिन तथा बस्तीहरूलाई पहिरोबाट जोगाउन तटबन्ध गर्ने, ग्यावियन जाली भरिनेछ । ४. विपद सूचक यन्त्र जडान गरिनेछ ।
२.२: बाह्य र आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ । २. गैरसरकारी संस्थाहरूलाई वन तथा भूसंरक्षणका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ । ३. गाउँपालिकाको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम वन तथा भूसंरक्षण क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ । ४. वनजन्य उद्योगको विकास र व्यवसायीकरणका लागि स्थानीय नीजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ । जलाधारहरूको पहिचान गरि संरक्षण तथा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

८.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

वातावरण सम्पूर्ण निर्जिव तथा सजिव प्राणीको एकिकृत घर हो । वातावरण संरक्षण गर्नु हरेक नागरिकको दायित्व हो । बढ्दो सहरीकरण, अव्यवस्थित बस्ती विकास, अध्ययन बिनाको विकासे योजना तथा उद्योगको नाममा भईरहेको वातावरणलाई अहित हुने क्रियाकलाप नै यस समयको प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको छ । सरसफाइको अवस्था हेर्दा यस गाउँपालिकालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा गरेको स्थिति भएपनि एक घर एक चर्पीको कार्यान्वयन पूर्ण रूपमा सम्पन्न भएको अवस्था देखिदैन ।

प्रमुख समस्या

वातावरण मैत्री विकासको कार्य सञ्चालन गर्न नसक्नु, फोहोरमैलाको व्यवस्थापनलाई चुस्त र प्रविधिमैत्री बनाउन नसक्नु, घरेलु स्तरमा समेत सरसफाइको पूर्ण व्यवस्थापन हुन नसकेको, प्लाष्टिकजन्य पदार्थहरूको प्रयोग बढ्नु, समुदायमा फोहोरमैला व्यवस्थापनकोलागि सम्भावित ठाउँ र तिनको प्राविधिक पक्षको विश्लेषण गर्न नसकिएको, गरिब, पिछडिएको र उच्च जोखिमयुक्त वर्ग सरसफाइको मूल प्रवाहबाट बाहिर हुनु जस्ता समस्या रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी सार्वजनिक स्थलमा शौचालय तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा ढल निकास हुन नसक्नु पनि अन्य समस्याहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

"स्वास्थ्य र स्वच्छताको लागि फोहोरमुक्त दुष्चेध्वर"

लक्ष्य

फोहोरमैला व्यवस्थापन गरी स्वच्छ वातावरण सहितको दुष्चेध्वर गाउँपालिका निर्माण गर्ने ।

उद्देश्य

- समुदायका पायक पर्ने स्थानहरूमा फोहोर सङ्कलनको व्यवस्था मिलाउनु ।
- सरसफाइ सुविधाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३१: फोहोरमैला व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: समुदायका पायक पर्ने स्थानहरूमा फोहोर सङ्कलनको व्यवस्था मिलाउनु ।	
१.१: समुदायका घनाबस्ती भएको ठाउँ, बजार र सेवा प्रदायक कार्यालय भएका स्थानहरूमा फोहोरमैला व्यवस्थापनको गुरु योजना बनाई फोहोर सङ्कलनको व्यवस्था गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> समुदायका फोहोरमैलालाई जम्मा गर्ने, प्रशोधन गर्ने र डिस्पोज गर्ने पूर्वाधारहरू बनाइनेछ । प्रत्येक घनाबस्ती, बजार र बजार-उन्मुख ठाउँहरूमा डम्पिङ साइटको व्यवस्था गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गरिनेछ । फोहोरमैला व्यवस्थापनको गुरुयोजना बनाइनेछ ।

	<ol style="list-style-type: none"> ४. वडाका बस्ती र फोहरमैलाको अनुमानित उत्सर्जनको हिसाबले त्यस्ता ठाउँहरूको अध्ययन गरी विवरण तयार पारिनेछ । ५. नीजि क्षेत्रसँगको सहकार्यमा बजार क्षेत्रको फोहरमैलाबाट बायोग्यास र प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने प्रक्रियालाई अगाडि बढाइनेछ ।
<p>१.२: गाउँपालिकामा शौचालय तथा सरसफाइको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. सबै सामुदायिक भवन तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ । २. घरहरूबाट निस्कने फोहोर पानीलाई प्रशोधन गरे पछि मात्र नदी खोला तथा खोल्सामा प्रवाह गर्न मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ । ३. शहरी शहरन्मुख तथा बजार क्षेत्रमा सरसफाइ सेवाको स्तरवृद्धि गरिनेछ । ४. पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम अन्तर्गत अपाङ्गमैत्री महिलामैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।
<p>उद्देश्य २: सरसफाइ सुविधाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।</p>	
<p>२.१: सरसफाइको पहुँच भएका प्रत्येक घर धुरीमा क्रमिक रूपमा गुणस्तरीय सरसफाइको पहुँच वृद्धि गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. सार्वजनिक स्थानहरूमा आवश्यकता अनुसार फोहर सङ्कलन गर्ने भाँडोको व्यवस्था गरिनेछ । २. गाउँ टोल सरसफाइकोलागि उपभोक्ताहरूबाटै समिति गठन गरी सरसफाइ गरिनेछ । ३. फोहरमैला सङ्कलन र व्यवस्थापनकोलागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरी फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यलाई दिगो बनाइनेछ ।
<p>२.२: सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. लक्षित समुदायमा फोहरको उचित व्यवस्थापनकोलागि जनचेतना सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा फोहर सङ्कलनको व्यवस्था मिलेको हुनेछ । साथै सरसफाइ सुविधा सबैको पहुँचमा भएको हुनेछ । फोहोर व्यवस्थापनका लागि ल्याण्डफिलसाइट व्यवस्था गरिएको हुनेछ ।

८.४ विपद्, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता

पृष्ठभूमि

नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेकाले विपद्का कारण वर्षेनी धनजनको ठुलो क्षति हुने गरेको छ। मुख्यतः भूकम्प, अतिवृष्टि, बाढी, पहिरो, हावाहुरी, चट्याङ्ग, आगलागी, खडेरी, महामारी, शीतलहर र हिमताल विष्फोटन हुनसक्ने कारण नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेको छ। यसैगरी कोरोना, हैजा, बर्डफ्लु, स्वाइन फ्लुजस्ता रोगहरू पनि विपद्को कारकका रूपमा देखिएका छन्। दुप्चेश्वर गाउँपालिकाको हकमा बाढीका अतिरिक्त पहिरो, हावाहुरी, चट्याङ्ग, भूकम्प, असिना, हिमपात, प्रमुख प्रकोपका रूपमा रहेका छन्। विपद्बाट गाउँपालिकामा वर्षेनी केही घरपरिवार प्रभावित हुने गरेका छन्। नदी तथा खोलाले हरेक वर्ष जमिन क्षति ग्रस्त बनाउने गरेको छ भने विपद्बाट जग्गा, संरचना, बाली नाली, पशु र अन्य सम्पत्ती आदिमा वार्षिक क्षति पुगिरहेको देखिन्छ।

प्रमुख समस्या

मनसुनको समयमा हुने मेघगर्जन र चट्याङ्ग, मनसुनी वर्षाले सिर्जना गर्ने बाढी पहिरो र डोजरको जथाभावी प्रयोगले भूक्षय भई खेतवारी तथा भौतिक पूर्वाधारमा क्षति, विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र सूचना प्रवाहमा समन्वयको कमी, विपद् हुनु अघि त्यसको तयारी र प्रतिकार्यका क्रियाकलापहरू क्रियाशील हुन नसकिएको अवस्था छ। त्यसैगरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा नहुनु, पर्याप्त मानव, आर्थिक, भौतिक स्रोत को अभाव, एक द्वार प्रणाली मार्फत विपद् सम्बन्धी भएका घटनाहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन तथा प्रक्षेपण हुन नसक्नु, क्षति न्यूनीकरण सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानको कमी, स्थानीय स्तरको विपद् सम्बन्धी भरपर्दो तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न नसकिएको अवस्था विद्यमान रहेको छ।

दीर्घकालीन सोच

"सुरक्षित जीवनकालागि विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन"

लक्ष्य

विपद्बाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने।

उद्देश्य

१. जोखिम न्यूनीकरणकालागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु।
२. मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी दुप्चेश्वर गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु।
३. दिगो विकासको लक्ष्य हाँसिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु।

४. प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३२: विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जोखिम न्यूनीकरणका प्रणालीको विकास गर्नु ।	लागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी
१.१: विपद् रोकथाम मार्फत् विपद् न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने ।	१. पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ । २. विपद् सूचना केन्द्र, आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र, खोज तथा उद्धार, जोखिम लगायतका कार्यहरू गर्न अधिकार सम्पन्न विपद् व्यवस्थापन समिति स्थापना गरी एक द्वार प्रणालीबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । ३. विपद्बाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विकास निर्माणमा र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गरिनेछ । ४. विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१.२: सरोकारवालाहरूको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्ने ।	१. विपद् सम्बन्धी जोखिम तथा प्रकोपबारे जानकारी एवम् तथाङ्क अद्यावधिक गर्न विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू स्थापना गरिनेछ । २. गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापनसँग कार्य गर्ने सम्बन्धित निकायहरूलाई सूचना सङ्कलन, प्रशोधन, प्रक्षेपण जस्ता विषयहरूमा तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । ३. गाउँपालिकामा कार्यरत सरकारी, निजी, सहकारी, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी क्षेत्र लगायत स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएका पालिकाहरूमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ ।

	<p>४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा पूर्व तयारी गर्ने कार्यहरूमा सम्बन्धित विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू बीच समन्वयात्मक सहभागिता कायम गरिनेछ ।</p>
<p>१.३: विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने प्रभावकारी प्रचार/प्रसारका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>१. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी गोष्ठी, अन्तर्क्रिया र विचार आदान प्रदानका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>२. गाउँपालिकामा कार्यरत निकायहरूले आआफ्नो वार्षिक कार्य योजनामा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसारका कार्यहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p> <p>३. विपद् व्यवस्थापनलाई विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विशेष रूपले अध्यापन गराउन विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाको पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन विषयलाई समावेश गरिनेछ ।</p> <p>४. विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूको कक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>५. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएको जिल्लाहरूमा सम्बन्धित विषयका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई अध्ययन भ्रमण गराइनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य २: मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी दुप्चेस्वर गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।</p>	
<p>२.१: विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान, संरक्षण, रोकथाम, पुनः स्थापना र स्थानान्तरण गर्ने ।</p>	<p>१. बाढीपहिरो, चट्याङ, डुबान, खानी तथा उद्योग क्षेत्र आदिका आधारमा बढी विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूबाट बस्ती अन्यत्र सारी व्यवस्थित एवम् सुविधा सम्पन्न बनाइनेछ ।</p> <p>२. जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा पुनः स्थापना तथा स्थानान्तरण गरिनेछ ।</p> <p>३. भूकम्पको जोखिमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी नयाँ निर्माण हुने सम्पूर्ण भौतिक संरचनालाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाइनेछ ।</p> <p>४. साथै निर्माण भइसकेका संरचनाहरूलाई सम्भव भएसम्म प्रवलीकरण गर्न जोड गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: दिगो विकासको लक्ष्य हाँसिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु ।</p>	

<p>१.१: विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. विद्यमान वातावरणीय ऐन, नीति, नियमहरू अनुरूप विकास कार्यक्रमहरूको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. राष्ट्रिय अनुकूलन कार्य योजना अनुरूप स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. विकासका पूर्वाधारहरूमा वातावरण संरक्षणका कार्यक्रमहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ४. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका क्रियाकलापहरूमा स्थानीय गैरसरकारी संस्था, निकाय, सामुदायिक संस्था एवम् अन्य निकायहरूबीच समन्वय कायम गरिनेछ । ५. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी जनचेतना जगाउने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
<p>१.२: जलवायु परिवर्तनबाट प्राकृतिक स्रोत तथा मानिसमा पर्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न अनुकूलन कार्यक्रम चलाउने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. विकासका संरचनाहरू निर्माण गर्दा हरियाली विकास गर्ने कार्यहरूलाई समायोजन गर्दै लगिनेछ । २. विकासका (पूर्वाधार) संरचनाहरू निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने खालका संरचनाहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ । ३. प्रदूषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न जल वायु माटो ध्वनि लगायत सबै प्रकारका प्रदूषणको रोकथाम नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । ४. पानीको स्रोतलाई पुनर्भरण गर्न प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गरिनेछ ।
<p>१.३: वातावरण प्रदूषण हुन नदिने तथा फोहरमैला व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. "प्रदूषकले तिर्नुपर्छ" भन्ने सिद्धान्त लागु गर्न आवश्यक संयन्त्रको विकास एवम् कार्यान्वयन गरिनेछ । २. नकुहिने तथा पुन प्रयोग हुन नसक्ने फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न उचित स्थानमा ल्याण्ड फिल साइटको व्यवस्था गरिनेछ । ३. कुहिने फोहरलाई कम्पोस्ट मल बनाउने तथा पुन प्रयोगहुने फोहरहरू सङ्कलन तथा बेचबिखन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. फोहरमैला सङ्कलन तथा व्यवस्थापन योजना तयार गरी लागु गरिनेछ ।

उद्देश्य ४: प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।

२.१: जल तथा मौसम सम्बन्धी सूचना तथा सेवालाई नियमित रूपमा सम्प्रेषण गरी सम्बन्धित संस्था तथा सरोकारवालाहरूलाई जलवायु परिवर्तन न्यून गर्ने कार्यहरूमा परिचालन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none">१. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, वातावरणीय तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ ।२. मौसम, जलवायु सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी उपभोक्ताहरूलाई सजिलै उपलब्ध हुन सक्ने संयन्त्र विकास गरिनेछ ।३. वातावरण प्रदुषण गर्ने बस्तु उत्पादन कम गर्न पुनः प्रशोधन एवम् प्रयोग गरिनेछ ।
---	--

अपेक्षित उपलब्धि

जोखिम न्यूनीकरणकालागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा प्रकोप र विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको स्थापना हुनुको साथै आधुनिक उपकरण, बन्दोबस्ती, प्रविधि र दक्ष जनशक्तीको विकासले मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी दुप्चेस्वर गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ९ संस्थागत विकास

९.१ सेवा प्रवाह तथा सुशासन

पृष्ठभूमि

शासन प्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामूलक र उत्तरदायी बनाउँनु नयाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको आवश्यकता हो । यसकालागि शासन प्रणालीमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समुदाय र सरोकारवालाको पहुँच र सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ । संघीय प्रणालीमा आधारित लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्दै जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु सुशासनको मुल मर्म हो । संविधानले सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी र सहभागीमूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

सुशासनकालागि संघीय तथा प्रादेशिक, संवैधानिक निकाय तथा आयोगसँगको सम्पर्क र समन्वय, अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, गाउँपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ । त्यसै सन्दर्भमा दुप्चेस्वर गाउँपालिकामा बन्न लागेको यस योजनाले सेवा प्रदायक निकाय तथा समग्रमा सार्वजनिक शासन प्रक्रियामा सुशासनको संस्थागत विकासमा समेत महत्त्वपूर्ण हुनेछ ।

प्रमुख समस्या

नेपाल सरकारले सुशासनलाई योजनाको प्राथमिकतामा राखे पनि जनप्रतिनिधिको नेतृत्व, योजना प्रक्रियामा सहभागिता र अपनत्वमा कमी रहन गएको देखिन्छ । त्यस्तै स्थानीय तहका योजना पद्धति र प्रक्रिया, सहभागितामूलक तथा समावेशी शासन प्रक्रिया, तथा निर्णय प्रक्रियामा पनि जवाफदेहिता एवम् पारदर्शिता कमजोर अवस्थामा रहेको छ । असल शासनका मुलभूत सिद्धान्त र आधारहरूका बारेमा जनता सचेत हुन नसकेको, राज्यबाट प्राप्त हुने केही सेवा सुविधाको बारेमा सेवाग्राहीहरू अनविज्ञ रहेको, सेवा प्रदायक कार्यालयहरूले वडा कार्यालयसँग सहकार्य गर्न नसकेको, गाउँपालिकामा पर्याप्त दरवन्दी नभएको, केही सिमित व्यक्ति बाहेक अन्य तहका जनताहरू सुशासनको सम्बन्धमा मतलब नराखे गरेको, वडास्तरमा सार्वजनिक सुनुवाइ र आयव्यय विवरण सार्वजनिक गर्ने परिपाटी नभएको साथै कर्मचारीहरू स्थानीय संरचनामा अनुकूलन भैनसक्नु आदि यस गाउँपालिकाका समस्याहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

"जवाफदेही, पारदर्शी र परिणाममुखी शासकीय व्यवस्था र सार्वजनिक सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच"

लक्ष्य

गाउँपालिकाको शासन प्रणाली, समावेशी कार्यमूलक, जनमुखी, परिणाममुखी, पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउने ।

उद्देश्य

१. सुशासनकालागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
२. सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनु ।
३. सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री जनशक्तिको विकास गर्नु ।
४. वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३३: सेवा प्रवाह तथा सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सुशासनकालागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।	
१.१: शासन प्रणाली सञ्चालन सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र कार्यविधिको तर्जुमा गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सेवा प्रवाह र सुशासन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यविधिको तर्जुमा गरिनेछ । २. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको जिम्मेवारी र कर्तव्यलाई स्पष्ट पारिनेछ । ३. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको आचारसंहिता पालनाको अनगमन प्रणाली सुदृढ गराइनेछ । ४. सार्वजनिक पदाधिकारीको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा, पदस्थापन, दण्ड र पुरस्कारलाई प्रणालीबद्ध बनाइनेछ । ५. कार्यसम्पादनलाई वृत्ति विकाससँग घनिष्ठ रूपमा आवद्ध हुने गरी कानुनी व्यवस्था मिलाइनेछ । ६. सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन प्रणाली सुव्यवस्थित गरिनेछ ।
१.२: सार्वजनिक सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र सर्वसधारणको पहुँचयोग्य बनाउन स्थानीय शासन पद्धति अनुरूपको प्रशासन संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय समावेशी एवम् सहज बनाउन विद्युतीय शासन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ । २. स्थानीय शासन प्रणाली अनुरूप प्रशासन संयन्त्रको पुनसंरचना गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
२.१: गाउँपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवामा अधिकारमुखी पहुँच स्थापना गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सबै प्रकारका सेवामा सबैको र खास गरी समाजका सीमान्तीकृत र विपन्न समुदायको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

	<ol style="list-style-type: none"> २. सेवाग्राहीको माग सापेक्ष, सहभागितामूलक विकास प्रक्रियाको अवलम्बन गरिनेछ । ३. विद्युतीय शासन प्रणालीको व्यापक अवलम्बन गरी प्रशासनिक कार्यविधिलाई सरल बनाइनेछ । ४. जनताको गुनासो सिधै अध्यक्षसँग पुग्ने संयन्त्र स्थापित गरी शीघ्र जवाफदेहिता, कारबाही र जानकारीको सुनिश्चितता गरिनेछ । ५. सूचना पविधिको प्रयोग र पहुँच बढाइनेछ ।
<p>२.२: गाउँपालिकाको कार्यसम्पादनलाई उत्तरदायी, पारदर्शी र परिणाममुखी बनाउने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र र सूचना अधिकारीको भूमिकालाई प्रभावकारी तुल्याइनेछ । २. नैतिकता, आचरण र इमान्दारितालाई कार्य संस्कृतिको रूपमा विकास गरी दण्ड र पुरस्कारलाई व्यवस्थित तुल्याइनेछ । ३. भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलता अपनाइनेछ । भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापमा निगरानी तथा कारबाहीलाई सशक्त बनाउन पालिका स्तरमा कार्यरत सामाजिक संघसस्थाको समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी बनाइनेछ । ४. आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका साथै वित्तीय जोखिम नियन्त्रण प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ । ५. बेरूजुलाई सार्वजनिक गरिनुका साथै बेरूजुको प्रकृतिका आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आवद्ध गरिनेछ । ६. सेवा प्रवाहलाई जनमैत्री र सेवामूलक बनाउन नागरिक बडापत्र राखिनेछ । ७. सार्वजनिक उत्तरदायी संयन्त्रहरू (सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ, गुनासो व्यवस्थापन, आदि) लाई प्रभावकारी र नियमित गराइनेछ । ८. पालिकाको कार्यक्रमगत क्षेत्र र बजेट, कार्ययोजना, अद्यावधिक प्रगति र जनसरोकारका निर्णयहरू वेबसाइटमार्फत नियमित रूपमा सार्वजनिक गरिनेछ । ९. गैरसरकारी संस्था र नागरिक समाजसँग समन्वय र सहकार्यका माध्यमबाट सार्वजनिक उत्तरदायित्व अभिवृद्धिमूलक कार्यसम्पादन गरिनेछ । १०. कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादनलाई विकास कार्यक्रमको नतिजा, सेवा प्रवाहको गुणस्तरीयता, सेवाग्राहीको सन्तुष्टि आदिसँग आवद्ध गरिनेछ । यसका लागि सेवाग्राहीहरूको

	<p>सन्तुष्टि सर्वेक्षण, गुनासो समाधान, सार्वजनिक सुनुवाई आदिको मापनलाई समेत आधार बनाइनेछ ।</p> <p>११. सेवा प्रदायकप्रति नागरिकहरूको सन्तुष्टीको स्तर मापन र नियमित पृष्ठपोषण लिइनेछ । यसकार्यमा तेस्रो पक्ष मूल्याङ्कन प्रणाली समेतको अवलम्बन गरिनेछ ।</p>
<p>२.३: सार्वजनिक निकायका काम कारबाही सम्बन्धी सूचनामा नागरिकको पहुँच बढाउनु ।</p>	<p>१. सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र सेवामूलक बनाउन क्षतिपूर्ति सहितको बडापत्र क्रमशः कार्यान्वयन गर्न गराउन सार्वजनिक निकायलाई उत्प्रेरित गरिनेछ ।</p> <p>२. जनगुनासोको व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन सहयोग गरिनेछ ।</p> <p>३. अत्यावश्यक सार्वजनिक सेवाको पहुँचमा कठिनाइ भोगिरहेको जनतालाई सेवा पुऱ्याउन एकीकृत घुम्ती सेवालाई व्यापक र प्रभावकारी बनाइनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री जनशक्तिको विकास गर्नु ।</p>	
<p>३.१: जनशक्ति विकास गर्ने ।</p>	<p>१. पालिकाकालागि आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको विकास र उपयोगकालागि एकीकृत जनशक्ति विकास योजना तयार गरिनेछ ।</p> <p>२. वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत तालिम तथा क्षमता विकास र आवश्यक अनुसन्धानकालागि विनियोजन गरिनेछ ।</p> <p>३. पालिकाका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको आवश्यकता र माग अनसार अभिमुखीकरण तालिम र क्षमता विकासकालागि आधुनिक प्रविधि युक्त तालिम प्रतिष्ठानको स्थापना गरिनेछ ।</p>
<p>३.२: अन्तरसरकारी समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउने ।</p>	<p>१. संघीय र प्रदेशसरकारसँग नियमित सम्पर्क र समन्वय स्थापित गरिनेछ ।</p> <p>२. पालिकाको विगतका दस्तावेज, आयोजना दस्तावेज र प्रतिवेदनहरूलाई आफ्नो पोर्टल (वेब-साइट) मा राखिनेछ ।</p> <p>३. पालिकाको कार्य सम्पादन र प्रतिवेदन प्रणालीमा प्रदेश स्तरमै एकरूपता आउने गरी प्रदेश सरकारको सहयोग र समन्वयमा सफ्टवेयरको व्यवस्थापन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।</p> <p>४. पालिकास्तरीय विकास समस्या समाधान समिति गठन तथा कार्यविधि निर्माण गरी समस्या समाधान तथा सहजिकरण संयन्त्रको रूपमा विकास गरिनेछ ।</p>

उद्देश्य ४: वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।	
४.१: सार्वजनिक आय—व्यय र खरीद प्रक्रियालाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूको वार्षिक खरीद योजना तयार गरिनेछ । २. संस्थागत पुनर्संरचना र सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. कानुन बमोजिम समयमै खर्च नगरी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्च गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न र उपलब्ध स्रोत र साधनको उचित प्रयोग गर्न आर्थिक वर्षको अन्तिम तीन महिनामा वार्षिक कार्यक्रम संशोधन गर्ने र विनियोजन बजेट अत्याधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउन उपयुक्त नीति अवलम्बन गरिनेछ । ४. विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ ।
४.३: आन्तरिक नियन्त्रण र लेखापरीक्षणलाई विश्वसनीय तथा प्रभावकारी बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. वित्तीय आँकडालाई वस्तुपरक बनाउन तथा अद्यावधिक गर्न सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण गरी विस्तार गरिनेछ । २. बेरुजुलाई नियन्त्रण गर्न आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाइनुको साथै लेखा उत्तरदायी अधिकारीलाई स्वतन्त्र रूपमा कार्य गर्ने वातावरण बनाइनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

यस दुप्चेस्वर गाउँपालिकामा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको गुणस्तरमा सुधार र सार्वजनिक सेवामा आम नागरिकको पहुँचमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ । सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट जनताहरूले सरल र सर्वसुलभ तरिकाले सेवा प्राप्त गर्न सक्नेछन् । सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूबाट कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम र प्रवाह हुने सेवा सुविधामा पारदर्शिता कायम भई सर्वसाधारण जनता सुसूचित हुनेछन् ।

१.२ मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास

पृष्ठभूमि

दुप्चेस्वर गाउँपालिकाको यो आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्न लगायत सम्पूर्ण विकास निर्माणका कार्यक्रमहरू सही ढङ्गले सञ्चालन गर्न गाउँकार्यपालिकालाई तदनुरूपको कानुनी अधिकार, वित्तीय स्रोत साधनको निश्चितता, आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गुणस्तरीय मानव संसाधनको उपलब्धता र संस्थागत क्षमता सर्वोपरी महत्त्वका विषय हुन् ।

नेपालको संविधान भाग १७ मा स्थानीय कार्यपालिकाको कार्यसम्पादन सम्बन्धी व्यवस्था छ । धारा २१४ मा स्थानीय गाउँपालिका तहको कार्यकारिणी अधिकार संविधान र संघीय कानूनको अधीनमा रही गाउँ कार्यपालिकामा निहित रहने उल्लेख छ । संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही गाउँपालिकाको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा गाउँ कार्यपालिकाको हुने कुरा पनि जनाइएको छ । धारा २१८ मा गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम गाउँ कार्यपालिकाको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुने उल्लेख छ भने २१९ मा यसदेखि बाहेक स्थानीय तहको कार्यकारिणी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संविधानको अधीनमा रही संघीय कानून बमोजिम हुने कुरा स्पष्ट गरिएको छ । संविधानको अनुसूची—८ मा निम्नलिखित विषयहरूमा गाउँ कार्यपालिकाको अधिकार रहने कुरा जनाइएको छ ।

- गाँउ प्रहरी,
- सहकारी संस्था,
- एफ. एम सञ्चालन,
- स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर),
- सेवा शुल्क दस्तुर,
- पर्यटन शुल्क,
- विज्ञापन कर,
- व्यवसाय कर,
- भूमिकर (मालपोत),
- दण्ड जरिवाना,
- मनोरञ्जन कर,
- मालपोत सङ्कलन,
- स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन,
- स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख सङ्कलन,
- स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू,
- आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा,
- आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ,

- स्थानीय बजार व्यवस्थापन,
- वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता,
- स्थानीय सडक, कृषि सडक,
- सिंचाइ,
- गाउँ सभा,
- स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन,
- स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन,
- घर जग्गा धनी पुर्जा वितरण,
- कृषि तथा पशुपालन,
- कृषि उत्पादन व्यवस्थापन,
- पशु स्वास्थ्य,
- सहकारी,
- ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन,
- बेरोजगारको तथ्याङ्क सङ्कलन,
- कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण,
- खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक ऊर्जा,
- विपद् व्यवस्थापन,
- जलाधार,
- वन्यजन्तु,
- खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण, तथा
- भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास

गाउँपालिकाका यी संविधान प्रदत्त अधिकारहरूको उपभोग बारेको विस्तृत व्याख्या स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको छ । यिनका अतिरिक्त संविधानको अनुसूची—९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा पनि अनेकौं विषयहरू समेटिएका छन् । यी सबै व्यवस्थाहरूका अधीनमा रही दुप्चेस्वर गाउँपालिकाले हालसम्म ४० वटा ऐन, नियमावली, कार्यविधि तथा मापदण्डहरू बनाएको छ ।

प्रमुख समस्या

गाउँकार्यपालिकाकालागि संविधान प्रदत्त अधिकारहरूको उपभोगकालागि जनप्रतिनिधिहरूमा यथेष्ट अनुभवको अभाव हुनु, संघीयताको मर्म अनुसार गाउँकार्यपालिकाको कामकर्तव्य पूरा गर्नकालागि विज्ञ जनशक्तिको कमी हुनु तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा विकासको सम्भावना भएका अनेकौं क्षेत्रहरू विशेष गरी पर्यटन, वन, कृषि तथा पशुपालनमा शिक्षित र तालिमप्राप्त जनशक्तिको कमी रहनु यस पालिकाका प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा तयार गरिएको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ बमोजिम गाउँकार्यपालिकामा गठन भएको मानव संसाधन विकास र संस्थागत क्षमता विकास सम्बन्धी विषयगत समितिले सेवाप्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवाप्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग, लेखाङ्कन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखापरीक्षण जस्ता गम्भीर प्रकृतिका प्राविधिक काम गर्नुपर्ने अवस्था रहेको, उमेर, लिङ्ग, शैक्षिक स्थिति, आर्थिक अवस्था, जातीय संस्कार आदिका कारण योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमनमा जनप्रतिनिधिहरूको बुझाइ, सहभागिता र सक्रियता समान हुन नसक्नु तथा युवा जनशक्तिको विदेश पलायनले गर्दा गाउँघरमा आर्थिक सम्भाव्यता भएका क्षेत्रहरू कृषि, वन, पर्यटन आदिमा तालिम आदिकालागि उपयुक्त प्रशिक्षार्थी स्थानीय तहमा नभेटिनु आदि चुनौतीहरू हुन् । सिंहदरवारको अधिकार गाउँगाउँसम्म पुऱ्याउनु संघीयताको मूल उद्देश्य हुँदा र सो बमोजिमका कानुनी आधार पनि बनिसकेका हुँदा गाउँकार्यपालिकाको नेतृत्वमा स्थानीय स्तरको विकासको सम्भावना बढेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"दक्ष मानव संसाधन र प्रभावकारी संस्थागत क्षमता सहितको दुप्चेस्वर"

लक्ष्य

गुणस्तरीय मानव संसाधन र सक्षम स्थानीय संस्थाहरूका माध्यमबाट दुप्चेस्वरको आर्थिक समाजिक विकास गर्ने ।

उद्देश्य

- गाउँपालिकाको सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।
- स्थानीय स्तरमा आर्थिक सामाजिक विकासकालागि अवसरहरूको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३४: मानव संसाधन तथा संस्थागत विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: गाउँपालिकाको सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।	
१.१: जनप्रतिनिधिहरूको सक्षमता विकास गर्ने ।	१. सम्भाव्यता अध्ययन २. सरलीकृत सेवा एवम् संस्थागत विकास ३. उपयुक्त तालिम गोष्ठीमा भाग लिने अवसर दिइनेछ ।
१.२: कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	१. तालिम गोष्ठीमा पठाइनेछ । २. सरुवाको मापदण्ड बनाइनेछ । ३. O & M गरिने छ ।
१.३: आधुनिक प्रविधिको बढी प्रयोग गर्ने ।	१. कार्यालयका काममा इन्टरनेट, इमेलको प्रयोग बढाइनेछ ।

उद्देश्य २: स्थानीय स्तरमा आर्थिक सामाजिक विकासकालागि अवसरहरू उपलब्ध गराउनु ।	
२.१: कृषि, वन र पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि संस्थागत पहल गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. संघीय र प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने सेवा, सुविधा, अवसरहरूको खोजीनीति गरिनेछ । २. स्थानीय जनतामा जागरण फैलाइनेछ । ३. इच्छुक र योग्य युवायुवतीहरूलाई यी क्षेत्रमा प्रोत्साहित गरी व्यवसायिकीकरणमा अवसर दिइनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाबाट हुने गरेका सेवाप्रवाह छिटोछरितो भई जनतालाई लाभ पुग्नेछ । पर्यटन, कृषि, पशुपालन, बागवानीजस्ता संभाव्य व्यवसायहरूमा युवाहरूलाई रोजगारीका नयाँ नयाँ अवसर गाउँपालिका क्षेत्रभित्रै खुल्नेछ । जनताको आर्थिक स्थितिमा सुधार हुने, दैनिक जीवन सञ्चालनमा सहयोग पुगेर जीवनस्तर माथि उठ्नेछ ।

९.३ तथ्याङ्क प्रणाली

पृष्ठभूमि

योजना तर्जुमालाई प्रभावकारी बनाउनकालागि तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न संस्थागत संरचनाको आवश्यक पर्दछ । दुप्चेस्वर गाउँपालिकाले प्राथमिक सर्वेक्षण तथा द्वितीय स्रोतको तथ्याङ्कको प्रयोग गरेर “दुप्चेस्वर गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण, २०७९” तयार गरी तथ्याङ्क प्रयोगको एक तहको आधारशीला तयार गरेको छ । साथै सबै वडाहरूले आन्तरिक प्रयोजनको लागि खण्डित रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने योजना बनाईएको छ ।

प्रमुख समस्या

तथ्याङ्क सङ्कलन र व्यवस्थापन हेर्ने शाखा व्यवस्थित नहुनु, वडा स्तरमा तथ्याङ्क खण्डीकृत गर्न कठिनाइहरू रहनु, तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु साथै तथ्याङ्कहरू एकीकृत नहुँदा प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्न नसक्नु आदि मुख्य समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजना तर्जुमा गर्ने र योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको आधारशीला तय गर्नु, तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्न सघाउ पुऱ्याउन आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्नु तथा तथ्याङ्कको प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्नु प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेका छन् ।

तथ्याङ्कको आवसेयकता र महत्त्वको बोध हुनु, तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजनाहरू निर्माण हुने परिपाटिको विकास हुनु तथा छिटो र छरितो रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण गर्न सघाऊ पुऱ्याउन सक्ने नयाँ प्रविधिहरू विकास हुँदै जानु आदिलाई अवसरका रूपमा लिन सकिन्छ ।

दीर्घकालीन सोच

"यथार्थ तथ्याङ्कमा आधारित दुप्चेश्वरको नीति तथा योजना"

लक्ष्य

गाउँपालिकाका सबै किसिमका तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गरी सबैकालागि पहुँचयोग्य बनाउने ।

उद्देश्य

१. तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।
२. तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३५: तथ्याङ्क प्रणालीका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।	
१.१: तथ्याङ्कको सङ्कलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन र प्रकाशनलाई व्यवस्थित बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. तथ्याङ्कको प्रशोधन र विश्लेषण गरी वेब पोर्टल र विभिन्न प्रकाशनमार्फत् प्रयोगकर्ता माझ पुऱ्याउने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । २. अनुसन्धानको माध्यमबाट आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी नियमित तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ । ३. विश्वसनीय, सही र समयमै तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य २: तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण गर्नु ।	
२.१: तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण प्रणालीको आधुनिकीकरण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २. आवश्यकता पहिचान गरी विषयगत तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिनेछ । ३. आयोजना सञ्चालन अवधि, मध्यमकालीन अवधि, र अन्तिम अवस्थाको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गर्ने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

विद्युतीय तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना र सञ्चालन भएको हुनेछ । आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनकोलागि आवश्यक सूचना उपलब्ध भएको हुनेछ । प्रमाणमा आधारित योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भएका हुनेछ ।

९.४ शासकीय सुधार

पृष्ठभूमि

दुप्चेस्वर गाउँपालिकाको अबको कार्यदिशा भनेको सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै पालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासन प्रत्याभूत गर्नु हुनेछ । सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कुशल शासकीय व्यवस्थापनद्वारा नागरिकका सामाजिक तथा आर्थिक आकांक्षा पूरा गर्न र शासन सञ्चालनकालागि विद्यमान पद्धति र औजारलाई समयसापेक्ष बनाउँदै लैजानु आवश्यक छ ।

प्रमुख समस्या

जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कार्य जिम्मेवारी बमोजिमको क्षमता अभिवृद्धि नहुनु, सार्वजनिक सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा प्रचलित विकास एवम् प्रविधिको समुचित उपयोग गर्न नसक्नु साथै पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रूपमा विकास भई नसक्नु आदि यहाँका समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

सार्वजनिक क्षेत्रमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, जवाफदेहिता र प्रभावकारिता कायम गर्नु । जनताको घर दैलोमा विकासका कार्यक्रम पुऱ्याउनु । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनु । विकास प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु । शासन सञ्चालनमा सदाचार र मितव्ययिता कायम गर्नु । सार्वजनिक व्यवस्थापनप्रति नागरिकको विश्वास बढाई स्थानीय सरकारप्रति उत्साह पैदा गर्नु ।

गाउँपालिकाको काम कारबाहीमा नागरिक स्तरबाट निगरानी गर्न सक्ने वातावरण तयार हुनु । राज्यका तीनै तहमा निर्वाचन सम्पन्न भई स्थिर सरकार गठन हुनु । नागरिकले आफ्नो घरदैलोमै सरकारी सेवा र सुविधा पाउने अवस्था सिर्जना हुनु । आयोजनाको छनोट, प्राथमिकीकरण र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्ने वातावरण बन्नु । अपेक्षित विकासको लक्ष्यमा पुग्न अनुकूल वातावरण तयार हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"पारदर्शी, जवाफदेही, नागरिकमैत्री र जनसहभागितामूलक शासन व्यवस्था"

लक्ष्य

प्रविधिमैत्री, जनउत्तरदायी, प्रभावकारी सेवा प्रवाह मार्फत् सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।

उद्देश्य

१. भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री शासन व्यवस्था मार्फत समृद्धि हाँसिल गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३६: शासकीय सुधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री शासन व्यवस्थामार्फत समृद्धि हाँसिल गर्नु।	
१.१: विकास आयोजनाहरूको अनुगमन गरी कार्यान्वयनमा आइपरेका समस्यालाई तत्काल सम्बोधन गर्ने ।	१. वस्तुगत सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणाली विकास गरिनेछ । २. अनुगमनको अनुगमन गर्ने प्रणाली विकास गरिनेछ । ३. विकास निर्माणका काममा आइपर्ने समस्याको तत्काल समाधान गरिनेछ ।
१.२: कानून तथा व्यवहारमा सुधार गरी सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउने ।	१. छिटो छरितो गुणस्तरीय र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्न कानुनी तथा नीतिगत आधार तयार गरिनेछ । २. सरकारी कार्यालयलाई आधुनिक प्रविधिमैत्री र सेवाग्राहीमैत्री कार्यस्थलको रूपमा स्थापित गरी कर्मचारीको कार्यसम्पादन अभिवृद्धि गरिनेछ । ३. सरकारी निकायका कामकारबाहीहरूको विवरण वेबसाइटमा नियमित प्रकाशन तथा अद्यावधिक गरिनेछ । ४. सबै सार्वजनिक निकायमा डिजिटल नागरिकबडापत्र र सुझाव पेटिकाको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: पदाधिकारी तथा कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई मापन योग्य बनाउने ।	१. सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिले सदाचारलाई जीवनशैलीकै रूपमा अनुसरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. मूल्याङ्कन पद्धतिलाई वैज्ञानिक र वस्तुपरक बनाई प्रोत्साहन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
१.४: पालिकाका काम कारवाहीप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्ने ।	१. पालिकाका कामकारवाहीलाई मितव्ययी बनाउन र एउटै काममा एक भन्दा बढी निकायले दोहोरो खर्च गर्न नसक्ने वातावरण सिर्जना गर्न आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने तथा निश्चित मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, सूचना सम्प्रेषण, खर्चको विवरण सार्वजनिक गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. सार्वजनिक नागरिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित बनाउँदै सबै जनताको उपस्थितिको सुनिश्चितता
२. नियमित वेवसाइट अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन परीक्षण
३. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको विकास
४. कर्मचारीको कार्यसम्पादनको कार्य प्रगतिसँग आवद्धता
५. सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

दुप्वेश्वरका काम कारवाही स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी, सहभागितामूलक, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री भएको हुनेछ । नागरिकको गुनासो प्रत्यक्ष रूपमा सुनुवाइ हुने व्यवस्थाबाट जनविश्वास अभिवृद्धि भई सार्वजनिक जवाफदेहितामा सुधार भएको हुनेछ ।

९.५ प्रशासकीय सुशासन

पृष्ठभूमि

शासकीय निर्णयहरू तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउन नियमित सूचना प्रवाह, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक लेखा परीक्षण जस्ता नविन शासकीय उपक्रमहरू सञ्चालन गरी सुशासन प्रत्याभूत गर्न दुप्चेस्वर गाउँपालिका अग्रसर रहेको छ । जवाफदेहीताको संस्कृति विकास गर्नुका साथै नागरिक-मैत्री शासन, संघीय शासन प्रणाली अनुरूपको सेवाप्रवाह, कानुनी शासनको प्रत्याभूति र समन्वय तथा सहकार्यलाई व्यवस्थित गर्दै प्रशासकीय सुशासन सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । नागरिकको समृद्धि तथा सुखी जीवनको सुनिश्चितता गर्नु प्रशासनिक सुशासन दुप्चेस्वरको प्रमुख लक्ष्य हो । सुशासन कायम गरी सेवा प्रवाहमा सरलता एवम् सहजता ल्याउनु पालिकाको मुलभूत दायित्व हो । सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै पालिकाबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्न आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

प्रशासनिक क्षेत्रमा बढ्दो राजनीतिक हस्तक्षेप, कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्न चाहिने सीप र ज्ञानको कमी, सुशासन कायम गर्न राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई दिशानिर्देश गर्ने संयन्त्रको कमी, प्रशासनिक अनुशासनमा हास आउनु, प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको अभाव हुनु तथा आवश्यकता अनुरूप कर्मचारीको पदपूर्ति नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

चुनौती र अवसर

सार्वजनिक सेवामा कार्यरत राष्ट्रसेवकहरूमा राष्ट्रप्रति समर्पण र जनताप्रति सेवाभाव जगाई संघीय व्यवस्थाको मर्म अनुरूप प्रदेश सरकारको उपस्थिति, नियमितता, गतिशीलता र प्रभावकारिता स्थापित गर्नु । जनताको घरदैलोमा सहभागितामूलक गुणस्तरीय सेवाप्रवाहको सुनिश्चितता गर्नु । कर्मचारीको क्षमता विकास गर्नु ।

सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि हुनु । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कर्मचारी समायोजन हुनु । संविधानको मर्म र जनताको चाहना अनुरूप सुशासनको व्यवस्थापन गर्न विभिन्न आवश्यक ऐन, नियम तर्जुमा हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"जनमुखी सार्वजनिक प्रशासन"

लक्ष्य

सार्वजनिक प्रशासनलाई जनताप्रति उत्तरदायी, विकासमैत्री, विद्युतीय-सुशासन युक्त र सेवामूलक बनाउने ।

उद्देश्य

१. सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३७: प्रशासकीय सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु।	
१.१: प्रशासनलाई जनउत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने।	<ol style="list-style-type: none"> १. कर्मचारीको क्षमता विकासकालागि तालिम सञ्चालन गरिनेछ। २. सार्वजनिक प्रशासनलाई चुस्त, दुरुस्त र मितव्ययी बनाउन विद्युतीय सुशासन अवलम्बन गरिनेछ। ३. नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकासबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार गरिनेछ।
१.२: आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता वृद्धि गर्ने।	<ol style="list-style-type: none"> १. आयोजना कार्यान्वयनमा पारदर्शिताको अभिवृद्धि गर्दै जिम्मेवार पदाधिकारीको कार्य जिम्मेवारी र जवाफदेहिता तोकेर कार्य सम्पादन सूचक सहितको कार्यसम्पादन सम्झौता गर्ने कानुनी व्यवस्था गरिनेछ। २. पालिकाभित्र सञ्चालित आयोजनाको प्रगति अनुगमन गरी प्राप्त पृष्ठपोषण अनुरूप कार्यान्वयनमा लगिनेछ। ३. आयोजना कार्यान्वयनकोलागि भरपर्दो सुरक्षा व्यवस्था गरिनेछ।
१.३: प्रशासनिक सुशासन कायम गर्न कर्मचारीको प्रशासनिक क्षमता वृद्धि गर्ने।	<ol style="list-style-type: none"> १. कार्य प्रभावकारिताकालागि कर्मचारीलाई सक्षम र प्रतिस्पर्धी बनाउन क्षमता अभिवृद्धिकालागि तालिम लगायतका उत्प्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। २. भ्रष्टाचार विरुद्धको शून्य सहनशीलताको मान्यता अनुरूप प्रशासनमा सदाचारिता अभिवृद्धि गर्न जनगुनासो व्यवस्थापन गरी उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन गरिनेछ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. कर्मचारीहरूको मनोबल र उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्न कर्मचारीकालागि तालिम, आवास, शिशुस्याहार केन्द्र तथा स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम सञ्चालन
२. नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकास र विस्तारको माध्यमबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार
३. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली अवलम्बन गरी प्रत्येक कर्मचारीको कार्य-सम्पादनलाई कार्यालयको कार्य प्रगतिसँग आवद्धता
४. "मुस्कान सहितको सेवा" नाराको प्रयोग
५. जनगुनासो व्यवस्थापन गर्न उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन

अपेक्षित उपलब्धि

सूचना प्रविधिको प्रयोग र विस्तारबाट स्वचालित कार्यप्रणालीको विस्तार भएको हुनेछ । गुणस्तरीय सेवाप्रवाह भएको हुनेछ । मुस्कान सहितको सेवा प्रवाह भएको हुनेछ । उत्प्रेरित र उच्च मनोबलयुक्त कर्मचारीबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।

९.६ वित्तीय सुशासन

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक आयको अद्यावधिक स्थितिको लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित र एकरूपता कायम गरी प्रभावकारी बनाउँदै लैजानकोलागि सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको विकासमा जोड दिँदै एकल खाताकोष प्रणाली र राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास आवश्यकता छ । सार्वजनिक स्रोतको मितव्ययी र अधिकतम परिचालन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण मार्फत् वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी नागरिकलाई वित्तीय सुशासनको प्रत्याभूति दिनु दुप्चेस्वर गाउँपालिकाको दायित्व हो । सार्वजनिक खर्चको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न सरकारी निकायका कार्यक्रम तथा खर्चलाई सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास जरुरी भएकोछ ।

प्रमुख समस्या

वेरुजुको मात्रामा वृद्धि हुँदै जानु । आर्थिक उत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिताको अवस्था कमजोर हुनु । विकास खर्च अपेक्षित गति र परिमाणमा नहुनु । चालु खर्चमा भएको बढोत्तरीगै वित्तीय सुशासनको स्थिति खस्कदै जानु ।

चुनौती र अवसर

संघीय वित्तीय ढाँचा अनुरूप संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने अनुदान समयमै प्राप्त गर्नु । समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार गर्नु । समयमा ठेक्का बन्दोबस्त गर्नु, पुँजीगत खर्च वृद्धि गर्नु । आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्नु । अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउनु । खरिद कार्यलाई सार्वजनिक खरिद ऐनको मर्म अनुरूप मितव्ययी र प्रतिस्पर्धी बनाउदै लगी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र अत्यधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउने कार्य गर्नु ।

राजस्व र व्ययको अनुमान प्रत्येक वर्ष आषाढ १५ भित्र गाउँसभामा पेश गर्ने व्यवस्था रहेको । पालिकाको लेखा प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली, सार्वजनिक सेवा लेखामान तयार गरी सो अनुसार प्रतिवेदन प्रणाली विकास गरिनु ।

दीर्घकालीन सोच

"प्रभावकारी विकास खर्च व्यवस्थापनद्वारा वित्तीय सुशासन"

लक्ष्य

सार्वजनिक आय र व्ययलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र अनुमानयोग्य बनाई समग्र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने ।

उद्देश्य

१. सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवम् प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३८: वित्तीय सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवम् प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने ।	१. वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी निकायको संस्थागत सुदृढीकरण गरी राजस्व परिचालनको क्षमता वृद्धि तथा लेखा प्रणाली सुधारका गर्न तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । २. वित्तीय व्यवस्थापनका सबै क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गरिनेछ ।
१.२: सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	१. विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने तथा विद्युतीय बोलपत्रको दायरालाई विस्तार गरिनेछ । २. निर्धारित समय अगावै काम सम्पन्न गर्ने ठेकेदारलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: बेरुजु न्यूनीकरण गरी बेरुजु फछ्यौटलाई प्राथमिकता दिने ।	१. खरिद प्रक्रियालाई व्यवस्थित बनाइनेछ । २. आयोजनाहरूकालागि ग्राहक/उपभोक्ता समुह छनोट तथा प्रथम किस्ता भुक्तानी आ.व.को दोश्रो चौमासिक भित्रै सम्पन्न गरिनेछ । ३. आयोजना छनोट तथा बजेट विनियोजन गर्दा सम्बन्धित सरोकारवाला तथा उपभोक्ताहरूको राय सुझाव लिइनेछ । ४. खर्च गर्नुपूर्व हरेक शिर्षकको नीतिगत आधार स्पष्ट गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. लाभ र लागतको विश्लेषणसहित योजना तथा कार्यक्रम अवधि यकिन गरी वार्षिक बजेट विनियोजन
२. राजस्व परिचालन क्षमता वृद्धि तालिम सञ्चालन
३. लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन
४. विद्युतीय आर्थिक कारोबार प्रणालीको सुदृढीकरण

अपेक्षित उपलब्धि

वार्षिक खरिद योजना समयमै तयार भई खरिद कार्य भएको हुनेछ । राजस्व परिचालन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ । सार्वजनिक खर्च व्यवस्थित भई बेरुजु कम भएको हुनेछ ।

९.७ भ्रष्टाचार निवारण

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक निकायमा हुने ढिलासुस्ती, अनियमितता तथा अनिर्णयजस्ता विकृति एवम् भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको निराकरण गर्न आवश्यक रहेको छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, उत्तरदायी, जनमुखी, अनुमानयोग्य र कानून सम्मत रूपमा सहज र सरल तरिकाले उपलब्ध गराई सबै तह र स्वरूपका भ्रष्टाचार एवम् अनियमिततालाई नियन्त्रण गरी सदाचारयुक्त समाज बनाउन जरुरी छ । दुप्चेश्वर गाउँपालिकामा भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको विकास गरी सदाचार र सुशासन प्रवर्द्धन गर्न जरुरी छ ।

प्रमुख समस्या

सार्वजनिक निकायहरूमा अपेक्षित उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता बहन गर्ने संस्कृति नहुनु । भ्रष्टाचार विरोधी संस्कृतिको विकास नहुनु । भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच प्रभावकारी सञ्चार, समन्वय र सहकार्य कायम गर्न नसकिनु ।

चुनौती र अवसर

प्रभावकारी अनुसन्धान तहकिकात सम्बन्धी क्षमता विकास गर्नु । सूचनादाताको संरक्षण गर्नु । साक्षी बस्ने तथा अभियोजन गर्ने कर्मचारीहरूको उचित संरक्षण गर्नु । भ्रष्टाचारीलाई सामाजिक बहिष्कार हुनुपर्नेमा सम्मान प्राप्त हुनु ।

भ्रष्टाचार विरुद्ध सक्रिय नागरिक समाज तथा सञ्चार जगत हुनु । अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग, सहकार्य र समन्वय तथा अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोगको क्षेत्रीय र सम्पर्क कार्यालयहरूको स्थापना भई भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउनु ।

दीर्घकालीन सोच

"भ्रष्टाचारमुक्त दुप्चेश्वर"

लक्ष्य

भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अख्तियार गरी सुशासन कायम गर्ने ।

उद्देश्य

१. भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको नियन्त्रण गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३९: भ्रष्टाचार निवारणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको नियन्त्रण गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।	
१.१: भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. नीतिगत, कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरी सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी तथा जवाफदेही बनाइनेछ । २. शिक्षण संस्थाको पाठ्यक्रममा भ्रष्टाचार विरुद्धको विषयवस्तु समावेश गरिनेछ । ३. नीजि क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । ४. भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलाप नियन्त्रणकालागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ५. भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गरिनेछ ।
१.२: भ्रष्टाचार निवारण सम्बन्धमा प्राविधिक सहायता र सूचना आदान प्रदान सम्बन्धी नेपाल सरकारले गरेको व्यवस्थालाई सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. भ्रष्टाचारसँग सम्बन्धित फौजदारी विषय, सम्पत्ति फिर्ता सम्बन्धी कानून निर्माण, सफुर्दगी र पारस्परिक कानुनी सहयोगकालागि नेपाल सरकारलाई सहयोग गरिनेछ । २. अनुसन्धान र छानबिनको क्रममा अन्तरनिकाय समन्वय एवम् सूचना आदानप्रदानलाई सघन र प्रभावकारी बनाइनेछ । ३. पालिकाका सबै जनप्रतिनिध तथा राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूलाई आ-आफ्नो व्यवसायिक निष्ठासहित सादा जीवन र सहयोगी व्यवहारसहित सेवा प्रवाह गर्न प्रेरित गरिनेछ । ४. विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण गर्ने तथा नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. भ्रष्टाचार विरुद्ध नागरिक सचेतना
२. भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था
३. नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ
४. विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण
५. संस्थागत क्षमता विकासकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग

अडुकुषलत उडलडुधल

डुरषुतलकलर वलरुदुधडल नलडुकुत रूडडल अडुडलन सडुडललन डुई डुरषुतलकलर नलडनुतुरण हुनेकु । डुरषुतलकलर वलरुदुधकु शुनुड सहुनशुलतलकु नुतलललई डलल डुललेकु हुनेकु । सबुई संघ संसुतलहरुसुंग सहुकलरुड वृदुधल डुई सुकनल अदलन डुरदलन र अलवशुडक सडनुवडडल डुरडलवकलरलतल अलडकु हुनेकु ।

परिच्छेद १० अन्तरसम्बन्धित विषय

१०.१ सुरक्षा

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता र स्वाभिमानलाई अक्षुण्ण राखी जनताको सार्वभौम अधिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको अधिकारलाई आत्मसात् गरेको छ । वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक लगायत सबै प्रकारका विभेद र छुवाछुतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने सङ्कल्प गरेको छ । प्रभावकारी सुरक्षा प्रबन्ध सुशासन र विकासको पूर्व शर्त हो । दुप्वेश्वरमा शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको रक्षा गर्न, शान्तिपूर्वक बाँचन पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न, पूर्वाधार निर्माण र आर्थिक विकासकालागि समेत प्रभावकारी सुरक्षा व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

प्रमुख समस्या

संवैधानिक व्यवस्था अनुसार शान्ति सुरक्षाकोलागि स्थानीय तहले सम्पादन गर्ने कार्यको सञ्चालन, सुपरीवेक्षण र समन्वय सम्बन्धी व्यवस्था गर्ने संघीय कानून बनी नसकेको, भइरहेको प्रहरी सङ्गठनकोलागि पनि साधन स्रोत सिमित भएको साथै प्रादेशिक प्रहरी समेत व्यवस्था हुन नसकेको अवस्थामा संघीय प्रहरीले सम्पूर्ण शान्ति सुरक्षाको जिम्मा लिनुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

चुनौती र अवसर

सुरक्षा निकायहरूको आधुनिकीकरण गर्नु । सूचना सञ्जालको व्यवस्था गर्नु । सरकारी एवम् सार्वजनिक सम्पत्तिको बढ्दो अतिक्रमण रोक्नु । पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु । जिम्मेवार निकाय बीच समन्वय कायम गर्नु ।

सुरक्षा निकायका संरचना पालिकास्तरमा विस्तार हुनु । जनचेतनतामा अभिवृद्धि हुनु । अनुसन्धान प्रविधिमा द्रुत विकास हुनु । सूचना प्रविधि तथा सञ्चार सुविधाको तीव्र विकास र विस्तार हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"शान्तिपूर्ण र सुरक्षित दुप्वेश्वर"

लक्ष्य

दुप्वेश्वरमा भरपर्दो शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।

उद्देश्य

१. शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।
२. अपराध नियन्त्रण गरी कानुनी शासन पद्धतिको विकास गर्नु ।

३. दुप्वेश्वर नगर प्रहरीको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४०: सुरक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।	
१.१: गाउँपालिकाभित्र शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्र शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गर्न बजार क्षेत्र, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सरकारी कार्यालय तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा सि.सि.टि.भि सहितको एकीकृत सुरक्षा प्रणाली जडान गरिनेछ । सूचना सम्प्रेषण प्रणालीलाई केन्द्रीय सञ्जालमा आवद्ध गरी सुरक्षा प्रणालीलाई प्रविधिमैत्री बनाई आधुनिकीकरण गरिनेछ । सुरक्षा सम्बन्धी सूचना सङ्कलन तथा जोखिम विश्लेषण र सुरक्षा निकायहरूबीच सूचना आदानप्रदान गरी समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ । शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्न प्रभावकारी रूपमा प्रहरी परिचालन गरिनेछ । प्राकृतिक विपद् बाट हुने अति संवेदनशील एवम् महत्त्वपूर्ण भौतिक पूर्वाधारको विशेष सुरक्षा प्रबन्ध गरिनेछ ।
१.२: शान्ति सुरक्षा स्थापनामा विधिको शासनलाई प्राथमिकतामा राखी काम गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> प्रहरीलाई जनमैत्री बनाई सामुदायिक प्रहरीमा विशेष जोड दिइनेछ । शान्ति सुरक्षा कायम राख्न बल प्रयोग गर्दा मानव अधिकारको मूल्य र मान्यतालाई अवलम्बन गरिनेछ । सुरक्षाकर्मीहरूकालागि मानव अधिकार, मानवीय कानुन तथा विधिको शासन सम्बन्धमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: अपराध नियन्त्रण गरी कानुनी शासन पद्धतिको विकास गर्नु ।	

<p>२.१: मानव बेचबिखन, अपराध नियन्त्रण तथा लागू औषध नियन्त्रण गर्ने ।</p>	<p>१. संवेदनशील नाका तथा क्षेत्रमा सुरक्षाकर्मी परिचालन गरी मानव बेचबिखन तथा अपराध नियन्त्रण गरिनेछ । २. लागू औषधको अवैध उत्पादन, ओसारपसार, विक्री वितरण र उपभोगलाई कडाइका साथ नियन्त्रण गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: दुप्चेस्वर नगर प्रहरीको व्यवस्था गर्नु ।</p>	
<p>३.१: आन्तरिक सुरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन पालिकाको आफ्नै गाउँ प्रहरी स्थापना गरिनेछ ।</p>	<p>१. सुरक्षा नीति तथा कानून तर्जुमा गरी नगर प्रहरी स्थापना तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । २. गाउँ प्रहरी सञ्चालनकालागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ । ३. आवश्यकता अनुरूप गाउँ प्रहरी छनोट तथा नियुक्ति गरी दुप्चेस्वर गाउँ प्रहरी सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. प्रविधिमैत्री अपराध अनुसन्धानको विकास
२. पालिकाको सुरक्षा नीति तर्जुमा
३. विद्युतीय शासनको अवधारणाको प्रभावकारी कार्यान्वयन
४. लागू औषध नियन्त्रण र अनुगमन
५. प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्न पूर्व-सूचना प्रणाली विकास
६. विपद् व्यवस्थापनका सहज उपायहरूको अवलम्बन
७. शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी कानूनको संशोधन, परिमार्जन एवम् आवश्यक नयाँ कानूनको निर्माण

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाबासी नागरिकहरूले शान्ति र सुरक्षाको अनुभूति स्पष्ट रूपमा गर्नेछन् । सुरक्षा निकायको क्षमता अभिवृद्धि तथा संगठन सुदृढीकरण भई जनतामा कानून कार्यान्वयनको प्रभावकारिता, दण्डहीनताको अन्त्य, अपराधिक घटनाहरूको न्यूनीकरण तथा सामाजिक शान्ति कायम भएको हुनेछ ।

१०.२ मानव अधिकार

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गरेको छ । नेपाल संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्र तथा मानव अधिकार सम्बन्धी विभिन्न महत्त्वपूर्ण

अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको पक्ष राष्ट्र भइसकेको छ । नेपालले जनाएको मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्नकालागि संवैधानिक, कानुनी, नीतिगत एवम् संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गर्दै आएको छ ।

आर्थिक, सामाजिक वा शैक्षिक दृष्टिले पछाडि परेका वर्ग र समुदायलाई समानुपातिक र समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका निकायमा सहभागिताको हक हुनेछ, भनी संविधानमा नै सामाजिक न्यायको हकको व्यवस्था गरिएको छ । मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धनकालागि संघीय तहमा विद्यमान स्थायी संरचना एवम् संस्थाहरूलाई प्रदेश तथा स्थानीय तहमा पनि विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । अन्तर तहबीच समन्वय तथा सहकार्य मार्फत मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमलाई विकासका मुद्दासँग संरचनागत एवम् कार्यात्मक रूपमा जोड्दै लानु आवश्यक देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या

मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने कुरामा नागरिक र राज्यका सबै निकायमा सचेतना अभिवृद्धि भए तापनि मानव अधिकार सम्बन्धी संस्थागत र नीतिगत स्पष्ट व्यवस्था नहुनु तथा भेदभाव, छुवाछुत, बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा जस्ता कुप्रथा, आर्थिक, शैक्षिक तथा सामाजिक पछाडिपन, भौगोलिक संरचना, पूर्वाधार एवम् सेवा सुविधाको उपलब्धता जस्ता कुराहरू मानव अधिकार र सामाजिक न्यायको प्रत्याभूति गर्न नसक्नु आदि यहाँका समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

संविधान, कानून र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरूप मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा परिपालना गर्नु र गराउनु । मानव अधिकारमैत्री तथा सामाजिक न्यायसहितको सामाजिक एवम् आर्थिक विकास निर्माण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु ।

विश्वमा सर्वस्वीकार्य भएका मानव अधिकार सम्बन्धी मूल्य-मान्यतालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गर्नु । मौलिक हक कार्यान्वयनकालागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था हुनु । संविधान एवम् कानूनद्वारा संरक्षित मानव अधिकारको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने, मानव अधिकार उल्लङ्घनमा अनुसन्धान गर्ने लगायतका कार्य गर्ने स्वतन्त्र र सक्षम संवैधानिक आयोगको व्यवस्था तथा न्याय सम्पादनकालागि स्वतन्त्र न्यायालयको व्यवस्था हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"स्वअनुशासित र समतामूलक समाजको निर्माण"

लक्ष्य

संविधानले तोकेका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र राजनैतिक अधिकारहरूको प्रत्याभूति गराउने ।

उद्देश्य

१. मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४१: मानवअधिकारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।	
१.१: समाजमा विद्यमान सबै प्रकारका भेदभाव, छुवाछुत, हिंसा तथा कुप्रथाको अन्त्य गर्ने ।	१. जोखिममा रहेका विपन्न, सीमान्तकृत एवम् उत्पीडित वर्गका अधिकार संरक्षण गरिनेछ । २. समाजमा विद्यमान भेदभाव र छुवाछुत विरुद्ध जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२: मौलिक हक सम्बन्धी कानूनहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	१. मौलिक हक कार्यान्वयन गर्ने कानूनहरूको कार्यान्वयनको लागि स्रोत साधनको व्यवस्था गरिनेछ । २. न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्न संघसँगको समन्वयमा निःशुल्क कानुनी सहायता सम्बन्धी नीतिगत, कानुनी एवम् संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनामा दण्डहीनताको अन्त्य गरी पीडितलाई क्षतिपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । २. मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनाका पीडितलाई कारबाही र पीडितलाई उचित क्षतिपूर्ति तथा परिपूरणको व्यवस्था गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. वडा तथा विद्यालय स्तरमा मानव अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन
२. फरक क्षमता भएका, असहाय, सीमान्तकृत वर्ग र क्षेत्रका सेवाग्राहीलाई सेवाप्रवाहमा विशेष व्यवस्था
३. पीडित महिला र बालबालिकालाई आर्थिक तथा कानुनी सहायता प्रदान

अपेक्षित उपलब्धि

मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धमा निर्माण भएका कानूनको पूर्ण पालना भएको हुनेछ । मानव अधिकारको व्यावहारिक र संस्थागत रूपमा उपभोग गर्न सक्ने अवस्था सुनिश्चित भएको हुनेछ । मानव अधिकारमैत्री नीति, योजना तथा कार्यक्रम र कार्ययोजना तर्जुमा भएको हुनेछ ।

१०.३ संघीय शासन प्रणाली

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई संघीय शासन पद्धतिको मूल आधार मानेको छ । सोही मर्मलाई आत्मसात् गर्दै संविधानले निर्धारण गरेको क्षेत्राधिकारको अभ्यासबाट सुशासनमैत्री र समृद्ध दुप्चेस्वर निर्माण गर्न आवश्यक छ । विभिन्न जात, जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायका नागरिकहरूको स्वामित्व, सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै विविधताको व्यवस्थापनका माध्यमबाट राष्ट्र निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ संघीय शासन प्रणाली लागु भएको छ ।

प्रमुख समस्या

संघीयता कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्गचित्र तयार भइनसक्नु, नितान्त नवीन स्थानीय संरचना हुनु तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच अन्तरसम्बन्ध परिभाषित भए तापनि कार्यान्वयनमा प्रष्टता नभएको अवस्था छ ।

चुनौती र अवसर

स्पष्ट कानुनी आधार नहुनु । पर्याप्त संस्थागत संरचना तथा भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु । कर्मचारी व्यवस्थापन गर्नु । वित्तीय संघीयताको वैज्ञानिक विधि अपनाई कार्यान्वयन गर्नु । संघीयताको मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात गर्नु । सबैका बीचमा समन्वय स्थापित गरी संविधानले तोकेका अधिकारको अभ्यास गर्नु । प्रशासनिक संरचना र आवश्यक आधारभूत कानूनहरूको उपलब्धता । राजनीतिक प्रतिबद्धता सहितको निर्वाचित स्थिर सरकार । संघीयता कार्यान्वयनकालागि सहयोगी वातावरण । सकारात्मक नागरिक सोच ।

दीर्घकालीन सोच

"सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित समावेशी संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास"

लक्ष्य

सबै नागरिकको समान पहुँच र अवसर सहित घरदैलामै प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने ।

उद्देश्य

१. संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४२: संघीय शासन प्रणालीका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।	

<p>१.१: समावेशी तथा समन्यायिक विकासकालागि आवश्यक कानुनी र संस्थागत आधार तयार गर्ने ।</p>	<p>१. नीति, योजना, कानुन तर्जुमा गर्दा सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक रूपले पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ ।</p>
<p>१.२: पालिकाबाट प्रदान गरिने सेवालाई प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।</p>	<p>१. सेवा प्रवाहकोलागि आवश्यक नीतिगत र कानुनी आधार तयार गरी संस्थागत संरचनाको विकास गरिनेछ । २. सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड आदि जारी गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. नागरिक समाज, नीजि क्षेत्र र गैरसरकारी क्षेत्रसँग साझेदारी गरिनेछ ।</p>
<p>१.३: जनप्रतिनिधि, पदाधिकारी र कर्मचारीको क्षमता विकास गर्ने ।</p>	<p>१. जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीकोलागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धी जनचेतना वृद्धि तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आयोजना गरिनेछ ।</p>
<p>१.४: संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयलाई व्यवस्थित बनाई निरन्तर संवादको आधार तयार पार्ने ।</p>	<p>१. माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयसँग दोहोरो संवादको प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरिनेछ । २. योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्दा माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयको परामर्श लिने पद्धतिको थालनी गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. जनचेतनामूलक तथा अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम सञ्चालन
२. स्थानीय राजनीतिक नेतृत्व, जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीकोलागि क्षमता विकासकालागि तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

आवश्यक कानुन, नीति, संस्थागत संरचना निर्माण भएको हुनेछ । जनताले सरल, सहज र छरितो सेवा प्राप्त गरेका हुनेछन् । जनप्रतिनिधि, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

१०.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास

पृष्ठभूमि

सघं, प्रदेश र स्थानीय तह बीच प्राकृतिक स्रोतसाधन प्रतिको अधिकार र उपलब्ध स्रोत साधनको बाँडफाँट गर्दा विभिन्न तहहरूको सन्तुलित विकासको अवधारणालाई आत्मसात गरी उपलब्ध स्रोतसाधन र अवसरमा पहुँच सहित समन्यायिक विकास गर्नुपर्ने अवधारणा रहेको छ । लामो समयदेखि विकास निर्माणमा पछाडि परेका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई विकासको मूल धारमा ल्याई समान रूपमा विकासको प्रतिफल उपलब्ध गराउने संघीयताको मूल ध्येय रहेको छ । नेपालको संविधानले यही अन्तरवस्तुलाई आत्मसात गर्दै विकासका दृष्टिले पछाडि परेका क्षेत्र र वर्गलाई प्राथमिकता दिई सन्तुलित, वातावरण अनुकूल, गुणस्तरीय तथा दिगो रूपमा पूर्वाधारको विकास गर्ने नीति लिएको छ ।

प्रमुख समस्या

भौगोलिक विकटताले गर्दा दुप्चेस्वरका केही विकट वडाहरू गाउँपालिकाको विकासको मूल प्रवाहमा समाहित हुन नसक्नु तथा निर्माण तथा भौतिक पूर्वाधारहरू बजार केन्द्रित हुनु यहाँको सन्तुलित विकासकालागि मुख्य समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

दुर्गम वडाहरूमा पूर्वाधार विकासकालागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु । भौगोलिक कठिनाइ र विकटताको कारण पूर्वाधार निर्माणमा कठिनाइ हुनु । संघीयता कार्यान्वयन र दीर्घकालीन विकासका नियमित कार्यक्रम र आयोजनाका बीच सामञ्जस्य कायम गरी स्रोतसाधनको सन्तुलित संयोजन कायम गर्नु । जनसहभागिता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु ।

जनताको प्रत्यक्ष सहभागितामा स्थानीय योजना तर्जुमा हुनु । पिछडिएको क्षेत्र र वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिने नीतिगत व्यवस्था हुनु । गरिबी निवारण तथा रोजगारीकालागि विशेष कार्यक्रम सहित संस्थागत व्यवस्था हुनु । विकास कार्यक्रमको मागमा अत्यधिक वृद्धि हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"दुप्चेस्वरको सन्तुलित विकासमा व्यवहारिक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन"

लक्ष्य

सन्तुलित विकासका माध्यमबाट जनताको जीवन स्तरमा सुधार गर्ने ।

उद्देश्य

१. विकट र पिछडिएका वडा तथा बस्तीमा समन्यायिक विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४३: स्थानीय तहको सन्तुलित विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: विकट र पिछडिएका वडा तथा बस्तीमा समन्यायिक विकास गर्नु ।	
१.१: स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सम्भाव्यताका आधारमा लगानी वृद्धि गरी सन्तुलित विकास गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> प्राकृतिक एवम् मानवीय सम्पदाहरूको पहिचान गरी बढी प्रतिफल दिने आयोजना र कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिने र पिछडिएका क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रमा नीजि लगानीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । स्थानीय मौलिक संस्कृति र पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गरिनेछ । स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापद्वारा उद्यमशीलता र रोजगारी सिर्जना गरिनेछ ।
१.२: जनतालाई दैनिक आवश्यकताका वस्तु तथा सेवाको पहुँच सहज बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> पछाडि परेका वा पारिएका क्षेत्र वा समुदाय लक्षित विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । पछाडि परेका क्षेत्र, सीमान्तकृत व्यक्ति, वर्ग र समुदायको उत्थान तथा संरक्षणकोलागि सार्वजनिक नीजि साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । खानेपानी, सरसफाइ लगायत भौतिक पूर्वाधार तथा उपभोग्य वस्तुको पहुँच सबै क्षेत्र र वर्गका जनतामा पुऱ्याउने व्यवस्था गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन र क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन
- खानेपानी, सरसफाइ लगायत भौतिक पूर्वाधारको निर्माण
- व्यवहारिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन
- सार्वजनिक नीजि साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्र लक्षित कार्यक्रमहरूको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि भई विपन्न, पिछडिएको क्षेत्र र सीमान्तकृत वर्ग तथा समुदाय थप लाभान्वित भएका हुनेछ । प्रभावकारी

सुवल डुरवलहुदुवलरल सुड वलकलस र अलडअरुकनकल अवसरललई वलसुतर गदुँ गरलडु नुडुनीकरणडल तुवल डुगुकु हुनुकु । डलकुकुडलकल कुषुतुर र वरुग डनल वलकलसकु डुलधलरडल सडलहुत डकल हुनुकुन ।

परिच्छेद ११ योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

११.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन

पृष्ठभूमि

नेपाल सरकारको राष्ट्रिय लक्ष्य हाँसिल गर्न बागमती प्रदेश सरकारले निर्माण गर्ने लक्ष्यका साथ प्रदेशको दोस्रो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गरेको छ । योजनाबद्ध विकासकालागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीतिसहितको योजना आवश्यक पर्दछ । त्यसैले दुप्चेस्वर गाउँपालिकाले पनि सोही राष्ट्रिय आवधिक योजनाको अवधारणा पत्र तथा बागमती प्रदेशको दोस्रो पञ्चवर्षीय योजनाका अवधारणापत्र आधारमा ती योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्ति गर्न विभिन्न सरोकारवाला संघसंस्था तथा व्यक्तिहरूको सुझाव समेत समेटि दुप्चेस्वर गाउँपालिकाले आफ्नो दोस्रो पञ्चवर्षीय योजना तयार पारेको छ । योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र पालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश योजना आयोगसँग नियमित रूपमा परामर्श गरी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने र कार्यक्रमहरूको वर्गीकरण गर्ने वातावरण बन्न नसक्नु । योजना तर्जुमालाई मार्गनिर्देश गर्न आवश्यक खण्डीकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता नहुनु । पर्याप्त जनशक्ति, भौतिक संरचना र बजेटको अभाव रहनु । कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु ।

चुनौती र अवसर

प्रथम पञ्चवर्षीय योजना, वार्षिक विकास कार्यक्रम र मध्यमकालीन खर्च संरचना बीचको सामन्जस्य कायम गर्दै योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनु । योजना निर्माणकोलागि आवश्यक विज्ञ जनशक्तिहरू पालिका स्तरमा नै उत्पादन गरी योजना निर्माणको प्रणालीलाई मजबुत र दिगो बनाउनु । नियमित रूपमा विषयगत तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी योजना छनोट गर्ने प्रणालीको आधारशीला तयार गर्नु । योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरी योजना कार्यान्वयन गर्नु ।

योजना तर्जुमाप्रति सबै समुदायको जनचासो र सहभागिता बढ्दै जानु । राष्ट्रिय योजना आयोग तथा प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोगको अनुभव योजना निर्माणमा उपयोग गर्न सक्ने सम्भावनाहरू रहनु । दुप्चेस्वर पालिकाले पञ्चवर्षीय योजना निर्माण गरी योजनाबद्ध रूपमा विकास निर्माणका कार्यहरू अगाडि बढाउने कार्यको थालनी हुनु । राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग बीच सहकार्य र समन्वय वृद्धि भई स्थानीय तहलाई सहजिकरण गर्ने वातावरण बन्नु ।

दीर्घकालीन सोच

"स्थानीय आवश्यकताका आधारमा योजना निर्माण तथा प्राथमिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास"

लक्ष्य

परिणाममुखी योजना निर्माणको दुप्चेस्वरलाई समृद्ध बनाउने ।

उद्देश्य

१. वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।
२. योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
३. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४४: योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।	
१.१: तथ्यका आधारमा स्थानीय आवश्यकतालाई समेटेर परिणाममुखी नीति तथा योजना बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. योजना निर्माणलाई परिष्कृत र सहभागितामूलक बनाउन आवश्यकता र विशिष्टताको आधारमा विश्वविद्यालय, आन्तरिक तथा बाह्य विषयगत अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र, विभिन्न संघसंस्था तथा विज्ञ व्यक्तित्वहरू र विकास साझेदारहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । २. योजना निर्माणमा उपयोगी हुने तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी अधिकतम प्रयोग गरिनेछ र उक्त तथ्याङ्क स्थानीय तह, योजनाकार वा सम्बन्धित निकायहरूलाई पनि उपलब्ध गराइनेछ । ३. योजना निर्माणकोलागि राष्ट्रिय योजना आयोग र नेपाल सरकार अन्तर्गतका मन्त्रालय तथा विभागहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । ४. पालिकाको नीति तथा योजना उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगार वृद्धि गर्नतर्फ अग्रसर भएको हुनेछ । ५. नीति तथा योजना निर्माणलाई सहयोगी हुने विषय तथा मुद्दाहरूमा राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघसंस्था, विश्वविद्यालयहरू र निजी संघसंस्थाहरूसँग सहकार्य गरी खोजमूलक अनुसन्धान गरिनेछ ।
उद्देश्य २: योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।	

रणनीति	कार्यनीति
२.१: विषयगत समितिहरू बनाई तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकारी समन्वय कायम गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. योजना तर्जुमा तथा कार्यन्वयनकोलागि उच्चस्तरीय अन्तरनिकाय बीचमा समन्वय गरी आयोजना कार्यन्वयनमा सहजिकरण गरिनेछ । २. दुप्चेस्वरको विकासलाई मध्य विन्दुमा राखी भौगोलिक र क्षेत्रगत सन्तुलन कायम हुने गरी आयोजनाको पहिचान, छनोट र कार्यन्वयनकोलागि व्यवस्था गरिनेछ । ३. हरेक योजनाको समय तालिका, लागत, अध्ययन, स्थान, सहभागिता, स्रोत, गुणस्तर र परिणामको बारेमा मापदण्ड बनाई कार्यन्वयन गरिनेछ । ४. योजना कार्यन्वयन गर्ने निकायको संस्थागत सुधार तथा क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरिनेछ । ५. योजनाका हरेक चरणका कमजोरी र परिणामलाई यथार्थ विश्लेषण गरी सबै निकायसँग समन्वय र अन्तरसम्बन्ध स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।	
३.१: योजना अनुगमन निर्देशिका र सयन्त्र बनाई नियमित समीक्षा गर्ने साथै तेस्रो र स्वतन्त्र पक्षबाट विशेष आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. विशेष आयोजनाहरूको तेस्रो पक्षबाट पनि मूल्याङ्कन गराई सुझावहरूलाई योजना तर्जुमा गर्दा समावेश गरिनेछ । २. उपलब्धि मापनकोलागि परियोजनाको नतिजा सूचकसहितको प्रत्येक आयोजनाको नतिजा खाका तयार गरी कार्यन्वयन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. योजनाको वर्गीकरण गर्न मापदण्डको व्यवस्था
२. अनुगमनको निर्देशिका निर्माण
३. आयोजनाको पहिचान, छनोट र कार्यन्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण
४. राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघ संस्था, र नीजि संघ—संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमूलक कार्यक्रम
५. तोकिएका आयोजनाहरूको मूल्याङ्कनकोलागि आफै वा तेस्रो पक्षलाई समावेश गरी मूल्याङ्कन
६. योजना तर्जुमाका सबै चरणमा लाभग्राही र सरोकारवालाको सहभागितामा छलफल

अपेक्षित उपलब्धि

योजना तर्जुमा प्रणालीको संस्थागत विकास र नीतिगत व्यवस्था लागु हुनेछ । हरेक आयोजनाकोलागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सूचकहरू बनेका हुनेछन् । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ । विकासकोलागि छुट्याइएको बजेटको निश्चित प्रतिशत अध्ययन अनुसन्धानकालागि छुट्याइएको हुनेछ ।

११.२ आयोजना बैंक

पृष्ठभूमि

दुप्चेश्वरको तिब्र आर्थिक विकास तथा सामाजिक रूपान्तरणकालागि आवश्यक आयोजनाहरूको पहिचान गर्दै तिनको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी वित्तिय अनुशासन कायम गर्न र लगानीका थप अवसर जुटाउन प्रारम्भ देखि नै आयोजना बैंकको अवधारणालाई आत्मसात गरी अघि बढ्ने अठोट गरिएको छ । स्थानीय माग र आवश्यकता अनुरूप आर्थिक रूपमा संभाव्य, सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा ग्राह्य, वातावरणीय रूपमा अनुकूलित र व्यवस्थापकीय रूपमा कार्यान्वयन योग्य आयोजनाहरूको छनोट गर्न र कुशल कार्यान्वयन गरी अपेक्षित उपलब्धि हाँसिल गर्न दुप्चेश्वर आयोजना बैंकको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

निश्चित मापदण्ड विना आयोजनाको पहिचान तथा छनोट गर्ने र आवश्यक पूर्वतयारी विना कार्यान्वयनमा लैजाने प्रायः योजनाहरू समस्याग्रस्त हुने गरेका छन् तसर्थ आयोजना बैंकको व्यवस्थाबाट रणनीतिक आयोजनाहरूको पहिचान र छनोट गर्न, आयोजनाहरूका निर्धारित लक्ष्यहरू तोकिएको गुणस्तर, लागत र समयवधि भित्र सम्पन्न गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्न आयोजना बैंक महत्त्वपूर्ण माध्यम हुनेछ । आवश्यकता, लागत र मुनाफा हेरेर आयोजनाको प्राथमिकीकरण गर्नु पर्नेमा राजनीतिक तथा प्रशासनिक पहुँचका आधारमा आयोजना सिफारिस गर्ने वा गर्न लगाउने र सोही अनुसार बजेट विनियोजन गर्दा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसकिरहेको अवस्था छ । यसर्थ द्रुत र दिगो सामाजिक आर्थिक विकासकोलागि लगानी र लाभको विश्लेषण गरी आयोजना बैंक बनाउने र आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरी वित्तीय स्रोत साधनको व्यवस्था र योजनाबद्ध कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

प्रमुख समस्या

पूर्वतयारी र विश्लेषण विना आयोजनाहरूको छनोट गरी कार्यान्वयन गर्ने परिपाटीले निरन्तरता पाउनु । आवश्यकता, लागत र लाभ विश्लेषण गरी आयोजनाहरूको बैंक बनाउने परिपाटी विकास हुनु पर्नेमा राजनीतिक र प्रशासनिक पहुँच हाबी हुनु । संस्थागत संरचना र पर्याप्त जनशक्ति नहुँदा आयोजना बैंक बनाउने कार्यहरू अगाडि बढ्न नसक्नु । अध्ययन र अनुसन्धानको आधारमा आयोजनाहरूको लागत र मुनाफाबारे स्पष्ट हुन नसक्दा अन्तरिक लगानी व्यवस्थापन र लगानी आकर्षित गर्नमा कठिनाइहरू हुनु ।

चुनौती र अवसर

संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग तादत्म्यता हुने गरी आयोजनाहरूको बैंक तयार पार्नु । आयोजना बैंक बनाउनकोलागि संस्थागत संरचना निर्माण गर्नु । लागत र मुनाफा हेरी सरकारी

आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको विकास गर्न सरकारले कार्यान्वयनमा ल्याउने आयोजनाहरूको आयोजना बैंक बनाउनु । सरकारी स्रोतले मात्र विकास गर्न नसकिने पालिकाका गौरवका आयोजनाहरूको विकासकोलागि नीजि क्षेत्र तथा वैदेशिक लगानीकर्ता आकर्षित गर्न सहयोगी हुने गरी आयोजना बैंक बनाउनु । आयोजनाहरूको छनोट प्रक्रिया वैज्ञानिक बनाउनु ।

सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा स्थानीय स्तरको आयोजना बैंक बनाउने अभ्यास प्रारम्भ गर्नु । आयोजना बैंक बनाउने कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु । आयोजना बैंक बनाएर मात्र बजेट विनियोजन योजना तर्जुमालाई भरपर्दो बनाउन आयोजनाको सूची तयार गर्ने अभ्यासहरूको प्रारम्भ हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"आयोजना बैंक मार्फत दुप्चेस्वरको रणनीतिक आयोजनाहरूको पहिचान र छनोट"

लक्ष्य

आयोजनाहरूका निर्धारित लक्ष्यहरू तोकिएको गुणस्तर, लागत र समयावधि भित्र सम्पन्न गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्ने ।

उद्देश्य

१. दुप्चेस्वरको तिब्र विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु ।
२. आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु ।
३. वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४५: आयोजना बैंकका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: दुप्चेस्वरको तिब्र विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु ।	
१.१: आयोजना बैंक निर्माणको आधार तयार गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक संस्थागत संरचनाको निर्माण गरिनेछ । २. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तयार पारिनेछ । ३. आयोजना बैंकमा भएका आयोजनाहरूलाई पारदर्शी र यथार्थपरक ढङ्गबाट अभिलेख राख्न र छनोट गरिनेछ । ४. आयोजना छनोट गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु ।	

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
२.१: कार्यान्वयन मोडालिटीकोलागि आवश्यक नीति नियम बनाई नियमन गर्ने ।	१. परियोजना कार्यान्वयनकोलागि आवश्यक नीति नियम तयार पारी लागु गरिनेछ । २. आयोजना बैंकलाई व्यवस्थित गर्नकोलागि आवश्यक सफ्टवेयरको विकास गरी विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गराइने छ । गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु ।	
३.१: संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यक वित्तीय स्रोत तथा साधनको पहिचान तथा परिचालन गर्ने ।	१. आयोजना बैंकमा आवद्ध भएका आयोजना सञ्चालन गर्न सार्वजनिक, नीजि, सहकारी र सामुदायिक र वैदेशिक लगानीको सम्भावनाहरू पहिचान गरी वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ । २. आयोजनाहरूको प्राथमिकताको आधारमा आयोजना छनोट गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिनेछ । ३. वित्तीय सुधारकालागि राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. आयोजना बैंक निर्माणकालागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तर्जुमा
२. सम्भाव्यता अध्ययन गरी आयोजना बैंक तर्जुमा
३. छनोटमा परेका आयोजनालाई आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने व्यवस्था
४. आयोजनाको पहिचान, वर्गीकरण, प्राथमिकीकरण, छनोट र मूल्याङ्कनको मापदण्ड तर्जुमा
५. आयोजना बैंकलाई विद्युतीय प्रणालीमा अभिलेख राख्न कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि
६. राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा

अपेक्षित उपलब्धि

बजेट विनियोजन पारदर्शी, समतामूलक र वैज्ञानिक भएको हुनेछ । विकासका आयोजनाहरू आयोजना बैंकमा आवद्ध गरी सञ्चालन भएको हुनेछ । आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण र छनोट अध्ययन अनुसन्धान र मापदण्डको आधारमा भएका हुनेछन् ।

११.३ योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वय

पृष्ठभूमि

समृद्ध दुप्चेस्वर निर्माण गर्न बनेका योजनाहरूको सफल कार्यान्वयनकालागि तीन तहका सरकारहरू बीच मात्र नभई पालिका भित्रैका सबै वडा कार्यालयहरू तथा विभिन्न सरकारी कार्यालयहरू बीच समन्वय एवम् सहकार्य अत्यावश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा २३२ मा तीन तहका सरकारहरूको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी अनुसूची ५ मा नेपाल सरकारले सम्पादन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू, अनुसूची ६ मा प्रदेश सरकारले सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ७ मा संघ र प्रदेशले साझा रूपमा सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू र अनुसूची ९ मा तीन तहका सरकारले सम्पादन गर्ने साझा अधिकारका कार्यहरू उल्लेख गरिएको छ । देशमा संघीयताको अभ्यास प्रारम्भ भए पश्चात् तीन तहमा (संघ, प्रदेश र स्थानीय तह) सरकार गठन भई क्रियाशील भएका छन् । तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्रका कार्यहरूमा प्रष्टता भए तापनि साझा अधिकार भित्रका कार्यहरू कार्यान्वयन गर्ने कार्यहरूमा प्रष्टता आएको छैन । तसर्थ तीन तहका सरकारले प्रभावकारी काम सम्पादन गर्न आपसी सामन्जस्य, समन्वय र सहकार्य आवश्यक पर्दछ । प्रष्टता नभएका कार्यहरू आपसी सहकार्य र समन्वयमा सम्पादन गरी जनतालाई सरकारको उपस्थिति र अनुभूति गराउन सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

स्थानीय तहका क्षेत्राधिकारहरू मोटामोटी रूपमा मात्र उल्लेख गरिएको र तोकेर नछुट्याइएको हुँदा कार्य सम्पादन गर्न केही अस्पष्टताहरू रहेको । कार्य विस्तृतीकरणमा केही व्याख्या गरिएको भए तापनि व्याख्या नभएका कैयौं सबालहरू रहेको । कार्यान्वयन चरणमा ती कार्यहरू दोहोरिने, एक अर्काको क्षेत्र अतिक्रमण हुने । तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको हालसम्म वर्गीकरण नभएको । योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा थप समस्या पैदा गरेको ।

चुनौती र अवसर

तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता गर्नु । प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरू कार्यान्वयनकोलागि स्रोत व्यवस्थापन गर्नु । आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकरिता ल्याउनु ।

आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता ल्याउन आयोजना वर्गीकरण सम्बन्धी छलफलले नीति निर्माताको ध्यान आकर्षण गर्नु । संघीयता कार्यान्वयनकोलागि कार्यतालिका निर्माण हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग सहअस्तित्व सहितको सहकार्य"

लक्ष्य

सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको आधारमा समृद्धि हाँसिल गर्ने ।

उद्देश्य

१. आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ६६: योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वयका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नु ।	
१.१: तीन तहका सरकारको कार्यक्षेत्र र क्षेत्राधिकार प्रष्ट गर्न आयोजनाहरूको वर्गीकरण गर्न प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. ठूला र रणनीतिक आयोजनाहरूको लागि आवश्यक स्रोत बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्य मार्फत् व्यवस्था गरिनेछ । २. रणनीतिक महत्त्वका ठूला आयोजनाहरू संघीय तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्य र समन्वयमा पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. जनतामा सेवाप्रवाह गर्ने साना आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन
२. ठूला आयोजनाहरूको कार्यान्वयन समयन्वय सहजिकरण
३. योजना तर्जुमा गर्न विज्ञहरूको प्राविधिक सहयोग

अपेक्षित उपलब्धि

संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट राजस्वको बाँडफाँड, समपूरक, सशर्त र विशेष अनुदान आवश्यकता अनुसार समयमै प्राप्त हुनेछ । ठूला रणनीतिक आयोजनाहरूको विस्तृत अध्ययन गर्ने र कार्यान्वयनको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था हुनेछ ।

११.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

पृष्ठभूमि

अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चिततालागि अनुगमन तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषणकालागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ । विकास आयोजनाहरूबाट, निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनुपर्दछ । अनुगमन एउटा निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, जो आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ, यसको मुख्य उद्देश्य चालु परियोजनाको प्रगति र ढिलासुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराई परियोजनालाई सही बाटोमा हिंडाउनु हो ।

प्रमुख समस्या

कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु, आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनाहरू उपलब्ध र व्यवस्थित नहुनु । सिमित बजेट, तथ्याङ्कको कमजोर आधारहरू, संस्थागत संरचनाहरू व्यवस्थित नहुनु । पर्याप्त जनशक्ति र भौतिक संरचना नहुनु ।

चुनौती र अवसर

सफलतापूर्वक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गर्नु ।

नतिजामूलक तथ्यहरूको पहिचान गरी आयोजनामा समावेश गर्नु ।

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बारे संस्थागत धारण बन्नु । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यकोलागि संगठन संरचना निर्माण गर्दा महत्त्व दिनु ।

दीर्घकालीन सोच

"प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास"

लक्ष्य

नतिजामूखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई विकास निर्माण तथा व्यवस्थापनमा संस्थागत एवम् स्थापित गर्ने

उद्देश्य

१. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ७७: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्ने सबै जनशक्तिलाई बलियो साझेदारीको निर्माण, M&E Matrix, Project Performance Information System (PPIS) Software, M&E data को प्रयोग, अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिनेछ ।
१.२: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका बनाई तहगत रूपमा अनुगमन संयन्त्र विकास गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनको प्रयोगबारे अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. हरेक वडाले महिनाको एकपटक र कार्यपालिकाले चौमासिक रूपमा कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन प्रगति अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: आयोजनाहरूको हरेक पक्षलाई आधार मानी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१. सार्वजनिक नीति, पञ्चवर्षीय योजना, आर्थिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट तथा आयोजनाको दस्तावेज र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. हरेक आयोजनाको समयमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विश्लेषणको आधारमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
उद्देश्य २: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।	
२.१: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि स्पष्ट नीति बनाई लागु गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	१. आयोजनागत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखालाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
२.३: योजना कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई यथार्थपरक र परिणाममुखी बनाउने ।	१. दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूको प्रगतिलाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा एकीकृत गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. आयोजनाहरूको आवश्यक अनुगमन र मूल्याङ्कन
२. निर्देशिका तथा अन्य सामग्रीको विकास
३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन
४. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तर्जुमा
५. सूचकहरूको निर्माण

अपेक्षित उपलब्धि

आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनकोलागि छुट्टाछुट्टै निर्देशिका बनेको हुनेछ । हरेको आयोजनाकोलागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका सूचकहरू बनेका हुनेछन् । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गरिएको हुनेछ । विकासकोलागि छुट्याइएको बजेटको निश्चित प्रतिशत अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकोलागि छुट्याइएको हुनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट निस्केका परिणामहरू र सिफारिसहरूलाई योजना तर्जुमा समावेश गरिएको हुनेछ ।

११.५ अनुसन्धान तथा विकास

पृष्ठभूमि

आजको समयमा अनुसन्धान तथा विकासको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । वैज्ञानिक अध्ययन तथा अनुसन्धानले देशलाई अगाडी लगिरहेको छ । राज्यको नीति मा नै यो कुरालाई प्राथमिकताकोसाथ राखिएको छ । अहिले मुलुक संघियतामा गएकोले स्थानिय तहमा समेत अनुसन्धान तथा विकासकोलागी योजना सहित काम गरिनु पर्ने अवस्था छ । स्थानीय स्तरमा रहेका प्रतिभावान व्यक्तित्वहरूबाट समेत यस्ता कार्यहरूमा योगदान पुग्न सक्दछ । हाल सम्म पहिचान नभएका श्रोत , साधन पहिचान गर्न , उययोग गर्न अनुसन्धान तथा विकासको ठूलो भूमिका रहन्छ ।

प्रमुख समस्या

अनुसन्धानक एवम् अन्वेषणका क्षेत्रहरू धेरै हुदाँ हुदै पनि मानव श्रोत, साधन र बजेटको अभावमा क्षेत्रहरू विशेष गरी पर्यटन, वन, कृषि तथा पशुपालनमा स्थानीय तहमा गरिनु पर्ने कार्यहरू हुन सकेका छैनन । सुनकोशी नदी, ब्रम्याणी नदि जस्ता क्षेत्रहरूमा गरिनु पर्ने माछा पालन, उच्च क्षेत्रमा हुने फलफूल र खेतीपातीको उत्पादकत्व बढाउन गरिने अनुसन्धान यसका प्रमुख क्षेत्रहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

अनुसन्धान तथा विकासलाई गाउँपालीकाको नीति तथा आयोजानमा अभिन्न अंगको रूपमा आत्मसाथ गर्नु, यथार्थ परक र शादार्भिक सूचना तथा विवरणहरूको अभिलेखिकरण गर्नु तथा अनुसन्धान र विकासको कार्यलाई संस्थागत गर्नु आदि चुनौतीहरू हुन् ।

अनुसन्धानबाट आएका उपलब्धीहरूलाई स्थानीय तहका अलवा राष्ट्रिय स्तरमा नै उपयोग गर्न पाइने तथा बिज्ञान तथा प्रविधिको सही उपयोगबाट सर्बसाधारण समेत थप लाभन्धित हुने अवसर प्राप्त हुनेछन् ।

दीर्घकालीन सोच

"तथ्य र ज्ञानमा आधारित योजना मार्फत नमुना पालिकाको निर्माण"

लक्ष्य

अनुसन्धान तथा विकासलाई सिर्जनशिल ज्ञानको भण्डारको रूपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. अनुसन्धानबाट आएका उपलब्धीहरूलाई स्थानीय तहका अलवा राष्ट्रिय स्तरमा नै उपयोग गर्नु ।
२. अनुसन्धान तथा विकासको माध्यमबाट भविष्यको लागि ज्ञानमा आधारित सिर्जनशिल नागरिक तयार गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ८८: अनुसन्धान तथा विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: अनुसन्धानबाट आएका उपलब्धीहरूलाई स्थानीय तहका अलवा राष्ट्रिय स्तरमा नै उपयोग गर्नु ।	
१.१: अनुसन्धान गर्नसक्ने व्यक्तिहरूको पहिचान गरि उनीहरूको रोस्टर तयार गर्ने र सेही अनुरूपका क्षेत्रहरूमा अनुसन्धान कार्य शुरू गर्ने ।	१. सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । २. अनुसन्धान कार्य सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२: शैक्षिक प्रणालीलाई व्यवहारिक प्रयोगात्मक र अनुसन्धानमूलक बनाउने ।	१. शैक्षिक संस्थाहरूमा सोही अनुरूपको लगानी र बजेट पालिकाले व्यवस्था गरिनेछ । २. अनुसन्धान तथा खोज कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
उद्देश्य २: अनुसन्धान तथा विकासको माध्यमबाट भविष्यको लागि ज्ञानमा आधारित सिर्जनशिल नागरिक तयार गर्नु ।	
२.१: अनुसन्धानबाट आएका प्रतिवेदनहरूलाई कार्यन्वयन गर्ने ।	१. अनुसन्धानले व्यक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गरिरहेको हुन्छ, त्यसमा श्रम र लगानी दुबै लागेकोले त्यसको सही सदुपयोग गरिनेछ । २. उपयोगी हुने अनुसन्धान अन्य स्थानीय तहहरूसंग समेत समन्वय गरेर लागु गराइनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

अध्ययन, अनुसन्धान तथा विकासमा पालिका एवम् पालिकाको समन्वयमा सार्वजनिक क्षेत्रको समेत लगानी बढ्नेछ । तथ्यमा आधारित र नतीजा मूलक अनुसन्धानको उपयोगबाट विविध क्षेत्रको उत्पादकत्व बढ्ने छ ।

अनुसूची - १
समग्र विकास योजना तथा कार्यक्रम खाका

अनुसूची -२ नतिजा खाका

आवधिक योजनाको लक्ष्य देखि कार्यक्रम सम्मको कारण र असरहरू बीचको अन्तर सम्बन्ध र नतिजाहरू बीचको तहगत अन्तरसम्बन्ध स्थापना गरी योजना प्रक्रियालाई नतिजामुखी बनाउन नतिजाखाकाको रूपमा तर्कबद्ध खाका (Logical Framework) तयार गरिएको छ ।

यो तर्कबद्ध खाका तयार गर्दा विषयगत क्षेत्रका आधारमा तहगत नतिजा सूचक (Key result indicators) निर्धारण गरी सबै विषयगत क्षेत्र तथा उपक्षेत्रको योगदानको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गराउन प्रयास गरिएको छ ।

तर्कबद्ध खाकामा प्रयोग गरिएका वार्षिक लक्ष्य सम्बन्धि तथ्यांकहरू हरेक वर्षको योग गरी समष्टिगत (Cumulative) रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रयुक्त तथ्यांकहरू गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण, कार्यशाला गोष्ठीबाट प्राप्त विवरण, प्रदेश स्थिति पत्र २०७५, गाउँपालिका सम्बन्धी अन्य दस्तावेजहरू र समुह छलफलबाट संकलित गरिएका छन् । तर्कबद्ध खाकामा दीर्घकालिन राष्ट्रिय लक्ष्य, प्रदेश समृद्धिका संवाहक र दिगो विकास लक्ष्यहरूको संकेत नं. उल्लेख गरिएको छ । कतिपय दिगो विकास लक्ष्यका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू आपसमा अन्तरसम्बन्धित रहेकाले लक्ष्यको बढि भारलाई आधार मानी उल्लेख गरिएको छ । दिगो विकास लक्ष्य संकेतमा एउटै लक्ष्य भित्र पर्ने नतिजा सूचकहरूलाई शिर्ष महलमा मात्र उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ५०: दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यका संकेतहरू

संकेत नं १	उच्च र समतामूलक राष्ट्रिय आय
संकेत नं २	मानवपुँजी निर्माण तथा सम्भावनाको पूर्ण उपयोग
संकेत नं ३	सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधार एवं सघन अन्तर आवद्धता
संकेत नं ४	उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व
संकेत नं ५	परिस्कृत र मर्यादित जीवन
संकेत नं ६	सुरक्षित, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज
संकेत नं ८	सुशासन
संकेत नं ९	सवल लोकतन्त्र र रटिवक्षय एकता
संकेत नं १०	सुरक्षा र सम्मान

तालिका ५१: दीगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण

लक्ष्य नं	संकेत नं	लक्ष्य
१	१	हरेक क्षेत्रमा रहेको सबै स्वरूपका विसम गरिवीको अन्त्य गर्ने ।
२	२	भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण प्राप्त र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने ।
३	३	सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन स्तर प्रवर्द्धन गर्ने ।
४	४	सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्दै जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्रवर्द्धन गर्ने ।
५	५	लैङ्गिक समानता हाँसिल गर्ने सबै महिला, किशोरी र बालबालिकाहरूको सशक्तीकरण गर्ने ।
६	६	सबैका लागि खानेपानी र सरसफाइको उपलब्धता तथा यसको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।
७	७	खर्चले धान्न सकिने, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक उर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
८	८	स्थिर, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि र सबैका लागि पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारी र मर्यादित श्रम प्रवर्द्धन गर्ने ।
९	९	उत्थानशील पूर्वाधारको निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगीकरणको प्रवर्द्धन र नव प्रवर्तनलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
१०	१०	मुलुकभित्र र अन्य मुलुकहरूबीचको असमानता न्यून गर्ने ।
११	११	शहर तथा मानव बस्तीहरूलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो बनाउने ।
१२	१२	दिगो उपभोग र उत्पादनका ढाँचा सुनिश्चित गर्ने ।
१३	१३	जलवायु परिवर्तन र त्यसका प्रभावहरूसँग जुध्न तत्काल कार्य अगाडि बढाउने ।
१४	१४	दुप्चेस्वर गा.पा.को लागि सान्दर्भिक नभएको ।
१५	१५	पृथ्वीको भूपरिधि स्तरीय पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको दिगो उपयोग, रक्षा र पुनर्स्थापन गर्न, वनको दिगो रूपमा व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरणविरुद्ध लड्न र भूक्षय रोक्नुका साथै यसलाई उल्टाउने र जैविक विविधताको हासलाई रोक्ने ।
१६	१६	दिगो विकासका लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैका लागि न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र प्रभावकारी, जवाफदेही तथा समावेशी संस्थाहरूको निर्माण गर्ने ।
१७	१७	दिगो विकासका लागि कार्यान्वयनको माध्यम सुदृढ गर्ने र विश्वव्यापी साझेदारीलाई पुनःजीवन्त तुल्याउने ।

तालिका ५२: दुप्वेश्वर गाउँपालिकाको समस्त विकासको नतिजा खाका

प्रतिफल	सूचक	एकाई	अधार वर्ष २०८०/ ०८१	लक्ष्य					सूचना को श्रोत	जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम	प्र.दी. ल.	दी. रा. ल.	दि. वि. ल.
				२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६						
लक्ष्य रोजगारी ,आय र जीवनस्तरमा गुणात्मक र दीगो सुधार गर्दै सुखी एवम् समृद्ध दुप्वेश्वर	मानव विकास सूचक (HDI)	सूचकाङ्क	-	०.४६२	०.४७५	०.४५२	०.४९१	०.५१२	प्रदेश	गा.पा./ प्रदेश/संघ		८.२.२	२	४
	आपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	-	६९	७०	७०	७१	७१	प्रदेश	गा.पा./ प्रदेश/संघ		८.२.२	५	२
	साक्षरता दर	प्रतिशत	६२.७	६५	७०	७५	८०	८५	रा.ज.	गा.पा.			२	४
	आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसंख्या दर	प्रतिशत	७६.४५	७८	८०	८२	८४	८६	रा.ज.	गा.पा./ प्रदेश/संघ			१	८
	शैक्षिक सूचक	सूचकाङ्क								गा.पा./ प्रदेश/संघ			५	४
	वार्षिक आमदानीको दुई तिहाई भन्दा बढी रकम खानामा खर्च गर्ने परिवार	प्रतिशत								गा.पा.	गा.पा.			१
असर - १. उत्पादन , रोजगारी र आयमा दीगो वृद्धि हुने छ ।	कृषिमा आधारित परिवार	प्रतिशत	८५	८६	८७	८८	८९	९०	गा.पा.	गा.पा.		५.३.२	४	५
	खाद्य सुरक्षा नभएको घरधूरी	प्रतिशत	-	३०	२५	२०	१५	१०	गा.पा.	गा.पा./ प्रदेश/संघ		४.२.१	४	१२
	कुल कृषि क्षेत्रमा उत्पादकत्व	मे.ट.	-	५	७	१०	१३	१५	गा.पा.	गा.पा.		४.२.१	४	१
प्रतिफल १.२ खेतीयोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुगेको हुनेछ	सिंचाइ आयोजना	संख्या	-	५२	५४	५६	५८	६०	गा.पा.	गा.पा./ प्रदेश/संघ		४.२.१	४	२

दुचेधर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)

प्रतिफल	सूचक	एकाई	अधार वर्ष २०८०/ ०८१	लक्ष्य					सूचना को श्रोत	जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम	प्र.दी. ल.	दी. रा. ल.	दि. वि. ल.
				२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६						
प्रतिफल १.३ पशुजन्य उत्पादनबाट आयमा वृद्धि हुने छ।	पशुपंक्षीमा सलग्न फर्म	संख्या	-	२०	२५	३०	३५	४०	गा.पा.	गा.पा.		४.२.१	४	२
प्रतिफल १.४ साना उद्योग तथा स्वरोजगार प्रवर्द्धन भएको हुनेछ।	कृषिमा दक्षता भएको मानव संशाधन	संख्या	-	१००	२००	३००	४००	५००	गा.पा.	गा.पा./ प्रदेश/संघ		४.३.१	९	८
	निर्माण क्षेत्रमा दक्षता भएको मानव संशाधन	संख्या	-	१००	२००	३००	४००	५००	गा.पा.	गा.पा.				
	व्यवसायिक कृषि फर्म	संख्या	-	२०	२५	३०	३५	४०	गा.पा.	गा.पा./ प्रदेश/संघ		४.३.१	९	८
	होटल तथा लज	संख्या	-	३०	३५	४०	४५	५०	गा.पा.	गा.पा.		४.३.१	९	८
प्रतिफल १.५ बैंक तथा बित्तीय सेवामा पहुँच भएको हुने छ।	वैकिङ्ग कारोबार गर्ने संस्था बैंक, लघुवित्त संस्था	संख्या	२	३	-	-	-	४	गा.पा.	गा.पा./ प्रदेश/संघ		NA	९	८
प्रतिफल १.६ स्थानिय कला तथा संस्कृतीको संरक्षण तथा सम्बद्धन भएको हुने छ।	पहिचान सहितको सांस्कृतिक संरचना	संख्या	-	५	१०	१५	२०	२५	गा.पा.			४.५.१	१०	४
प्रतिफल १.७ पर्यटकिय पूर्वाधारको विकास भएको हुने छ।	पर्यटकिय पद मार्ग	संख्या	-	५	८	१०	१२	१५	गा.पा.			४.५.१	३	९
	होम स्टे संचालन गर्ने परिवार	संख्या	-	१५	२०	२५	३०	३५	गा.पा.			४.५.१	९	८
	पर्यटकीय स्थल निर्माण गर्ने	संख्या	-	५	८	१२	१५	२०	गा.पा.			४.५.१	९	८
उद्देश्य २ स्वास्थ्य, प्रतिस्पर्धी र सिपयुक्त	प्रारम्भिक वाल विकास केन्द्र	संख्या							EMIS	गा.पा.		५.१.२	२	४
	आधारभूत विद्यालय	संख्या							EMIS	गा.पा.		५.१.२	२	४

प्रतिफल	सूचक	एकाई	अधार वर्ष २०८०/ ०८१	लक्ष्य					सूचना को श्रोत	जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम	प्र.दी. ल.	दी. रा. ल.	दि. वि. ल.
				२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६						
कानव संसाधनको विकास हुनेछ।	माध्यमिक विद्यालय	संख्या							EMIS	गा.पा		५.१.२	२	४
	आवासीय विद्यालय	संख्या	-	१	२	४	६	८	EMIS	गा.पा		५.१.२	२	४
प्रतिफल २.१ सबै तहमा शिक्षाको गुण स्तरिय वृद्धि भएको हुने छ।	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय	संख्या							EMIS	गा.पा		५.१.२	२	४
	कक्षा १ देखि कक्षा ३ सम्म उत्तीर्ण दर	प्रतिशत	-	९०	९२	९४	९६	९८	EMIS	गा.पा				
	कक्षा ४ देखि कक्षा ५ सम्म उत्तीर्ण दर	प्रतिशत	-	९०	९२	९४	९६	९८	EMIS	गा.पा				
	कक्षा ६ देखि कक्षा १० सम्म उत्तीर्ण दर	प्रतिशत	-	९०	९२	९४	९६	९८	EMIS	गा.पा				
	खुद भर्ना निरन्तरता दर	प्रतिशत	-	९०	९२	९४	९६	९८	EMIS	गा.पा				
प्रतिफल २.२ आधारभूत तथा गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा वृद्धि भएको हुने छ।	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र / अस्पताल पुग्न लाग्ने समय मिनेट	मिनेट	-	६०	५०	४०	३५	३०	HMIS	गा.पा		५.२.२		
	आधारभूत अस्पताल	संख्या	-	०	०	१	०	०	HMIS	गा.पा./ प्रदेश/संघ				
	आधारभूत सुविधा (खानेपानी , शौचालय , बर्थिङ. वडा र परामर्श आदि उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	संख्या	७	७	८	८	९	१०	HMIS	गा.पा./ प्रदेश/संघ		५.२.२		
	बर्थिङ्ग सेन्टर	संख्या	-	८	८	९	९	१०	HMIS	गा.पा				
	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने	प्रतिशत	-	९०	९५	१००	१००	१००	HMIS	गा.पा				
	महिला स्वयम् सेविका संख्या	संख्या	९१	९३	९७	१००	१०५	११०	HMIS	गा.पा				
	गर्भवती जाँच पहिलो पटक	प्रतिशत	-	९८	१००	१००	१००	१००	HMIS	गा.पा				
	सुत्केरी पश्चात जाँच गराउन आउने प्रतिशत	प्रतिशत	-	९८	१००	१००	१००	१००	HMIS	गा.पा				
	बि.सि.जि खोप लिने बालबालिका	प्रतिशत	-	१००	१००	१००	१००	१००	HMIS	गा.पा				

दुप्लेश्वर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)

प्रतिफल	सूचक	एकाई	अधार वर्ष २०८०/ ०८१	लक्ष्य					सूचना को श्रोत	जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम	प्र.दी. ल.	दी. रा. ल.	दि. वि. ल.
				२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६						
	दादुरा खोप लिने बालबालिका	प्रतिशत	-	१००	१००	१००	१००	१००	HMIS	गा.पा				
	पोलिया ३	प्रतिशत	-	१००	१००	१००	१००	१००	HMIS	गा.पा				
	टि.टि. (गर्भवती महिला)	प्रतिशत	-	९८	१००	१००	१००	१००	HMIS	गा.पा				
२.३ सुरक्षित खानेपानी सुविधामा वृद्धि र सरसफाइजन्य व्यवहारमा सुधार भएको हुने छ।	पाईपद्वारा वितरित पानी उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	९२.४	९३	९४	९५	९६	९८	गा.पा	गा.पा		६.७.१		
	फ्लस भएका सेपिट ट्यांकी सहितको शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	६८.७६	७०	७२	७४	७६	८०	गा.पा	गा.पा		६.७.१		
	साधारण शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	२८.७५	२७	२५	२३	२०	१५	गा.पा	गा.पा		६.७.१		
३. गुणस्तरिय पूर्वाधार, व्यवस्थित आवास, नविकरणीय उर्जा तथा सूचना र प्रविधिमा पहुँच भएको हुने छ।	पक्की सडकमा पुग्ने औषत समय	मिनेट	-	६०	५०	४०	३०	२०	गा.पा	गा.पा		६.२.१		
	सर्वयाम सडक	किमि	१२	१५	२०	२५	३०	४०	गा.पा	गा.पा				
	आधारभूत पूर्वाधारयुक्त तथा ब्यबस्थित बजार	स्थान	-	२	४	६	८	१०	गा.पा	गा.पा		६.१.३		
	सुरक्षित घरमा बसोबास गर्ने परिवार	प्रतिशत	७.५	१०	२०	३०	४०	५०	गा.पा	गा.पा		६.१.३		
	भवन आचारसंहिता र नक्सा पास गर्ने	प्रतिशत	-	१	-	-	-	-	गा.पा	गा.पा		६.१.३		
प्रतिफल ३.१ यातायतको साधनहरुको नियमिति आवागमन सहज भएको हुने छ।	सडक गुरुयोजनाको तयार	संख्या	-	१	-	-	-	-	गा.पा	गा.पा		६.२.१		
	कालोपत्रे सडक	कि.मि	-	१५	२०	२५	३०	३५	गा.पा	गा.पा		६.२.१		
	ग्राभेल सडक	कि.मि	-	२०	२५	३०	४०	५०	गा.पा	गा.पा		६.२.१		
	नयाँ ट्रयाक सडक	कि.मि	-	५	१०	१५	२०	२५	गा.पा	गा.पा		६.२.१		
	बसस्टप र प्रतिकालय निर्माण	स्थान	-	१	३	५	७	१०	गा.पा	गा.पा		६.२.१		
३.२ उर्जा तथा नविकरणीयको उपलब्धता	बिजुली प्रयोग गर्ने परिवारको प्रतिशत	प्रतिशत	९७.१०	९७.५	९८	९८.५	९९	१००	गा.पा	गा.पा		७.२.१		७
	एल पि.ग्यास प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	१०	१५	२०	२५	३०	३५	गा.पा	गा.पा		७.२.१		७
	बायो ग्याँस वा बिजुली प्रयोग गरि खाना पकाउने परिवार	प्रतिशत	०	२	४	६	८	१०	गा.पा	गा.पा				

प्रतिफल	सूचक	एकाई	अधार वर्ष २०८०/ ०८१	लक्ष्य					सूचना को श्रोत	जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम	प्र.दी. ल.	दी. रा. ल.	दि. वि. ल.	
				२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६							
	सौर्य उर्जाबाट लाभन्वित घर परिवार	प्रतिशत	२.६१	३	५	१०	१५	२०	गा.पा	गा.पा		७.२.१		७	
	सौर्य उर्जाबाट सन्चालित घरेलु उद्योग	प्रतिशत	-	२	४	६	८	१०	गा.पा	गा.पा		७.२.१		७	
प्रतिफल ४ वतावरण संरक्षण, जलवायु, जैविक विविधता जमिन र जलश्रोतको दीगो उपयोग	व्यवस्थित सामुदायिक वन	प्रतिशत	-	४०	५०	६०	७०	८०	गा.पा	गा.पा					
	वन क्षेत्र	वर्ग कि.मि	११७	११७.५	११८	११८.५	११९	१२०	गा.पा	गा.पा					
	बिरूवा उत्पादन र वितरण	संख्या	-	२००	४००	८००	१०००	१५००	गा.पा	गा.पा					
प्रतिफल ४.१ भू तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण	संरक्षित पहिरो	संख्या	-	४	८	१२	१६	२०	गा.पा	गा.पा		७.४.२			
	नदि कटान संरक्षित क्षेत्र	संख्या	-	४	८	१२	१६	२०	गा.पा	गा.पा		७.४.२			
	संरक्षित पोखरी	संख्या	-	५	१०	१५	२०	३०	गा.पा	गा.पा		७.२.१			
	वडा स्तरीय स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना निर्माण	संख्या	-	२	४	६	७	७	गा.पा	गा.पा		७.२.१			
	महत्वपूर्ण विकासे आयोजनाहरूको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) सम्बन्धि कार्यविधि निर्माण	संख्या	-	१	-	-	-	-	-	गा.पा	गा.पा		७.२.१ / ७.२.३		
	वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धिको कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	-	२	२	२	२	२	२	गा.पा	गा.पा		७.२.१ /७.२. ३		
प्रतिफल ४.३ विपद जोखिम तथा विपद न्यूनीकरण हुनेछ।	विपद् न्यूनीकरण, विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माण	संख्या	-	१	-	-	-	१	गा.पा	गा.पा		७.४.२			
	सुरक्षित तथा एकिकृत बस्ती	संख्या	-	२	४	६	८	१०	गा.पा	गा.पा		७.४.२			

दुचेधर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६)

प्रतिफल	सूचक	एकाई	अधार वर्ष २०८०/ ०८१	लक्ष्य					सूचना को श्रोत	जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम	प्र.दी. ल.	दी. रा. ल.	दि. वि. ल.
				२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६						
५. संस्थागत विकास तथा सुशासन सबै पालिकाबासीले महसुस गर्ने छन।	ऐन, नियम, कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण तथा प्रकाशन	संख्या	-	१०	१५	१००	१०५	११०	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
	विवाद मध्यस्तता, कानुनी साक्षता तथा मेलमिलाप कार्यक्रम	पटक	-	४	४	४	४	४	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
	वित्तीय व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम	पटक	-	१	१	१	१	१	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
प्रतिफल ५.१ संस्थागत क्षमता बिकाश हुने छ।	जन प्रतिनिसधि तथा कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि तालिम (वार्षिक रुपमा)	पटक	-	२	२	२	२	२	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
	संगठन तथा ब्यबस्थापन (Organization and Management) सर्वेक्षण कार्यक्रम	संख्या	-	१	-	-	-	१	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
५.२ तथ्याङ्क प्रणालीको उपयोग गरिने छ।	आयोजना बैक, अयोजना छनोट लगायत सबै सूचनाहरू पालिकाबासीको पहुचमा हुने छ।	पटक	-	१	१	१	१	१	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
विषयगत तथ्याङ्कहरू प्रकाशित गरिने छ।	आयोजनाका लागतहरू	पटक	-	१०	२०	३०	४०	५०	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
	गा.पा.का उपलब्धीहरू	पटक	-	४	४	४	४	४	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
	आवश्यक सूचनाहरू	पटक	-	१०	१०	१०	१०	१०	गा.पा	गा.पा		८.३.३		
६. योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	नतिजामुखी योजना प्रणाली	प्रतिशत	-	६०	७०	८०	९०	१००	गा.पा	गा.पा		८.६.२	८	१६
	गा.पा.का आयोजनाका अनुगमन	प्रतिशत	-	९०	९५	१००	१००	१००	गा.पा	गा.पा		८.६.२	८	१६
	विषयगत अनुसन्धान	पटक	-	३	३	३	३	३	गा.पा	गा.पा		८.६.२	८	१६
	तेस्रो पक्षबाट गा.पा.का आयोजनाको मूल्यांकन	पटक	-	४	४	४	४	४	गा.पा	गा.पा		८.६.२	८	१६

तालिका ५३: योजना तर्जुमाका लागि दर रेटको विवरण

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
कृषि वन तथा भुमि सुधार			अन्तराष्ट्रिय मुल्य, र विनिमय दर ओभरहेड खर्चको आधारमा औषत लागत
रासायनिक मल			
युरिया	मे.टन	४२	
डी.ए.पी.	मे.टन	५८.१२	
पोटास	मे.टन	४१.३५	
प्राङ्गारिक मल	क्विन्टल		
कम्पोष्ट (धुलो)	क्विन्टल	१.५ देखि २	औषतको मूल्यको आधारमा
कम्पोष्ट (दानादर)	क्विन्टल	२ देखि २.५	
भर्मी कम्पोस्ट	क्विन्टल	२.५ देखि ३	
बीउ	क्विन्टल		विभिन्न खाद्यन्न बिउहरुको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
धान	क्विन्टल	२.१	
गहूँ	क्विन्टल	३.१	
मकै		२.४	
तरकारीको उन्नत बीउ	के.जी.	२.८६	विभिन्न तरकारीको बिउहरुको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
तरकारीको मुल बीउ	के.जी.	१.९७	
दलहन बीउ	क्विन्टल	८.१	
तेलहन बीउ	क्विन्टल	९	
फलफुल तथा तरकारी बिरुवा			
कलमी बिरुवा गोटा	गोटा	०.४०४१	विभिन्न फलफुल बिरुवाहरुको सरकारी मूल्यको औषतको आधारमा
बिजु बिरुवा	गोटा	०.०२२	
फलफुल कटिग बिरुवा	गोटा	०.०१९	
जमिनको तरकारी बिरुवा	गोटा	०.००१	
साना कृषि यन्त्रहरु			
मिनि लिटर	गोटा	४० देखि १५०	
पावर लिटर	गोटा	१५० देखि १८०	
रिपर	गोटा	१५० देखि माथि	

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
पशुपन्छी			
चिलिंग भ्याट ३००० लिटर	संख्या	४००	
चिलिंग भ्याट २००० लिटर	संख्या	३००	
चिलिंग भ्याट १००० लिटर	संख्या	२००	
बाखाको वितरण	संख्या	७	
बाखाको खोर निर्माण	संख्या	६	
ड्युल प्रपोजका कुखुराका चल्ला	संख्या	०.०६	
कुखुराको खोर निर्माण	संख्या	६	
बंगुरको पाठा पाठी वितरण	संख्या	५	
बंगुरका खोर निर्माण	संख्या	१०	
गाई भैसीलाई सुत्केरी भत्ता	संख्या	२.५	
सहकारी तथा गरिबी निवारण			
सहकारी शिक्षा र प्रशिक्षण	वटा	७५००	
सहकारी प्रशिक्षक प्रशिक्षण	वटा	७५००	
सहकारी संघ संस्थाको रणनीतिक योजना तर्जुमा (१५ दिने)	वटा	७५००	
कृषि वन तथा भुमि सुधार			
सहकारी व्यवसाय प्रवर्द्धन तालिम (१५ दिने)	वटा	७५००	
सहकारी नेतृत्व तथा व्यवस्थापन विकास तालिम (१५ दिने)	वटा	७५००	
शिक्षा तथा बिज्ञान प्रविधि			
कक्षा कोठा निर्माण	वटा	८००	
कक्षा कोठाको सवलीकरण	प्रति ब्लक	१५००	
पाठ्यपुस्तक विकास	प्रति विषय	३००	
कार्यशाला (३ देखि ५ दिने)	प्रति सहभागी	१५	
शिक्षक तालिम (१० दिने)	प्रति सहभागी	२०	

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
छोटा अवधिको तालिम (३९० घन्टे)	प्रति सहभागी	२१	
सन्दर्भ सामाग्री विकास	प्रति विषय	२५०	
सेवाकालिन तालिम (३० दिने)	प्रति सहभागी	५५	
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या			
१५ शैया अस्पताल	वटा	१५००००	
जिल्ला अस्पताल	वटा	३०००००	
एक्सरे मेशन (साधारण)	वटा	५००	
एक्सरे मेशिन (डिजिटल)	वटा	२०००-१०००	
सिटी स्क्यान मेशन	वटा	३०००	
एम आर आई मेशिन	वटा	५०००	
खानेपानी			
प्रति आयोजना (विकास चरण)		१०००	
प्रति आयोजना (कार्यान्वयन चरण)		५५००	
खानेपानी उत्पादन वृद्धि	प्रति यम.यल.डी	३२६००	
ढल प्रशोधन केन्द्रको लागि जग्गा अधिग्रहण	रोपनी	६१००	
युवा तथा खेलकुद			
युवा प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्वरोजगार व्यवसायको विमा	वटा	३.२५	
खेलकुदका प्रदेश प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्काउट र विपद्व्यवस्थापन तालिम संचालन	जना	१२.५	
प्रदेशमा रंगशाला निर्माण	वटा	२०००००००	
पौडी पोखरी निर्माण	वटा	२३००००	
महिला बालबालिका र जेष्ठ नागरिक			
वृद्धवृद्धालाई आश्रय प्रदान	जना	१९	

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
लैंगिक सम्पर्क व्यक्तिहरुलाई तालिम	पटक	१००	
प्रदेशस्तरीय अपाङ्ग स्याहार केन्द्र स्थापना	जिल्ला	३००	
जेष्ठ नागरीक मैत्री आश्रम	जना	२७७	
सिमान्तकृत महिला उद्यमशिलता कार्यक्रम	जना	४६.६६	
श्रम तथा रोजगार व्यवसायीक तथा सीप विकास तालिम	पटक	६००	
बालश्रम उन्मुलन चेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	१२००	
भौतिक पुर्बाधार तथा यातायत			
पिच सडक	कि.मि.	३००००- ५००००	डबल लेन
ग्रावेल सडक	कि.मि.	१००००- २००००	डबल लेन
पुल	प्रति मि.	१०००-२०००	डबल लेन
उर्जा जलश्रोत तथा सिंचाई			
मुल नहर तथा संरचना निर्माण कार्य	कि.मि.	१७२५	
सर्भिस सडक निर्माण	कि.मि.	२०००	
मुल नहर निर्माण कार्य	कि.मि.	४२०००	
नहर प्रणाली रिमोडलिंग गर्ने कार्य	कि.मि.	८२५००	
उपशाखा नहर निमाण कार्य	कि.मि.	२०००	
सिंचित क्षेत्र बचावट कार्य	कि.मि.	४००००	
नहर संचालन तथा मर्मत	प्र.स.	३००	
सार्भिस रोद मर्मत तथा बचावट कार्य अन्वेषण डिप टयुवेल निर्माण तथा पम्प टेस्ट	कि.मि.	१५००	
ग्राउन्ड वाटर मनिटरिङ्ग	संख्या	५००	

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
वाटर क्वालिटी अध्ययन	वटा	०.९७	
जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन	वटा	३००	
तटवन्ध निर्माण	कि.मि.	३००	

(यस अनुसूचीमा भएको विवरण नेपाल सरकारले प्रकाशित गरेको मध्यमकालिन खर्च संरचना
(आ.व. २०७७/७८-२०७९/८० बाट साभार गरिएको हो ।)-